

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ VERGİ
AHLAKINA ETKİSİ: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat UZUN

Enstitü Anabilim Dalı: Maliye

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR

TEMMUZ - 2015

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

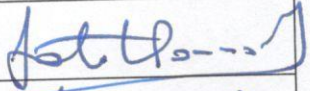
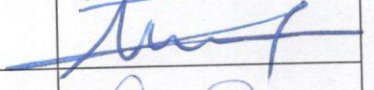
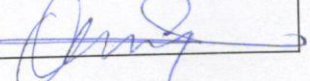
MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ VERGİ
AHLAKINA ETKİSİ: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat UZUN

Enstitü Anabilim Dalı: Maliye

Bu tez 06/07/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN	BAŞARILI	
Doç. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR	BAŞARILI	
Doç. Dr. Şakir GÖRMÜŞ	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Murat UZUN

06/07/2015

ÖNSÖZ

Sakarya ili bazında muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakına etkisinin araştırıldığı bu çalışmanın ortaya çıkmasında ve hazırlanmasında bilgisini ve tecrübesini esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR'e, ilgi ve alakalarından dolayı Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN'a, Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU'na, Doç Dr. Filiz EKİNCİ'ye, Yrd. Doç. Dr. Deniz TURAN'a, Yrd. Doç. Dr. Ali YURDAKUL'a ve Arş. Gör. Hakan BEKTAŞ'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Murat UZUN

06/07/2015

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: VERGİ AHLAKININ TEORİK ÇERÇEVESİ VE TEMELLERİ	4
1.1. Vergi Ahlakı Kavramı	4
1.1.1. Ahlak ve Etiğin Tanımı	4
1.1.2. Vergi Ahlakının Tanımı	6
1.1.3. Vergi Ahlakının Önemi	7
1.2. Vergi Ahlakının Diğer Kavramlarla İlişkisi	9
1.2.1. Vergi Uyumu	9
1.2.2. Mali Sosyoloji	13
1.2.3. Mali Psikoloji	15
1.2.4. Vergi Psikolojisi	16
1.2.5. Vergi Kültürü	19
BÖLÜM 2: VERGİ AHLAKINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER, MUHASEBE MESLEĞİ VE MUHASEBE MESLEK ETİĞİ	23
2.1. Vergi Ahlakına Etki Eden Faktörler	23
2.1.1. Demografik Faktörler	23
2.1.1.1. Cinsiyet	23
2.1.1.2. Eğitim Düzeyi	24
2.1.1.3. Yaş	25
2.1.1.4. Medeni Durum	26
2.1.1.5. Mesleki Durum	27
2.1.2. Sosyal Faktörler	28
2.1.2.1. Siyasi İktidarın Kabulü	28

2.1.2.2. Kültürel Yapı ve İnançlar	29
2.1.2.3. Devlete Bağlılık ve Güven	30
2.1.2.4. Demokrasi.....	31
2.1.3. Ekonomik Faktörler	32
2.1.3.1. Vergi Yükü	32
2.1.3.2. Kamu Harcamalarının Algılanma Düzeyi	34
2.1.3.3. Vergi Kapasitesi ve Vergi Sistemi.....	35
2.1.3.4. Kayıt Dışı Ekonomi	36
2.1.3.5. Yolsuzluk.....	37
2.1.3.6. Vergi Adaleti	38
2.1.3.7. Vergi Cezaları ve Vergi Afları	39
2.1.3.8. Vergi İdaresinin Etkinliği	42
2.1.3.9. Diğer Mükelleflerin Etkisi.....	43
2.1.3.10. Muhasebe Meslek Mensuplarının Etkisi	44
2.2. Muhasebe Mesleği ve Muhasebe Meslek Etiği.....	45
2.2.1. Muhasebe Mesleği	45
2.2.2. Muhasebe Meslek Etiği.....	46

BÖLÜM 3: VERGİ AHLAKI OLUŞUMUNDA MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ ETKİSİ: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ ANKET ÇALIŞMASI... 49

3.1. Araştırmanın Amacı	49
3.2. Araştırmanın Yöntemi.....	49
3.3. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örneklemenin Belirlenmesi	50
3.4. Sakarya İli Alan Araştırması ve Bulguları.....	51
3.4.1. Demografik Faktörlere Ait Bulgular.....	51
3.4.2. Çapraz Tablo Analizleri	53
3.4.3. Güvenirlilik ve Geçerlilik Analizleri	61
3.4.4. Muhasebe Meslek Mensuplarının Tutum ve Davranışlarına Ait Bulgular	65

SONUÇ..... 72

KAYNAKÇA 76

EKLER..... 90

ÖZGEÇMİŞ..... 94

KISALTMALAR

AFA	: Açıklayıcı Faktör Analizi
AICPA	: American Institute of Certified Public Accountants
IFAC	: Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu
ISSP	: International Social Survey Programme
KMO	: Kaiser-Meyer-Olkin
SPSS	: Statistical Package for Social Sciences
TÜRMOB	: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
WVS	: World Values Survey

TABLO LİSTESİ

Tablo 1	: Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımları.....	52
Tablo 2	: Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı	52
Tablo 3	: Yaş,Mesleki Deneyim Süresi ve Mükellef Sayısı Değişkenlerinin Betimleyici İstatistikleri	53
Tablo 4	: Vergi Bilinci ve Vergi Uyumu Arasındaki İlişki.....	55
Tablo 5	: Vergi Bilinci ve Kamu Harcamalarının Algılanma Düzeyi Arasındaki İlişki.....	56
Tablo 6	: Muhasebe Meslek Mensuplarının Danışman Rolü ve Kamu Harcamalarının Algılanma Düzeyi Arasındaki İlişki.....	57
Tablo 7	: Muhasebe Meslek Mensuplarının Danışman Rolü ve Mükelleflerin Yaptırımlara İlişkin Düşünceleri Arasındaki İlişki	58
Tablo 8	: Muhasebe Meslek Mensuplarının Mükellef Adına Vergi Kaçırması ve Mükelleflerin Meslek Mensubunun Meslek Etiğine Etkisi Arasındaki İlişki.....	59
Tablo 9	: Muhasebe Meslek Mensuplarının Mükellef Adına Vergi Kaçırması ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Vergi Kaçırmaya Teşviki Arasındaki İlişki.....	61
Tablo 10	: Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve Bartlett Test Değerleri	63
Tablo 11	: Ölçeklerin Tanımlayıcı İstatistikleri, Güvenirlik ve Geçerlilik Sonuçları..	64
Tablo 12	: Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve Bartlett Test Değerleri	65
Tablo 13	: Ölçeklerin Tanımlayıcı İstatistikleri, Güvenirlik ve Geçerlilik Sonuçları..	65
Tablo 14	: Cinsiyete Göre Vergi Ahlakı için Mann-Whitney U Test Sonuçları.....	66
Tablo 15	: Muhasebe Meslek Etiğine ve Meslek Mensuplarına İlişkin Görüşlerin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması	67
Tablo 16	: Diğer Muhasebe Meslek Mensuplarına İlişkin Görüşlerin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması	68
Tablo 17	: Vergi Ahlakı için Eğitim Gruplarına göre Kruskal Wallis Testi.....	69
Tablo 18	: Muhasebe Meslek Etiği ve Meslek Mensuplarına İlişkin Görüşler için Eğitim Gruplarına göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları.....	70

Tablo 19 : Diğer Muhasebe Meslek Mensuplarına İlişkin Görüşler için Eğitim Gruplarına göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları	71
--	----

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Vergi Uyumunu ve Vergi Kapasitesi İlişkisi	10
Şekil 2: Song ve Yarbrough'un Vergi Uyumunu Davranış Modeli	12
Şekil 3: Vergi Kültürünün Kapsamını Belirleyen Unsurlar	21

Tezin Başlığı: Muhasebe Meslek Mensuplarının Vergi Ahlakına Etkisi: Sakarya İli Örneği

Tezin Yazarı: Murat UZUN **Danışman:** Doç. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR

Kabul Tarihi: 06.07.2015 **Sayfa Sayısı:** viii (ön kısım) + 89 (tez) + 4 (ek)

Anabilim dalı: Maliye

Mükelleflerin vergi ahlakına muhasebe meslek mensuplarının etkilerinden yola çıkılarak hazırlanan bu çalışmanın birinci bölümünde vergi ahlakı kavramıyla ilgili teorik bilgilere ve vergi ahlakının diğer kavramlarla olan ilişkisine yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde vergi ahlakına etki eden faktörlerden ekonomik, sosyal ve demografik faktörler incelenmiş ardından muhasebe mesleği ve muhasebe meslek etiği hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Sakarya ilinde yapılan alan araştırmasından elden edilen veriler incelenmiştir. 249 katılımcının cevapları SPSS 20 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakının tespitine yönelik aralarında ilişki olabilecek belirli sorulara Ki-Kare analizi uygulanmıştır. Eğer varsa söz konusu ilişkinin derecesini ve yönünü görebilmek amacıyla Goodman-Kruskal'ın gamma katsayısı hesaplanmıştır. Cinsiyetin vergi ahlakına etkisi incelenirken Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Eğitim değişkeni incelenirken ise Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

Şeffaf olmayan kamu harcamaları olsa bile sorumlu mükelleflerin vergiye gönüllü uyum sağladığı tespit edilmiştir. Öte yandan mükelleflerin vergi kaçırımları durumunda nasıl bir yaptırım ile karşılaşacaklarını muhasebe meslek mensuplarına danışarak hareket ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Muhasebe meslek mensuplarının muhasebe etiğine aykırı davranışlarda bulunmadıkları gözlemlenmiştir. Vergi ahlakına etki eden demografik faktörler arasında eğitim düzeyine paralel vergi ahlakının da arttığı, aynı şekilde eğitim düzeyi arttıkça muhasebe meslek etiğine riayetin arttığı gözlemlenmiştir.

Sonuç kısmında ise araştırmadan elde edilen veriler teorik bilgiler ışığında yorumlanmış ve muhasebe meslek mensuplarının vergi uyumlarını, dolayısıyla mükelleflerin vergi uyumlarını artırmaya yönelik öneriler açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Ahlakı, Muhasebe Meslek Mensuplarının Vergi Ahlakına Etkisi, Anket

Title of the Thesis: The Effect of Professional Accountants on Tax Morale: A Case Study in Sakarya Province	
Author: Murat UZUN	Supervisor: Assoc. Doç. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR
Date: 06.07.2015	Nu. of pages: viii (pre text) + 89 (main body) + 4 (app)
Department: Public Finance	
<p>The purpose of this study is to analyze the professional accountant's effect on taxpayer's tax morale. On the first part theoretical information about tax morale and mentioned factors with tax morale was given. In the second part of this study economic, social and demographic variables which effects tax morale is explained. Also information about the accounting profession and accounting ethics was given. By the way in the third part, professional accountant's effects on tax morale is examined with the result of field research in Sakarya. The responses of 249 participants were analyzed using SPSS 20 software. To determine the tax morale of professional accountants; specific questions which are in a possible relationship was subjected the Chi-Square test and to see the degree and direction of the related questions Goodman-Kruskal's Gamma coefficient was calculated. Sex variable was examined by Mann-Whitney U test and education variable was examined by Kruskal-Wallis test.</p> <p>It has been found that, even there is non-transparent public expenditure, responsible taxpayers provide voluntary tax compliance. On the other hand tax payers act in consultation with the accountants about sanctions they will face in case of tax evasion. Bye the way it was found that professional accountants act according to accounting ethics. Between demographic variables which effects tax morale it was found that; tax morale increases together with education level. Also education level and obeying to accounting ethics rises parallel.</p> <p>In the conclusion part, the data which is obtained by examination was with theoretical knowledge reviewed. And some suggestions was given to increase professional accountants and taxpayer's tax compliance.</p>	
Keywords: Tax, Tax Morale, Survey, The Effects of Professional Accountants	

GİRİŞ

Vergilerin devletin kamu hizmetlerini gerçekleştirebilmesi ve devletin sürekliliğini sağlayabilmesi için egemenlik yetkisini kullanarak elde ettiği gelirler arasında en büyük gelir kalemi olması nedeniyle üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Vergilemede sağlanan başarının yanında, toplanamayan vergilerin nedenleri, vergilerin toplanması sırasında bireyleri vergi vermeye sevk eden veya vergi kaçırmaya yönlendiren faktörlerin analizinin yapılması ve bu minvalde vergi politikalarına yön verilmesi gerekmektedir.

Yakın tarihte bireylerin vergi ödevlerinin yerine getirmemesi yakalanma ve cezalandırma riski ve ceza oranları gibi ekonomik faktörler ile açıklanmaya çalışılmaktaydı. Zamanla vergi veren bireylerin insan olduğu gerçeğinden yola çıkılarak salt ekonomik yaptırımlara dayalı değerlendirmelerin geçerliliğini yitirdiği, sadece ekonomik faktörlerin bireylerin tutum ve davranışlarını açıklamakta yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Nitekim birey-devlet etkileşiminde belirleyici rol oynayan, bireylerin karar verme faktörlerini etkileyen sosyolojik ve içsel yaptırımların da önemi ampirik çalışmalarla ortaya konmuştur.

Bu çerçevede vergi ödevinin yerine getirilmesi noktasında en önemli içsel yaptırımlardan biri olarak vergi ahlakı kabul edilmektedir. Bireyler vergi ödevlerini yerine getirirken kendi vergi ahlak düzeyleri ve değer yargıları ile baş başa kalacaktır. Bu bağlamda vergilemede başarıya ulaşabilmek için toplumun vergi ahlakının arttırılması gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek ise bireylerin vergi ahlakının oluşum süreci ve bireyleri etkileyen ekonomik, sosyal ve demografik faktörler başta olmak üzere birçok çok faktör incelenmelidir. Muhasebe meslek mensupları mükelleflerin vergiye uyumunu dolayısıyla vergi ahlakını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakına etkisi araştırılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Vergilerin devlet açısından vazgeçilmez bir unsur olduğu dikkate alındığında bu çalışmanın amacı kısaca; Sakarya ili bazında muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakına etkisini tespit etmek ve çeşitli öneriler sunmaktır. Ayrıca vergi ahlakının ve ahlak kavramının öneminin açıklanması, vergi ahlakını etkileyen literatürde yer edinmiş faktörlerin araştırılması, vergi ahlakı üzerinde etkili olduğu belirlenen faktörlerin

etkisinin ne ölçüde olduğunun incelenmesi, muhasebe meslek mensuplarının mükellefin vergi ahlakı üzerindeki etkisinin tespit edilmesi bu araştırmanın amaçları arasındadır.

Çalışmanın Önemi

Muhasebe meslek mensupları defterini tuttuğu, beyannamelerini düzenlediği ve müşavirlik hizmeti verdiği mükellefleri ile sürekli etkileşim halindedir. Bu nedenle mükelleflerin vergi ödevlerini yerine getirirken etkisi altında kaldıkları muhasebe meslek mensuplarının olumlu ya da olumsuz faktörlerinin tespit edilmesi bakımından önem arz etmektedir. Muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakına etkisini tespit etmeyi amaçlayan çalışmamız bu önemin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakına etkisinin tespitine yönelik yapılan bu çalışma, ileride muhasebe mevzuatında yapılacak değişiklikler, yaşanabilecek olası kayıpların telafisi için oluşturulacak muhtemel vergi sistemine ve politikalarına ışık tutması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Muhasebe meslek mensupları özelinde vergi ahlakı konusunda veri eksikliği ve yapılmış ampirik çalışmaların yetersiz olması nedeniyle bu çalışmada çalışmanın amacına uygun olarak zengin veri seti sağlayabilme özelliğine sahip anket yöntemi kullanılmıştır.

Muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakı üzerine etkisini ölçmeye yönelik 5’li Likert ölçeğine uygun 40 sorunun yer aldığı bir anket düzenlenmiştir.

Ankette ki oluşabilecek hataları düzeltebilmek ve en iyi sonucu elde edebilmek için pilot bir uygulama yapılmıştır. Meslek mensuplarının öneri ve tavsiyeleri doğrultusunda anket formuna son şekli verilmiştir.

Sakarya ilinde odaya kayıtlı bulunan ve bağımsız olarak faaliyet gösteren muhasebe meslek mensupları araştırmanın ana kütesini oluşturmaktadır. Ana kültenin içerisinde tesadüfi olarak seçilmiş muhasebe meslek mensupları araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu çalışmada tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Anketin uygulanması sonucunda 249 katılımcıdan elde edilen veriler “SPSS 20” programı kullanılarak analiz edilmiştir. Aralarında ilişki olabilecek sorular Ki-Kare analizine tabi tutulmuştur. Eğer ilişki varsa, ilişkinin yönünü ve derecesini saptayabilmek amacıyla

Goodman-Kruskal'ın gamma katsayısı hesaplanmıştır. Cinsiyetin vergi ahlakına etkisi incelenirken Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Eğitim değişkeni incelenirken ise Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

Çalışmanın Kısıtları

Muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakına etkisini tespit etmeyi amaçlayan anket uygulamasında bazı kısıtlarla karşılaşmıştır. Vergi ahlakı kavramı toplumun tüm bireyleri ile etkileşim halinde olan sosyal bir olgudur. Bu sebeple ülke genelinde yapılacak anket uygulaması çalışmanın etkinliği açısından önem arz etmekte iken, kaynakların hem zaman hem de maliyet açısından kısıtlı olması nedeniyle çalışma Sakarya ilinde bağımsız olarak faaliyet gösteren ve odaya kayıtlı bulunan muhasebe meslek mensupları ile sınırlandırılmıştır.

Tezin İçeriği ve Kapsamı

Muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakına etkisinin incelendiği bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde ahlakın ve vergi ahlakının tanımı, vergi ahlakının önemi ve vergi ahlakının ilişkili olduğu kavramlarla ilgili teorik çerçeveye yer verilmiştir.

İkinci bölümde ilk olarak vergi ahlakı üzerindeki etkisi literatürde genel kabul görmüş olan faktörler ekonomik, sosyal ve demografik faktörler olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Ardından muhasebe mesleği ve muhasebe meslek etiği ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Sakarya ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakına etkisinin tespitine yönelik anket uygulamasından elde edilen verilerin istatistiksel analizlerine yer verilmiştir. Bölüm sonunda ise alan araştırmasından elde edilen sonuçlar birinci ve ikinci bölümde yer verilen teorik bilgiler ışığında değerlendirilerek önerilerde bulunulmuştur.

BÖLÜM 1: VERGİ AHLAKININ TEORİK ÇERÇEVESİ VE TEMELLERİ

1.1. Vergi Ahlakı Kavramı

Devlet gelirlerinin büyük bir kısmını vergiler oluşturmaktadır. Geçmişte vergilerin birincil amacı gelir elde edilmesi olmasına rağmen zamanla bir politika aracına dönüşmüştür bu beraberinde vergilerin önemini arttırmış ve vergi ahlakı gibi bireyin vergi verirken karar alma süreçlerini, ahlaki normlarını, vergiye karşı bakış açısını etkileyen faktörlerin araştırılmasını gerekli kılmıştır. Böylece vergi ahlakı gibi kavramların öneminin artmasına zemin hazırlamıştır.¹ Vergiden kaçınmayı veya vergi kaçırmayı en aza indireyecek politikaların oluşturulması gereklidir. Çünkü bireyin genel ahlakı ile vergi ahlakı paralel değildir. Genel ahlak düzeyi yüksek olmasına rağmen vergi ödememek çok normal karşılanıp ahlaki bir sorun olarak kabul edilmeyebilir.²

1.1.1. Ahlak ve Etiğin Tanımı

Etik kelimesi yunanca “ethos” sözcüğünden, ahlak kelimesi ise Latince “mores” ten türemiştir. Ahlak, moral ve alışkanlık olarak da kullanılmaktadır.³ Felsefe disiplinde ahlak felsefesiyle eş anlamlı kullanılan “etik”ve “ahlak” kavramları aynı anlamda hatta birbirini yerine kullanılmaktadır. İç içe geçmiş bu kavramların tamamen birbirinden ayrı düşünülmesi oldukça zor olmasına rağmen özünde etik ve ahlak farklı kavramları ifade etmektedir.⁴ Ahlak kelimesi toplumun birlikte huzur ve güven ortamında yaşayabilmesi için gerekli olan, insanların uymak zorunda oldukları; davranışlarını bütünüyle etkileyen, karar alma süreçlerine etki eden bir kavram olarak tanımlanmaktadır.⁵ Ahlak; toplum ilişkilerini düzenleyen davranışlara yönelik değer yargılarını,⁶ sınırları, kuralları ve temel

¹ Halit Çiçek, **Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması**, İstanbul: İSMMMO Yayınları, No.65, 2006, s.21.

² Ali Rıza Gökbnar, Sibel Selim ve Halit Yalçınkaya, “Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt 18, Sayı 63, 2007, s. 71.

³ Tülin Canbay, “Bütçe Etiği(Kavramsal Bir Yaklaşım)”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, 2001, s.126.

⁴ Mustafa Gündüz, **Ahlak Sosyolojisi**, 1. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2005, s.13.

⁵ Türk Dil Kurumu,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54d895599b41b956456188 (04.01.2015).

⁶ Gündüz, s.3.

aldığı ilkelerin bir arada etkileşimi olarak betimlenmiştir. Esasen ahlakın temelinde bireylerin bu normlara olan bağlılığı, duyduğu saygı düzeyi ve hassasiyeti yatmaktadır.⁷

Ahlak soyut bir yaptırım gücü olarak hukuk kurallarını destekler niteliktedir. Nitekim hukuk kuralları da ahlak kuralları etrafında şekillenmekte ve uygulanmaktadır. Ancak bazen ahlak ve hukuk örtüşmeyebilir, ahlaken yanlış olarak ifade edilen bir eylem hukuk açısından sakıncalı bulunulmayabilir.⁸ Etik; toplum değer ve normların, kuralların, töresel ilkelerin oluşumunda rol almakta ve bu minvalde ahlakın kritiğini yapmaktadır.⁹ Bu bağlamda belirli değerlere sahip bireylerin eylem biçimlerini ve davranışlarını şekillendirmektedir.¹⁰

Vergi ahlakına yakın bir kavram olarak Kant'ın ödev ahlakı(etiği) gösterilebilir. Kant'a göre evrensel bir ödev ahlakı vardır ve bir eylem sadece ödev veya yükümlülük duygusuyla yapıldığı zaman gerçek bir değeri olabilir. Bu bağlamda bireylerin kurallara her koşulda uymalarını öngörmektedir. Ancak yapılan eylem belirli amaçlar ve çıkarlar doğrultusunda yapılmışsa ahlaki değildir, buna karşın hiçbir beklenti içerisinde bulunmadan yapılan eylemler ahlakidir. İşin yapılması sırasında bireyin niyeti bu noktada önemlidir, birey iyi niyetliyse bu ahlakidir çünkü bu davranışının temelinde ödev duygusu yatmaktadır.¹¹ Kant bu düşüncesini şöyle ifade etmiştir: “*Öyle davran ki, bu davranışında insanlığı hem kendinde hem de diğer insanlar her birinde her zaman bir amaç olarak göresin; asla bir araç olarak kullanmayasın*”.^{12,13} Örneğin; birey sırf çevresindeki insanların ilgisine mazhar olmak için vergi ödüyorsa bu ahlaki değildir, ancak kimsenin haberi olmadığı halde vergisini düzenli ödeyen bir bireyin davranışı ahlaki olmaktadır.

Adam Smith ise “Ahlaki Duygular Kuramı”nda bireylerin çıkar odaklı dürtülerinin varlığını ve bu dürtülerin yarattığı sonuçların toplum üzerindeki etkisinin olumlu olduğunu, bireylerin eylemlerinin temelinde sadece bireysel çıkar olmadığı burada

⁷ Annemarie Pieper, **Etiğe Giriş**, Veysel Ataman ve Gönül Sezer (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999, s.23.

⁸ Ömer Demir, **İktisat ve Ahlak**, 2.Baskı, Ankara: Liberte Yayınları, 2013, s.75.

⁹ Mehmet Kuyurtar, “İbni Haldun’un Ahlak Hakkındaki Görüşleri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992), s.10.

¹⁰ Pieper, s.19.

¹¹ Ülker Öktem, “Kant Ahlakı”, **Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi**, Cilt 18, 2007, s.3.

¹² Wolfgang Ritzel, **Immanuel Kant**, Berlin; New York: Walter de Gruyter, 1985, s.363.

¹³ Öktem, s.4.

pozitif dışsallık olduğunu, diğer bir ifadeyle toplumun yararına olduğunu öne sürmüştür.¹⁴

Ahlak birey-devlet etkileşimi üzerinde de bir değişkendir, bireyin devlet ile yaptığı işlemler de ortaya çıkmaktadır. Bu minvalde ahlakilik kavramı birey-devlet ilişkilerini düzenleyen vergi ahlakı kavramıdır.

1.1.2. Vergi Ahlakının Tanımı

Vergi Ahlakı üzerine ilk kayda değer çalışmalar Günter Schmolders tarafından Köln Vergi Psikoloji Okulunda yapılmıştır. Bu çalışmalar daha sonra bu doğrultuda yapılacak çalışmaların temelini oluşturmuştur.¹⁵

Bireylerin davranışlarının sistematik bir şekilde teorik analizinin yapıldığı ilk çalışma 1972 yılında Allingham ve Sandmo tarafından yapılmıştır.¹⁶

Vergi ahlakı bireylerin vergi ödevlerini yerine getirmek amacıyla uyması gereken kuralları kabul etmesi, davranışlarını bu esaslar etrafında şekillendirmesi¹⁷ ve bu noktada kendisine düşen görevleri getirmek için sahip olunan içsel motivasyon¹⁸ olarak tanımlanmıştır. İçsel motivasyon herhangi bir etki altında kalmaksızın vergiyi gönüllü olarak ödeme isteğidir.¹⁹ Örneğin; yakalanma riski hiç olmamasına rağmen yine de vergiyi gönüllü olarak ödeyen bireylerin durumlarını açıklayan kavram, vergi ahlakının özünü oluşturan “içsel motivasyon” olarak ifade edilen kavramdır.²⁰

Akdoğan vergi ahlakını “*mükelleflerin vergi yasalarından doğan yükümlülüklerini, gerçeğe uygun bir şekilde yerine getirme konusundaki davranışlarının düzeyi*” olarak belirtmiştir.²¹

¹⁴Hülya Kesici, “Adam Smith ve Ahlak Teorisi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 58, 2010, s.89.

¹⁵Benno Torgler, **Tax Compliance and Tax Morale A Theoretical and Empirical Analysis**, England: Edward Elgar Publishing, 2007, s.4.

¹⁶James Alm ve Benno Torgler, “Do Ethics Matter? Tax Compliance and Morality”, *Journal of Business Ethics*, Vol. 101, No. 635, 2011, s.636

¹⁷Günter Schmolders, **Genel Vergi Teorisi**, Salih Turhan (çev.), Gözden Geçirilmiş İlaveli 4. Baskı, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976, s.111

¹⁸Benno Torgler, “Tax Morale and Institutions”, *Center for Research in Economics, Management and The Arts (CREMA) Working Paper*, No.2003-09, http://torgler.com/pdf/torgler_2003_9.pdf (04.01.2015), s.4.

¹⁹Coşkun Can Aktan, “Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı”, Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Yaşar Vural (Ed.), **Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi** içinde (125-136), Ankara: Seçkin Yayınevi, 2006, s.126.

²⁰Mehmet Tosuner ve İhsan Cemil Demir “Ege Bölgesinin Vergi Ahlak Düzeyi”, *Afyonkocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2008, s.357.

²¹Abdurrahman Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, 14.Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, s.190.

Song ve Yarbrough tarafından ise “vatandaşların mükellef olarak devletle aralarındaki ilişkiyi belirleyen davranış normları” olarak tanımlanmaktadır.²²

Schmölders’e göre dar anlamda vergi ahlakını “vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında alınan vaziyet” olarak tanımlamaktadır.²³ Bütünüyle bireylerin mensubu oldukları devletin egemenliğini benimsemeleri sonucunda vergi ödevlerini içselleştirmeleri vergi ahlaklarının çerçevesini oluşturacaktır.²⁴

Her toplumun kendine has sosyal ve kültürel yapısı olduğu için vergi ahlakı da bu minvalde farklı olabilmektedir. Vergilemede başarı sağlanabilmesinde en önemli etken vergi ahlakının toplum tarafından kanıksanmasıdır.²⁵

Bireylerin vergi ödevine karşı tutumları devletin ve toplumun bir parçası olma bilinci ve bu noktada duydukları ilgi ve hassasiyete bağlı olarak değişmektedir. Bu anlamda sadece caydırıcılık adına yapılacak olan düzenlemeler ile bireylerin davranışlarını şekillendirmek mümkün olmayacaktır. Sorumluluk bilinci, devletin ve toplumun bir parçası olma ve aidiyet hissi yüksek olan bireyler caydırıcı düzenlemeler olmasa dahi vergilerini öderler.²⁶

1.1.3. Vergi Ahlakının Önemi

Ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına paralel devletin gelir ihtiyacının sürekli artış göstermesi, en büyük gelir kaynağı olma özelliği, gelir dağılımını düzenleyici yönü ve ekonomik istikrarın sağlanması bakımından vergilerin önemi artmıştır.²⁷

Anayasanın 73’üncü maddesinde belirtilen; “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.”²⁸ ifadesi gereği

²²Young-dahl Song ve Tinsley E. Yarbrough, “Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey”, **Public Administration Review**, Vol. 38, 1978, s. 447 Aktaran Tosuner ve Demir, s.356.

²³Schmölders, *Genel Vergi Teorisi*, s.107.

²⁴Günter Schmölders, **Das Irrationale in der Öffentlichen Finanzwirtschaft**, Hamburg: Rowohlt, 1960, ss.97-98.

²⁵Simon James, Kristina Murphy ve Monika Reinhart, “Taxpayer Beliefs and Views: A New Survey”, No. 03/05, 2003, s.6. <https://business-school.exeter.ac.uk/documents/papers/management/2003/0305.pdf> (06.02.2015).

²⁶Erich Kirchler, **The Economic Psychology of Tax Behaviour**, İngiltere: Cambridge University Press, 2007, s.100.

²⁷Mehmet Tunçer, “Vergilemeye Yaklaşım ve Türkiye”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı 249, 2002, s.99.

²⁸Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 73. Madde, <http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3=73>(10.02.2015).

bireyler kamu hizmetlerinin finansmanına katılmak durumundadırlar. Ancak bireylerin bu direktife uymak için ne kadar hassasiyet gösterecekleri vergi ahlak düzeyleri ile ilgilidir.

İyi bir sosyal düzeninin en temel kurumsal altyapılarından biri ahlaktır. Ahlakın oturmadığı belli değerleri olmayan toplumlarda hukukun etkinliği minimum düzeyde kalacaktır.²⁹ Bu nedenle, verginin etkin bir şekilde toplanabilmesi ve sağladığı olumlu çıktılardan faydalanmak amacıyla kabul edilebilecek ahlaki normlarla ilgili bir şekilde düzenlemeler yapılması gerekmektedir.³⁰ Bu durum vergi ahlakı kavramının ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir.

Verginin devlet için vergi alacağı, mükellef için vergi borcu şeklindeki ilişkisi her iki taraf içinde bir takım sorunlar oluşturmaktadır.³¹ Bu sorunlar toplumların yapısına, kurumların işleyiş biçimi ve vergi ahlakının toplumda bir yer edinmesi için ortaya koydukları etkinlik düzeyine göre değişiklik göstermektedir. Vergiden beklenen faydaların elde edilebilmesi için vergi ahlakının toplum tarafından özümsemesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Zira Türkiye’de vergileme sürecinde yaşanan sorunların en önemli nedenlerinden biri de vergi ahlakının yetersizliğidir.³²

Bireylerin vergileme karşısında psikolojik davranışları incelenirken çevrelerindeki bireylerin vergi ahlak düzeylerini olumlu veya olumsuz anlamda etkilemesi de hesaba katılarak ele alınması vergilemede başarı sağlanması açısından önemlidir.³³ Bireyin içinde bulunduğu sosyal çevrenin vergi ahlak düzeyi yüksek ise bireyin de vergiye karşı davranışları doğru orantılı olarak olumlu olacaktır. Vergi ahlakı esasen toplumsal bir olgu olduğu için vergileme sürecini etkin ve verimli kılabilirdiği gibi, vergi kayıplarının da en önemli sebeplerinden biri olabilmektedir.

²⁹Coşkun Can Aktan, “Vergi Dışı Piyasa Ekonomisinin Ortaya Çıkış Nedenleri” http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/vergi-disi/nedenler.htm, (15.02.2015).

³⁰Cuma Çataloluk, “Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 20, 2008, s. 214.

³¹Mehmet Tosuner ve Zeynep Arıkan, **Vergi Usul Hukuku**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2005, S.67 Aktaran Şafak Ertan Çomaklı “Mükellef Sosyo-Psikolojisi Açısından Vergi Ödemeyi Etkileyen Genel Faktörler”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı 322, 2008, s.113.

³²Tunçer, 2002, s.103.

³³Gülsüm Güler Hazman, “Vergi Bilincini Etkileyen Muhtemel Dışsal Etkenlerin Lojistik Regresyon Analizi ile Tespiti”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, 2009, s.54.

1.2. Vergi Ahlakının Diğer Kavramlarla İlişkisi

Çalışmanın bu kısmında vergi psikolojisi, vergi uyumu, vergi kültürü, mali sosyoloji ve mali psikoloji kavramlarının vergi ahlakı ile genellikle birlikte kullanıldığı gerçeğinden yola çıkarak vergi ahlakı ile ilişkisi ve farkları belirtilecektir.

1.2.1. Vergi Uyumu

Vergi uyumu, bireylerin vergi ödevi yükümlülüğünü yerine getirmesi, beyannameyi yürürlükteki yasalara uygun olarak eksiksiz ve zamanında ilgili kurumlara vermesi³⁴ ve vergi ödevini yerine getirmede ki istek düzeyi olarak kabul edilmektedir.³⁵

Vergilemede başarı sağlanabilmesi için bireylerin vergi ödevini yerine getirme istekliliğini ifade eden vergi uyumunun artırılması gerekmektedir.³⁶ Vergi uyumunun üzerindeki etkenler bilindiği takdirde vergiye uyumun artması sağlanabilecektir. Bu noktada sadece mali ve ekonomik etkilerin dikkate alınmasının yeterli olmadığı zamanla anlaşılmalı ve vergi uyumunun çözümü için bireylerin vergiye uyumunun nasıl yükseltilebileceği hususunda bireylerin vergi algısı, vergiye karşı takındıkları tavır ve davranışları inceleyen araştırmalar yapılmıştır.³⁷

Vergi uyumsuzluğu; vergiden kaçınma, vergi kaçırma, verginin yansıtılması ve vergi borcunun geciktirilmesi olarak bireylerin davranışlarında gözlemlenmektedir.³⁸ Vergi kaçırma eğilimi olan bireyler gelirlerinin ya hiç beyan etmezler ya da gerçek ödemeleri gereken vergi miktarını saklamak için minimum düzeyde ödeme yaparlar.³⁹ Bu bağlamda vergi uyumunun hedefi vergi gelirlerini azaltabilecek bu ve benzeri davranış ve tutumların önlenmesi hatta hiç oluşmamasını sağlamaktır.

Uygulamada olan ve uygulamaya konulacak vergilerin etkisini görebilmek için vergiye karşı uyumun ne düzeyde olduğunu bilmek önem arz etmektedir.⁴⁰ Vergi ahlakı ve vergi

³⁴John G. Cullis ve Alan Lewis, "Why People Pay Taxes: From a Conventional Economic Model to a Model of Social Convention", *Journal of Economic Psychology*, Vol.18, No.2-3, 1997, s. 310.

³⁵Kirchler, s.21.

³⁶Selçuk İpek ve İlknur Kaynar, "Demografik Faktörlerin Vergi Uyumu Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları", *Maliye Dergisi*, Sayı: 157, 2009, s.117.

³⁷İpek ve Kaynar, ss.173-174.

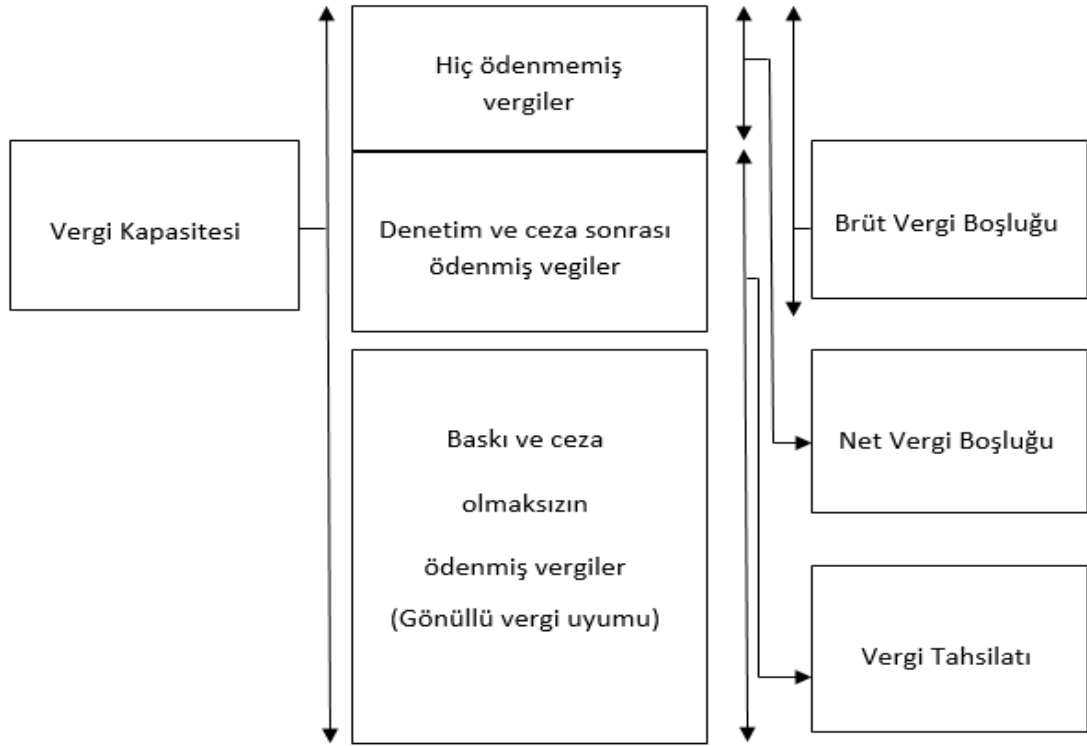
³⁸Jeffrey A. Roth, John T. Scholz ve Ann Dryden Witte (E.d.), *Tax Payer Compliance, Volume 1 An Agenda for Research* içinde (1-16), USA: Pennsylvania University Press, 1989, s.2.

³⁹Luigi A Franzoni, "Tax Compliance", Boudewijn Bouckaert ve Gerrit De Geest (Ed.), *Encyclopedia Of Law And Economics* içinde (1-31), Edward Elgar, 2008, <http://ssm.com/abstract=1271168> (24.02.2015), s.5.

⁴⁰Roth, Scholz ve Witte, s.2.

uyumu doğru orantılı bir etkileşim içerisindedir.⁴¹ Vergi ahlakı yüksek bireyler vergi ödevlerinin gereğinin yerine getirdiği zaman beraberinde vergi uyum düzeyinin de yükselmesini sağlamaktadırlar.⁴²

Vergilemeye müsait tüm ekonomik unsurların vergilendirilmesi vergi uyumuna tam anlamıyla ulaşılması için elzemdir. Bu bağlamda vergi kapasitesi kavramı önem kazanmaktadır. Bir zaman diliminde vergilenebilecek ekonomik potansiyel vergi kapasitesi olarak tanımlanabilir.⁴³

Şekil 1: Vergi Uyumu ve Vergi Kapasitesi İlişkisi

Kaynak: OECD, **Forum on Tax Administration Compliance Sub-Group**, Final Report, “Monitoring Taxpayers Compliance: A Practical Guide Based on Revenue Body Experience”, 2008, <http://www.oecd.org/tax/administration/40947920.pdf> (19.03.2015), s.16. Aktaran İsmail Kitapçı, **Vergi Etiği-Vergi Psikolojisi**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2014, s.27.

Şekil 1’de görüldüğü üzere hiç ödenmemiş vergiler, denetim ve ceza sonucu ödenen vergiler ve gönüllü olarak ödenen vergiler vergi kapasitesinin kapsamını oluşturmaktadır. Vergi boşluğu gerçekleşen vergi tahsilatı ile vergi uyumunun tam olarak

⁴¹Torgler, *Tax Compliance and Tax Morale A Theoretical and Emprical Analysis*, s. 65.

⁴²Torgler, *Tax Compliance and Tax Morale A Theoretical and Emprical Analysis*, s. 65.

⁴³İhsan Cemil Demir, “Kamusal Harcamaların Toplumsal Algısı: Ampirik Bir Araştırma”, **Maliye Dergisi**, Sayı 157, 2009, s.212.

sağlanması varsayımı ile toplanabilecek vergi arasındaki fark olarak tanımlanabilir.⁴⁴ Net vergi boşluğunu hiç ödenmemiş vergiler, buna ilaveten ceza ve baskı sonucu ödenen vergilerin toplamı brüt vergi boşluğunu belirtmektedir. Vergi uyumun tam anlamıyla sağlanması vergi boşluklarının olmamasına bağlıdır.⁴⁵

Rasyonel tercih teorisi ve ahlaki duygular teorisi vergiye gönüllü uyumu veya uyumsuzluğu açıklamaya çalışmaktadır.⁴⁶Allingham ve Sandmo⁴⁷ modeli, beklenen fayda teorisi, caydırma modeli gibi isimlerle adlandırılan rasyonel tercihler teorisinin temelini “homo economicus” şeklinde ifade edilen insan oluşturmaktadır.

Bu modele göre; bireyin rasyonel hareket edeceği,⁴⁸ karar verirken doğası gereği faydasını maksimize etmek isteyeceği, içsel maliyetlerini ise minimum düzeyde tutmak isteyeceği öne sürülmektedir.⁴⁹ Bu bağlamda bireyin vergiye uyum noktasında gerekli hassasiyeti olmayacak, mümkün olan en az miktarı ödeme veya hiç ödememe eğilimi gösterecektir.⁵⁰ Gelir düzeyleri, vergi oranları, yakalanma olasılığı, cezaların düzeyi gibi etkenlerin bireylerin vergiye karşı tutum ve davranışını olumlu veya olumsuz yönde değiştireceği kabul edilmektedir.⁵¹⁵²

Bireylerin ceza oranları gibi sayısal verileri bildiği ona göre rasyonel bir davranış içerisinde sadece geliri hedeflediği belirtilmektedir.⁵³ Nitekim modelde yakalanma olasılığının ve ceza oranlarının yüksek olduğu durumda vergi uyumun arttığı sonucuna ulaşılmıştır.⁵⁴ Bireylerin içsel ve dışsal faktörlerin etkisiyle karar verdiği gözlemlenmiştir.⁵⁵ Bireyin ahlak düzeyi, algısı ve kendi hisleri içsel etkenler olarak ifade edilebilir. Devletin uyguladığı politikalar ve sunduğu hizmetler sonucunda bireyde

⁴⁴James Andreoni, Brian Erard ve Jonathan Feinstein, “Tax Compliance”, **Journal of Economic Literature**, Vol:36, No.2,1998, s.819.

⁴⁵İsmail Kitapçı, **Vergi Etiği- Vergi Psikolojisi**, 2.Baskı, Seçkin Yayınları, 2014, s.27-28.

⁴⁶Aktan, Dileyici ve Vural, s.126.

⁴⁷Michael G. Allingham ve Agnar Sandmo, “Income Tax evasion: A Theoretical Analysis”, **Journal of Public Economics**, Vol.1, No. 3-4, 1972, s.323.

⁴⁸Daniel Kahneman ve Amos Tversky, “Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk”, **Econometrica**, Vol. 47, No.2, Mart 1979, s. 263.

⁴⁹Dennis C. Mueller, **Public Choice III**, Cambridge, England,: Cambridge University Press, 2003, s. 1 Aktaran Geoffrey Brennan, “Psychological Dimensions in Voter Choice”, **Public Choice**, Vol.137, No. 3-4, 2008, s.475.

⁵⁰Aktan, Dileyici ve Vural, s.126.

⁵¹Tunçer, s.110.

⁵²Aktan, Dileyici ve Vural, s.126.

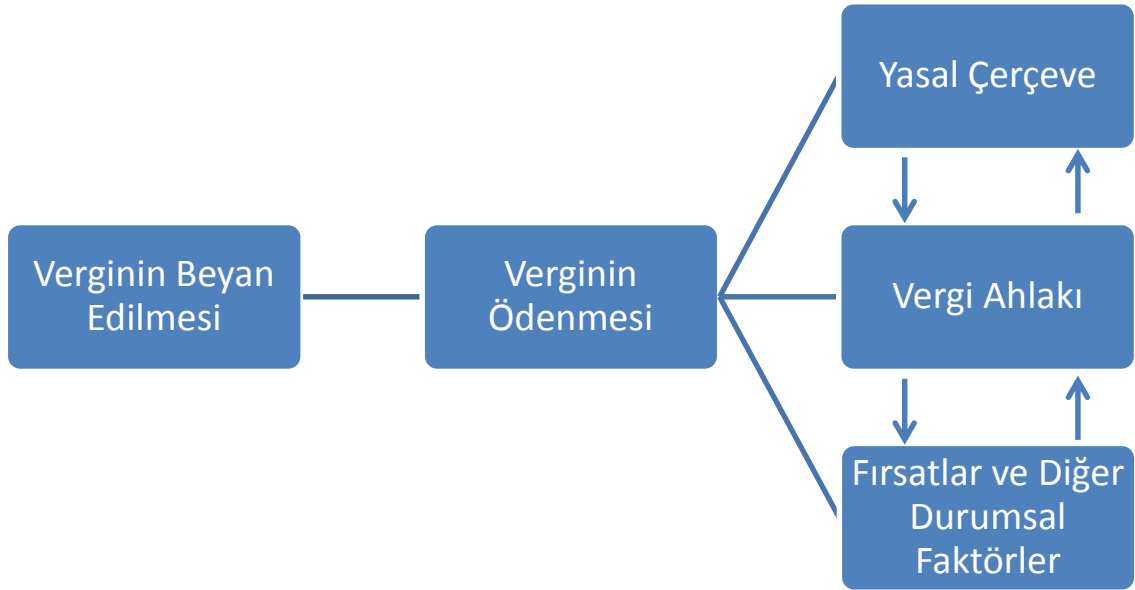
⁵³Hasan Hüseyin Bayraklı, Naci Tolga Saru ve İsa Sağbaş, “Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları”, **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 10-14 Mayıs, 2004, s.209.

⁵⁴Tunçer, s.110.

⁵⁵Bruno S. Frey , “Tertium Datur: Pricing, Regulating and Intrinsic Motivation”, **Kyklos**, Vol. 45, No.2, 1992, s. 162.

oluşabilecek muhtemel vergi algısı değişimi dışsal etkindir. Vergi ahlakı ise kişilere zorla dikte ettirilebilecek bir olgu değildir.

Rasyonel tercih teorisi bireyler arasındaki etkileşimler, dürüstlük, ahlaki değerler, denetleme ve ceza oranı gibi etkenleri dikkate almadan sadece ekonomik fayda maliyet analiziyle vergi uyumunu ele aldığından eleştiri almıştır.⁵⁶ Ahlaki ve sosyolojik etkenler hesaba katılmadığında vergi uyumunu analiz etmek mümkün değildir, bu bağlamda Allingham ve Sandmo Modeli yetersizdir.⁵⁷ Nitekim ahlak duygusunun vergi uyumunu arttırdığını araştırma sonuçları ile ortaya konmuştur.⁵⁸ Beyan esasına dayanan vergi sistemlerine sahip gelişmiş ülkelerde denetleme ve ceza oranlarının düşük seviyede olmasına rağmen, mükelleflerin büyük bir kısmının vergilerini tam olarak beyan ettikleri görülmüştür.⁵⁹ Vergi uyumu ve vergi ahlakı arasındaki etkileşim Song ve Yarbrough tarafından geliştirilen basit bir vergi uyumu davranış modelinde görülmektedir.

Şekil 2: Song ve Yarbrough'un Vergi Uyumu Davranış Modeli

Kaynak: Young-dahl Song ve Tinsley E. Yarbrough, "Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey", **Public Administration Review**, Cilt.38, No.5, 1978, s.444.

⁵⁶Jonas Edlund ve Rune Aberg, "Social Norms and Tax Compliance", **Swedish Economic Policy Review**, Vol.9, 2002, s. 203.

⁵⁷Luigi Alberto Franzoni, "Tax Evasion and Tax Compliance", *Encyclopedia of Law and Economics*, Vol.4, 1999, <http://encyclo.findlaw.com/6020book.pdf> (16.03.2015), s. 52-53.

⁵⁸Harold G. Grasmick ve Robert J. Bursik, Jr., "Conscience, Significant Others, and Rational Choice: Extending the Deterrence Model", **Law and Society Review**, Vol. 24, No.3, 1990, ss.839-842.

⁵⁹ Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, s.205.

Şekil 2’de görüldüğü üzere vatandaşların vergi ahlakı, yasal çerçeve ve belirli bir zaman ve belirli bir yerde kendini gösteren diğer durumsal faktörler, Song ve Yarborough’un geliştirdiği vergi uyumu davranışı modeline göre beyan ve ödemeyi içerisinde bulunduran gönüllü vergi uyumunu belirlemektedir. Kanunların uygulanma sürecinin etkinliği, meşruluğu, vatandaşların kanuni yükümlülüklerini anlamaları ve kabul etmeleri ile yasal çerçeve oluşmaktadır. Gelir düzeyi, vergi oranları, vergi idaresinin etkinliği ve işsizlik oranı vergi uyumunu zorlaştıran veya kolaylaştıran durumsal faktörlerdir. Fırsatlar ve durumsal faktörler vergi ahlakını etkilerken, vergi ahlakı yasal çerçeveden etkilenmektedir.⁶⁰ Vergi uyumunun sadece yaptırım düzeyi ile açıklanabilecek bir olgu olmadığı,⁶¹ vergi kaçırılması durumunda yakalanma ve cezalandırma ihtimalleri düşük olmasına rağmen bireylerin vergilerini ödeyecekleri belirtilmektedir.⁶²

1.2.2. Mali Sosyoloji

Küreselleşmeye paralel sosyal bilimler alanında, özellikle kamu maliyesi, kamu ekonomisi, sosyoloji, politika bilimi gibi farklı dallar yan yana gelmiştir, diğer yandan hukukta bu bilim dalları ile etkileşim içine girerek bir bütün haline gelmiştir.⁶³ Sosyolojinin bir alt disiplini olarak ele alınan mali sosyoloji, mali olayların toplum üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkileri sonucu kitlesel tepki ve eylemlere zemin oluşturmasını konu edinmektedir.⁶⁴

Devletin en büyük gelir kalemini oluşturan vergilerin sağlıklı bir şekilde toplanabilmesi için vergilerin toplumlar üzerinde oluşturduğu psikolojik etkilerinin sosyal açıdan irdelenmesi gerekmektedir. Ekonomiyi tam istihdama getirme, adil gelir ve servet dağılımı sağlama, ekonomik dalgalanmaları azaltma gibi maliye politikası amaçlarına ulaşılmasında kullanılan araçlardan birisi olan vergilerin bireyler ve toplum üzerinde çok önemli etkisi olduğu bilinmektedir.

Vergilemede elde edilen başarı grafiğinin sürekli değişkenlik göstermesinin ve bazen başarısız olunmasının altında yatan sebeplerin incelenmesi için bu değişimlerin

⁶⁰Song ve Yarbrough, s.444.

⁶¹Michael J. Graetz ve Louis L. Wilde, “The Economics of Tax Compliance: Fact and Fantasy”, **National Tax Journal**, Vol. 38, No.3,1985, s.359.

⁶²Andreoni, Erard ve Feinstein, s. 819.

⁶³Jürgen G. Backhaus “Fiscal Sociology: What For?”, Jürgen G. Backhaus ve Richard E. Wagner (Ed.) **Handbook of Public Finance** içinde (521-541), Springer, 2005, s. 528.

⁶⁴Kemal Çelebi, “Mali Olaylara Sosyolojik Yaklaşımın Önemi”, Kemal Çelebi (Ed.), **Mali Sosyoloji Üzerine Denemeler** içinde (1-15), T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, No 2012/418, 2012, s. 1-2.

sosyolojik koşullar çerçevesinde irdelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda vergi sosyolojik bir olgu ve toplum dinamikleri ile yakından ilişkili bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁵ Nitekim vergiler toplumsal sınıfların üzerinde sosyal adaleti sağlayıcı etkisi bakımından maliye politikası aracı olarak kullanılmaktadır. Özellikle sınıfsal farklılıkların çok olduğu ülkeler mali sosyolojinin önemini ortaya koymaktadır.⁶⁶

Maliye politikalarının oluşumunda mali sosyolojinin dikkate değer bir yeri vardır. Nitekim devlet tarafından uygulanması düşünülen maliye politikasının ekonomik sonuçlarının yanında toplumsal sonuçlarının da olacağı, hatta toplumun gelir dağılımı yapısını dahi değiştirebileceği göz önünde tutularak, toplumu da dikkate alan düzenlemelerin yapılması gereklidir.⁶⁷ Sosyolojik yönü göz önünde bulundurulmayan maliye politikasının uygulanması neticesinde toplum tarafından bir tepkiyle karşılanabileceği için mali sosyoloji disiplininin dikkate alınması gereklilik arz etmektedir.⁶⁸ Mali sosyoloji disiplini dikkate alınmadan uygulamaya konulan maliye politikasına karşı gösterilen tepkiye örnek olarak “Poujade Hareketi”⁶⁹ gösterilebilir.

Toplumda yer alan bir birey olarak mükellefin diğer bireylerden etkilenmesi mali sosyoloji konusu kapsamındadır. Vatandaşların çoğunun vergilerini ödemeleri halinde bireysel vergi mükellefleri de katılım için kendisini zorunlu hissedecek, aksi durumda çoğu kişinin vergi kaçırması halinde ise bireysel vergi mükellefi vergi ödeme konusunda kendisini baskı altında hissetmeyecektir.⁷⁰ Bireyler her ne kadar vergiyi ödeme noktasına istekli olsalar dahi toplumun bir parçası olduğundan hareketle vergiye karşı toplumsal bir tepki olduğu zaman vergi ödemekten vazgeçebilirler veya vergiden kaçınmanın yollarını arayabilirler, yani birey toplumu değil, toplum bireyi yönlendirmektedir. Sosyolojinin referans grup teorsine göre, bireyin mensubu olduğu veya ait hissettiği referans grubunda

⁶⁵Fuat M. Andıç ve Süphan Andıç, “Mali Sosyolojiye İlişkin Bir İnceleme”, Funda Başaran (çev.), Prof. Dr. Salih Şanver’e Armağan, **Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi**, Yayın No: 10, İstanbul, 1998, s.53.

⁶⁶Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Maliye Sosyolojisi**, İstanbul: Filiz Kitapevi, 1984, s.1 Aktaran Çiçek, *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması*, s.25.

⁶⁷Yusuf Karakoç, **Sosyal Maliye**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi, Yayın No.61, 1995, s.12.

⁶⁸Halit Çiçek, Mehmet Karakaş ve Abdunnur Yıldız, **Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması**, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Yayın No. 2008/381, Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık, 2008,s.18-19.

⁶⁹“Poujade Hareketi” hakkında daha detaylı bir bilgi için bkz. Elif Pürsünerli Çakar, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.17, Sayı.1-2, s.1295.

⁷⁰Ernst Fehr ve Armin Falk, “Psychological Foundations of Incentives”, **European Economic Review**, Vol. 46, No. 4-5, 2002, s.689.

benimsenen davranışlara yönelecek ve normal olarak kabul edecektir. Bireylerin ait oldukları ve referans aldıkları gruba; etkilendiği insanlar, meslektaşları, yakın çevresi, ailesi sayılabilir.⁷¹ Örneğin; bireyin etrafındaki referans grubu vergi kaçırmayı normal bir davranış olarak kabul ediyorsa bireyinde vergi kaçırması için zemin oluşacaktır ve bundan dolayı da yakın çevresinden olumsuz anlamda tepki almayacaktır.⁷² Ancak referans grubunun vergi ödevini yerine getirme noktasında bireyi etkilemesi, bireyin kendisini o referans grubunun bir parçası olarak görmesine bağlı olduğu belirtilmektedir. Zira referans grubu ve birey arasında herhangi bir özdeşleşme, aidiyet hissi yok ise referans grubunun hiçbir etkisi olmayacaktır.⁷³

1.2.3. Mali Psikoloji

1950’li yıllardan itibaren gelişme gösteren iktisadi psikolojinin bir dalı olan mali psikoloji bireyin mali olaylarla ve mali kurumlarla etkileşimini inceleyen, vergilemenin bireylerin zihninde nasıl karşılık bulduğu ve ne gibi reaksiyonlara yol açtığını, diğer bir ifadeyle mali olayların bireyler üzerindeki etkisi ve bu etki sonucu bireylerin takındıkları tutum ve davranışlarının araştırılmasını konu edinmektedir.⁷⁴ Mali psikoloji; yeni bir bilim değil, aksine bütün devirlerde maliye politikasıyla ilgili tecrübelerin psikolojik görüşler açısından sistematik hale getirilmiş şeklidir.⁷⁵

Adam Smith’in “Theory of Moral Sentiments” adlı eseri psikolojiyi bir etken olarak ele alan ilk eserdir. Sonrasında Gabriel Tarde’nin 1881 yılında iktisat psikolojisi alanında yayımladığı makalesi ilk olma özelliği taşımaktadır. 1960’lı yıllarda Pierre-Louis Reynaud İktisat psikolojisi literatürünün teorik bir alt yapısını oluşturmuştur.⁷⁶

Pragmatik bir disiplin dalı olan mali psikoloji de davranışların gözlenmesi ve elde edilen bilgilerin bir bütün halinde sistematik bir biçimde kritiğinin yapılabilmesi için uzun yıllar çalışılması gerekmektedir.⁷⁷

⁷¹Fehr ve Falk, s.689.

⁷²Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, s.212.

⁷³Michael Wenzel, “An Analysis of Norm Processes in Tax Compliance”, **Journal of Economic Psychology**, Vol.25, No.2, 2004, s.213–214.

⁷⁴Çiçek, Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması, s.38

⁷⁵Günter Schmolders, “Mali Psikoloji”, **Maliye Enstitüsü Konferansları**, İstanbul: İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü Yayınları, 15. Seri, 1968, s.1.

⁷⁶İzzettin Önder, “İktisat Psikolojisi”, Prof. Dr. Memduh Yaşa’ya Armağan, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Sayı 34, No. 76, İstanbul, 1993, s.181.

⁷⁷Schmolders, “Mali Psikoloji”, s.11–12.

Sosyal psikoloji ile mali psikolojinin etkileşim içerisinde olduğu söylenebilir, bilindiği üzere mali faktörler toplum psikolojisinin yönetilmesinde önem arz eden bir araçtır. Mali psikoloji toplumun vergi bilincinin araştırılması, para değerinin değişimi üzerine muhtemel reaksiyonlar,⁷⁸ devlet borçlanmalarının psikolojik temelleri, ülkenin refah seviyesine ilişkin ekonomik göstergeleri olan; eğitim-öğretim seviyesi, kişi başına düşen milli gelir, vergi oranları ve istihdam oranı gibi mali araçların toplumun sosyal psikolojisi üzerine etkilerinin incelenmesini konu edinmektedir.⁷⁹ Mali araçların her birinin bireyler üzerinde bıraktığı etkiler farklı olmaktadır.⁸⁰

Psikologlar tarafından bireyin iç ve dış etkenlere karşı gösterebileceği tepkileri, toplumun bireyden, bireyinden toplumdaki etkilendiği varsayımı ile bireyin toplumun bir parçası olduğu kabul edilerek veya toplumdaki bağımsız bir şekilde bireyin karakter yapısı ve davranış kalıplarının çevrenin herhangi bir etkisi olmadan nasıl ve neden değiştiğini üzerine incelemeler yapılması olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Vergi yükümlülerinin davranışları araştırılırken, bireysel ve toplumsal davranışlar araştırılmalıdır.⁸¹

Hem vergilemede başarı sağlanması hemde bireylerin mali sorunlarının daha hafif hale gelmesi için mali olayların sadece siyasi, ekonomik ve hukuki yönleri ile değil, bütün yönleri ile ele alınması gerekmektedir.⁸²

Mali psikolojinin bir alt dalı olan vergi psikolojisi, vergilerin birey ve toplum üzerindeki etkilerini,⁸³ diğer bir ifade ile kişilerin vergilere bakış açısını ve buna paralel gösterdikleri reaksiyonu ifade etmektedir.⁸⁴

1.2.4. Vergi Psikolojisi

Genel olarak verginin neden olduğu hem bireysel hem de toplumsal psikolojik

⁷⁸Çiçek, *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması*, s.30.

⁷⁹İsa Sağbaş ve Adem Başoğlu, “İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2005, s. 125.

⁸⁰Çiçek, *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması*, 2006,s.40.

⁸¹İhsan Cemil Demir, “Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s. 14.

⁸²Doğan Şenyüz, **Vergilemede Yükümlü Psikolojisi**, Bursa: Ekin Kitabevi, 1995, s.3.

⁸³İsa Sağbaş ve Adem Başoğlu, “İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, 2005, s.125-126.

⁸⁴Günter Schmolders, *Genel Vergi Teorisi*, s. 114.

olayların incelenmesi vergi psikolojisi olarak adlandırılmaktadır. Bilindiği üzere vergi alınması sonucu vergiye karşı bireyler farklı davranışlar geliştirirler, bu bağlamda bireyde oluşacak davranış değişiklikleri vergilemede başarı sağlanmasını sekteye uğratabilmekte ve siyasi tercihlerin şekillenmesinde bir etken olabilmektedir.⁸⁵ Vergiye karşı mükelleflerin tepkisel davranışlarının incelenmesi vergi psikolojisinin alanına girmektedir. Vergilemede başarıya ulaşmak için birey davranışlarının incelenmesi gerekliliği, vergi psikolojisi kavramının önemini göstermektedir.

Birey “Homo Economicus” olarak ele alınıp vergi ödevi karşısında kendi çıkarını maksimize etmek amacıyla rasyonel davranacağı veya psikolojik etkenlerin bireyin davranışlarının şekillenmesinde rol oynayacağı öne sürülmektedir.⁸⁶

Verginin alınması bireyleri farklı davranışlara yönelttiği için, vergileme politikalarının tepki almayacak şekilde sağlıklı olarak belirlenebilmesi için birey verginin davranışlarının üzerine etkisinin bilinmesi gerekmektedir.⁸⁷

Vergi psikolojisi de vergiler karşısında bireylerde oluşan algının nasıl olduğu ve bu algının davranışların oluşumundaki etkisini konu edinmektedir. Vergi algısı vergiye karşı toplumun göstereceği reaksiyonun ne yönde olacağını, bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir.⁸⁸ Ayrıca kişi ve kurumların mali anlamda etkileşimin analizi de vergi psikolojisinin araştırma alanlarındanır.⁸⁹ Rasyonel davranan bireylerin çok azınlıkta olduğu, vergiye karşı bireylerin tepkisiz kalma ihtimalinin çok düşük olduğu⁹⁰ gerçeğinden yola çıkarak, önemine binaen vergi psikolojisi alanında çalışma yapılması gereklidir.⁹¹

⁸⁵Şenyüz, s.5

⁸⁶İnci User, “Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 1992), s.24.

⁸⁷Şenyüz, s.5.

⁸⁸Adem Başoğlu, “İlköğretim Çağındaki Çocukların Vergiyi Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.18.

⁸⁹Hilmi Çoban, “Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), s.28.

⁹⁰Cengiz Sinanoğlu, “Verginin Psikolojik Yönü ve Kişisel Tepkilerin Mali Sonuçları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 1994), s. 5.

⁹¹Amitai Etzioni, “Rationality Is Anti-Entropic”, *Journal of Economic Psychology*, Vol. 7, No. 1, 1986, s.18.

Eğer toplum rasyonel düşünen ve kârlarının maksimize etme felsefesine sahip insanlardan oluşsaydı, vergi ödevinin gönüllü olarak yerine getiren bireyler bulunamazdı.⁹²

Vergi toplumsal bir olgu olduğundan insan faktörü için önemli bir etkidir bu yüzden uygulamaya konulan politikaların başarıya ulaşabilmesi için vergi psikolojisinin dikkate alınması elzemdir.⁹³ Özellikle vergilendirme yetkisine sahip idareler ile bireylerin davranışlarının etkileşimi vergi oranları, istisnalar, muafiyetler de yapılacak değişiklikler bağlamında incelenmelidir. Çünkü vergi oranları, istisnalar, muafiyetler konusunda yapılan bir değişiklik ya da yeni bir vergi konulması mükellefin vergiye bakış açısını değiştirebilir⁹⁴.

Vergiye karşı takınılan tavır ve davranışlara etki eden faktörler; vergi ahlakı, subjektif vergi yükü, vergi sisteminin adaleti, vergi idaresi ve mükellef ilişkisi, vergi mevzuatının sürekliliği ve anlaşılabilirliği gibi faktörlerden oluşmaktadır.⁹⁵

Vergi psikolojisinin sağlıklı vergi politikaları oluşturma ve verimli kılma, vergi uyumunu kolaylaştırma ve genel anlamda birey-devlet etkileşimini düzenlemek gibi amaçları vardır. Vergi politikaları açısından değerlendirecek olursak; etkin ve verimli vergilemenin temelinde bireyin vergi karşısındaki psikolojisinin tahlili yatmaktadır. Yükümlülerin uygulamaya konulan politikalara göstereceği tepkileri dikkate almak büyük önem arz etmektedir. Örneğin; yeni bir vergi yürürlüğe koyulmadan önce bu vergiye tabi olacak bireylerin psikolojisi hakkında ön araştırma yapılması ve vergiye karşı gösterilecek muhtemel reaksiyonların ve tepkilerin göz önünde bulundurulması önemlidir.⁹⁶

Devletlerin birlik içinde ekonomi politikaları oluşturmasını, vergi adaletini ve rekabeti zedeleyici vergileme farklılıklarının ortadan kalkmasını sağlamak amacıyla vergi

⁹²David J. Pyle, "The Economics of Taxpayer Compliance", **Journal of Economic Survey**, Vol.5, No.2, 1991, ss.163-198 Aktaran Lars P. Feld, Bruno S. Frey ve Benno Torgler, "Rewarding Honest Taxpayers? Evidence On The Impact Of Rewards From Field Experiments", *CREMA Working Paper*, No. 2006-16,2006, <http://www.torgler.com/pdf/2006-16.pdf> (16.03.2015), s.3.

⁹³Sakina Samadova, "Vergi Mükelleflerinin Vergileme Karşısındaki Davranışlarının Değerlendirilmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s.4-5.

⁹⁴Çiçek, *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması*, s.40.

⁹⁵Kemal Çelebi, "Mükellef Maliye İlişisini Etkileyen Faktörler", **Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 3, Sayı 3, 1997, s.3.

⁹⁶Gıyas Akdeniz, "Vergi Kanunları ve Vergi Anketleri", **Maliye Enstitüsü Konferansları**, 15. Seri, No.34, İstanbul, 1968, s.29.

uyumlaştırmasına gidilmektedir. Birlik içindeki devletlerin sadece vergi yapılarının benzemesi sorunun çözümü için yeterli olmayacaktır. Vergi uyumlaştırılmasına gidilmeden önce farklı toplumların vergi ödevini yerine getirme noktasında ki bilinci ve tepkileri araştırılarak gerekli uyumlaştırmanın yapılması gerekmektedir. Bu anlamda vergi psikolojisi önem arz etmektedir.⁹⁷

Genel olarak vergileme sonucunda toplum üzerinde oluşan yükümlülükler sosyal huzuru ve gelir dağılımını bozacak nitelikte dağılmaktadır. Bazı grupların üzerinde ki yükümlülükler hissedilir bir şekilde daha fazladır. Doğal olarak daha fazla vergi yükümlülüğüne maruz kalan gruplar bu duruma karşı tepki göstereceklerdir. Bu gibi durumların oluşması önlemek ve adaletli bir dağılımın sağlanması için vergi psikolojisini daha da önemli kılmaktadır.⁹⁸

Devletin uygulamaya koyacağı vergi politikalarının ve düzenlemelerin toplumsal yapıyı ve toplum psikolojisini dikkate alacak şekilde olması devlete olan bağlılık ve siyasi güveninin sağlanması bakımından önem arz etmektedir.⁹⁹

1.2.5. Vergi Kültürü

Vergi kültürü kavramı ilk kez Schumpeter'in¹⁰⁰ "Gelir Vergisinin Ekonomiği ve Sosyolojisi" adlı makalesinde kullanılmakla beraber,¹⁰¹ bireylerin vergi ödevini yerine getirme noktasındaki duyguları vergi kültürü olarak tanımlanabilir.

Vergi kültürü alışagelmış klasik yaklaşımda yalnızca vergi sistemini oluşturan unsurlarla sınırlı tutulmuş, vergi kültürünü vergi mükelleflerini etkileyen bir faktör olmadığı ve vergi ödeme ve vergi kaçırma davranışının kültürle ilgisi olmadığı öne sürülse de,¹⁰² vergilendirme geleneği ile vergi aktörlerinin etkileşimi, dürüstlük, sorumluluk duygusu, vatandaşlık bilinci, adalet gibi kültürel değerler vergi ödevini

⁹⁷Şenyüz, s. 12-13.

⁹⁸Şenyüz, s. 12-13.

⁹⁹Esra Siverekli Demircan, "Türkiye'de Vergi Politikalarının Siyasi Analizi: Siyasi Değişimin Vergi Kayıp ve Kaçaklarına Etkisi Üzerine Bir İnceleme", **19.Türkiye Maliye Sempozyumu**, Antalya, 10-14 Mayıs, 2004, s.533.

¹⁰⁰Joseph A Schumpeter, **Ökonomie und Soziologie der Einkommensteuer**, Der Deutsche Volkswirt, Vol. 4, 1929,ss. 380 - 385. Yeniden basılan: Joseph A. Schumpeter: **Aufsätze zur Wirtschaftspolitik**, Wolfgang F. Stolper and Christian Seidel (Ed.), Tübingen: J.C.B. Mohr, 1985, ss. 123 – 133 Aktaran: Birger Nerre, "The Concept of Tax Culture", **Annual Meeting of the National Tax Association**, Baltimore, MD, USA, 8-10 Kasım, Vol.94, 2001, s.2.

¹⁰¹Abdulkadir Işık, "Kültür ve Kalkınma: Vergi Kültürü Örneği", **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 9, Sayı 2, 2009, s. 857.

¹⁰²Grant Richardson, "The Relationship Between Culture and Tax Evasion Across Countries: Additional Evidence and Extentions", **Journal of International Accounting, Auditing and Taxation**, Cilt 17, No.2, 2008, ss. 67-68.

yerine getirme noktasında içsel motivasyonun oluşmasında belirleyici düzeyde büyük önem arz etmektedir.¹⁰³

Vergi kültürü kavramı Schmolders ve Schnelle, Strümpel ve Beichelt öncülüğünde ortaya çıkan çağdaş yaklaşımlara birlikte vergi yükümlüleri, vergi sistemi, vergi otoritesi ve ulusal sistemide içine alan şekilde incelemeye başlanmıştır.¹⁰⁴

Schumpeter'e göre "herhangi bir sosyal kurum gibi alınan her vergi kendisinin ekonomik ve psikolojik açıdan uygunluğunu ve geçerliliğini yansıtır ancak diğer sosyal kurumların aksine, vergi ve vergi sistemi sonsuz yaşamaz".¹⁰⁵ Schumpeter ulusal vergi sistemi içerisinde yer alan vergi bürokratları ve diğer aktörler üzerine yoğunlaşmaktadır. Esasen vergi kültürü kavramı, vergi ve kültür kavramlarının etkileşimi sonucu oluşmakla beraber,¹⁰⁶ Spitaler'e göre ekonomik, sosyal, kültürel, tarihsel, coğrafik ve çeşitli kültür unsurları ile etkileşim halindedir.¹⁰⁷

Nerre, vergi sistemi ile kurumların tamamını bir arada ele alan, ülkenin kültürel tarihinde yer alan diğer etkenler ile etkileşim içinde olan bir kavram olarak nitelendirmektedir.¹⁰⁸ Öte yandan vergi kültürü Vito Tanzi'ye göre vergi mükelleflerinin sahip olduğu belirli bir vergi bilincidir.¹⁰⁹

Bireylerin ve vergileme idaresinin davranış ve eylemlerini etkileyen bir vergi kültürü devletin yaptırım gücünü kullanmadan, bireylerin gönüllü olarak vergi ödemesini, devlete karşı güven duymasını, vergi idaresi ve bireylerin davranışlarının şekillenmesini için zemin hazırlayarak, vergilemede ve vergiye uyum noktasında başarıyı yükseltecektir.¹¹⁰ Ancak yüksek vergi kültür düzeyine sahip olmak için küçük yaşlardan itibaren verilecek aile eğitimi ve sosyal farkındalığı sağlayan iletişim araçları büyük

¹⁰³ James Alm ve Juan Luis Gomez, "Social Capital and Tax Morale in Spain", **Economic Analysis & Policy**, Vol.38. No.1, 2008, ss.73-77

¹⁰⁴ Kristina Sinkuniene ve Kristina Levisauskaite, "Analyzing Macroeconomic Indicators of the Tax System from a Tax-Cultural Perspective", **Taikomoji Ekonomika: Sisteminiai Tyrimai**, Vol. 4/1, 2010, s.30

¹⁰⁵ Nerre, "The Concept of Tax Culture", s.1.

¹⁰⁶ Nerre, "The Concept of Tax Culture", s.2.

¹⁰⁷ Işık, s.856-857.

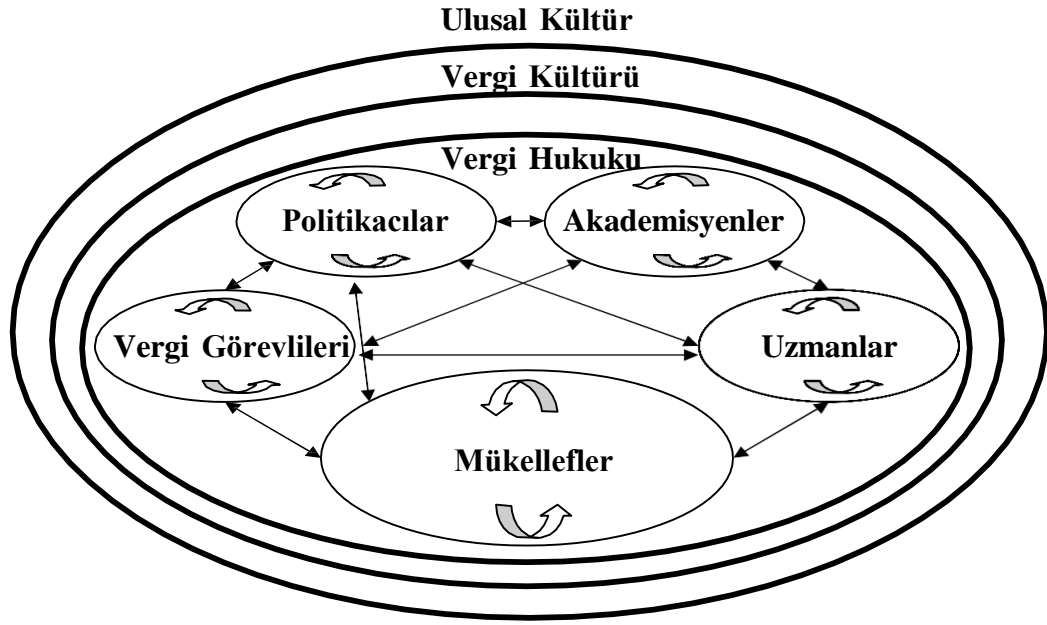
¹⁰⁸ Birger Nerre, "Tax Culture: A Basic Concept for Tax Politics", **Economic Analysis & Policy**, Vol.38 No:1, 2008, pp.155 Aktaran Ufuk Gencel ve Elif Kuru, "Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt 10, Sayı 20, 2012, s.31

¹⁰⁹ Vito Tanzi, "Transition and The Changing Role of Government", **Finance and Development**, Vol. 36, No: 2, s.2-4

¹¹⁰ Tülin Canbay ve Güneş Çetin, "Vergiye Uyumu Belirleyen Bir Faktör Olarak Vergi Kültürü", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2007, Sayı 2, s.54.

öneme sahiptir.¹¹¹ Ayrıca uygulamaya konulan vergi politikalarının niteliğinin de etkisi önemli yer tutmaktadır. Bu noktada devletin vergi politikası uygularken genel vergileme ilkelerine riayet edilmesi, adil, tarafsız, istikrarlı ve ihtiyacı karşılayacak vergilemeyi sağlayacak şekilde oluşturulmalıdır.

Vergi kültürü, vergileme kültürü ve vergi ödeme kültürünü de kapsayan daha geniş bir kavrama karşılık gelmekte¹¹² ve tarihsel açıdan bir ülkenin kültürüne yerleşmiş vergi sistemi ve vergi sisteminin uygulamalarının pratiğe dökülmesi ile alakalı resmi ve gayri resmi kurumları kapsamaktadır.¹¹³ Bu durum aşağıda şekilde gösterilmektedir.

Şekil 3: Vergi Kültürünün Kapsamını Belirleyen Unsurlar

Kaynak: Birger Nerre, "Tax Culture: A Basic Concept for Tax Politics", *Economic Analysis & Policy*, Vol.38, No.1, 2008, s. 156 Aktaran Ali Yurdakul, **Vergi Ahlakı ve Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörlerin Analizi: Bursa İli Örneği**, Bursa: Dora Yayınevi, 2013, s.45.

Şekil 3’de görüldüğü üzere ulusal kültür vergi kültürünü içerisinde barındıran ve ulusal kültürün şekillenmesinde etkin olan bir kavramdır. Vergi kültüründeki farklılıklar ulusal kültürü dolayısıyla vergi ahlakını etkileyen bir etken olarak görülmektedir. Vergi hukuku, akademisyenler, vergi görevlileri, politikacılar, uzmanlar ve mükellefler

¹¹¹ Işık, s. 855.

¹¹² Nerre, "The Concept of Tax Culture", s.12.

¹¹³ Nerre, "Tax Culture: A Basic Concept for Tax Politics", s. 155.

arasında ki etkileşim vergi kültürünün oluşumunda rol oynamaktadır.¹¹⁴

Her toplumun kendine özgü yerleşik, örf, adet ve kültürü vardır. Kültür kavramı toplumsal dinamikler olan dil, din ve tarih gibi kavramlarla etkileşim halinde olduğu için zamanla değişikliklere neden olabilir, dolayısıyla vergi kültürü üzerine de etkilidir. Nitekim vergi uyumu konusunda kültür farklılıklarının etkisi olmaktadır.¹¹⁵ Verginin tarihsel, ekonomik ve sosyal sınırları olduğu için evrensel ve objektif olarak iyi bir vergi sisteminin oluşturulması imkansızdır.

Vergi kültürü gelişmişlik kıstası olarak kabul edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde vergi denetimleri düşük düzeyde olmasına rağmen, vergi kültürünün toplumda yer edinmesi, vergi ahlakı düzeyinin yüksek olması bu noktada vergi kültürünün gelişmişlik kıstası olarak kabul edilebileceğini göstermektedir.¹¹⁶ Vergi kültürü kavramı toplumun vergi ihanet ve vergi sadakat düzeyleri üzerinde oldukça etkili olmasından dolayı gelişmiş ülkelerde vergi kültürünün yüksek, gelişmemiş ülkelerde ise düşük olduğu kabul edilmektedir.¹¹⁷

¹¹⁴ Ali Yurdakul, **Vergi Ahlakı ve Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörlerin Analizi: Bursa İli Örneği**, Bursa: Dora Yayınevi, 2013, s.45.

¹¹⁵ Mehmet Tosuner ve İhsan Cemil Demir, "Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri ", **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 2009, s. 10 -11.

¹¹⁶ Tosuner ve Demir, "Ege Bölgesinin Vergi Ahlak Düzeyi", s. 357-358.

¹¹⁷ Işık, s. 862-863.

BÖLÜM 2: VERGİ AHLAKINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER, MUHASEBE MESLEĞİ VE MUHASEBE MESLEK ETİĞİ

Bu bölümde vergi ahlakına etki eden faktörler, muhasebe mesleği ve meslek etiği üzerinde durulacaktır.

2.1. Vergi Ahlakına Etki Eden Faktörler

Devletin elde etmek istediği vergilendirme başarısı için bireylerin vergi ödevlerini eksiksiz ve zamanında olarak yerine getirmesi olarak ifade edilen vergi ahlakı kavramı önem kazanmaktadır. Bu anlamda vergi ahlakına etki eden faktörlerin tespit edilmesi ve tespitler doğrultusunda gereken önlemlerin ve politikaların belirlenmesi elzemdir.

Soyut bir kavram olması nedeniyle vergi ahlakına etki eden faktörleri kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü vergi hem devleti hem de bireyleri ilgilendirmektedir, bunlara ilaveten sosyal etkenleri de göz önüne aldığımızda faktörleri kesin bir dil ile dile getirmenin zorluğu ortadadır.

Vergi ahlakına etki eden faktörler; demografik faktörler, sosyal faktörler ve ekonomik faktörler olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Literatürde yapılmış çalışmalar incelenerek faktörler açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1.1. Demografik Faktörler

Vergi ahlakına etki eden demografik faktörler; cinsiyet, eğitim düzeyi, yaş, medeni durum ve mesleki durum olarak belirtilebilir.

2.1.1.1. Cinsiyet

Cinsiyet vergi ahlakına etki eden faktörlerdendir. Literatürde yapılmış ampirik çalışmaların bulguları incelendiğinde genel olarak kadınların vergi ahlakının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Nitekim 2004 yılında The Human Values and Belief Survey verilerini kullanılarak McGee ve Cohn'un¹¹⁸ tarafından 81 farklı milletten 200,000 insanla yapılmış oldukları ve ülkemizde Ege Bölgesi'nde Demir¹¹⁹ tarafından

¹¹⁸ Robert W. McGee ve Gordon Cohn, "Jewish Perspectives On The Ethics Of Tax Evasion", *Andreas School of Business Working Paper Series*, No.33161, USA, 2006, <http://ssrn.com/abstract=461399> (23.03.2015), ss.34-37.

¹¹⁹ İhsan Cemil Demir, "Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, 2008), s.153-154.

yapılmış olan çalışmaya göre; geleneksel kadınların daha az risk almaya yöneldiği ve erkekler ile kıyaslandığında kendilerine daha az güvendiklerinden vergi ahlaklarının erkeklere göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Orviska ve Hudson¹²⁰ tarafından yapılan araştırmada da kadınların vergi ahlakının erkeklere göre yüksek olduğu görüşünü destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır.

Öte yandan 18 ilde Tuay ve Güvenç¹²¹ tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre; erkeklerin vergi ahlakının kadınlara göre daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Günümüzde ki kadının rolü geleneksel kadın modelinden ayrılmaya başlamıştır. Bu bağlamda cinsiyet faktörü üzerine kesin bir çıkarımın öne sürülmesi zordur.

2.1.1.2. Eğitim Düzeyi

Eğitim düzeyi de vergi ahlakına etki eden faktörler arasında yer almaktadır. Nitekim eğitimin vergi ahlakı üzerinde pozitif ve negatif etkisi bulunmaktadır. Vergi mevzuatı üzerine bilgi sahibi olan eğitilmiş bireyler, devletin işleyiş biçimi, kamu gelirleri ve harcamaları üzerine bilgi sahibi olduklarından vergi ahlakları yüksektir dolayısıyla vergiye kolay uyum göstermektedirler. Diğer yandan eğitimin olumsuz yönü ise eğitilmiş bireylerin vergi mevzuatını iyi bilmelerinin avantajını kullanarak vergiden kaçınma yollarına başvurması ve kamu gelirlerinde azalmaya neden olmasıdır.¹²²

Toplumda vergi ahlakının gelişmesinin en önemli gereksinimlerinden biri de alınan vergi eğitimidir.¹²³ Eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin yasaları daha kolay anlamaları ve vergiye gönüllü uyum sağlamaları beklenmektedir.¹²⁴ 2002 yılında Orviska ve Hudson tarafından yapılmış bir araştırmaya göre eğitim düzeyinin artması bireylerin vergiye karşı takındıkları tutum ve davranışları üzerine pozitif etkisi vardır.¹²⁵

Ancak bireyin genel ahlak düzeyi düşükse aldığı eğitim sonucu edindiği bilgileri ile art

¹²⁰ Marta Orviska ve John Hudson, "Tax Evasion, Civic Duty and the Law Abiding Citizen", **European Journal of Political Economy**, Vol. 19, No. 1, 2002, s. 127.

¹²¹ Elif Tuay ve İnci Güvenç, "Türkiye'de Mükelleflerin Vergiye Bakışı", **Gelir İdaresi Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı**, Yayın No: 51, 2007, s.22.

¹²² Benno Torgler ve Christoph A. Schaltegger, "Tax Morale and Fiscal Policy", *CREMA Working Paper*, Basel, No.2005-30, <http://www.torgler.com/pdf/2005-30.pdf> (14.03.2015), s.13.

¹²³ Çataloluk, s. 218.

¹²⁴ Harun Yeniçeri, "Beyan Esasına Dayanan Vergilerde Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Psikolojik Nedenlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma", **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 10-14 Mayıs 2004, s. 919.

¹²⁵ Orviska ve Hudson, s. 89.

niyetli olarak vergi kaçırma ve vergiden kaçınmaya yönelebilir¹²⁶, bu da bireyin vergi ahlakının azalmasına neden olacaktır.

Song ve Yarbrough' un¹²⁷ vergi mükellefleri ile yaptığı anket çalışmasında eğitim düzeyi ile vergi ahlakının doğru orantılı arttığı tespit edilmiştir. Ancak eğitimin vergi ahlakı üzerinde olumsuz etkileri olabileceği de göz ardı edilememesi gerektiği dile getirilmiştir.

OECD'nin dünyadaki ülkelerde vergi ahlakıyla ilgili World Value Survey verilerini kullanarak yapmış olduğu çalışmaya göre; vergi ahlakını eğitim, yaş, devlete güven, cinsiyet, dini inanç gibi faktörlerin etkilediğini tespit edilmiş, bu faktörler içinden de en etkili demokrasi ve en etkisiz faktör de eğitim olarak tespit edilmiştir. Vergi ahlakını en az etkileyen faktör olan eğitimde ise bir karşılaştırma yapıldığında eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin düşük olan bireylere göre vergi ahlakları daha yüksek çıkmıştır.¹²⁸

2.1.1.3. Yaş

Vergi ahlakına etki eden demografik faktörlerden biri de yaştır. Araştırmalarda yaşın mükelleflerin vergileme karşısındaki tutum ve davranışlarında etkisinin büyük olduğu ortaya konmuştur.¹²⁹

Yaş arttıkça vergiye olan tepkilerin azaldığı,¹³⁰ genç yaştaki mükelleflerin gelirlerinin yaşlılara kıyasla düşük olması ve gelirlerinin büyük bir kısmını tüketmek zorunda olduğu,¹³¹ dolayısıyla yaşlı bireylere göre daha düşük vergi ahlakına sahip olduğu tespiti yapılmıştır.¹³²

Yaşlı mükellefler belirli bir hayat standardına sahip olduklarından gençlere kıyasla vergiye karşı tepkileri çok daha azdır. Özellikle de otuz yaş altındaki bireylerin henüz tasarruf yapabilecek kadar yüksek gelir düzeyine sahip olmadıkları, gelirlerinin tümünü harcadıkları ve yaşam kalitelerini yükseltme istekleri dikkate alındığında vergiye bakış açılarının olumsuz olduğu söylenebilir. Ancak bireyler yaşlandıkça zaten belirli bir hayat standardına ulaştıkları için vergiye ilişkin algıları daha olumlu olmakta ve daha yüksek

¹²⁶ Tuay ve Güvenç, s.20.

¹²⁷ Song ve Yarbrough, s. 447.

¹²⁸ Christian Daude, Hamlet Gutierrez ve Angel Melquizo, "What Drives Tax Morale", *OECD Development Centre Working Paper*, No.315, 2012, <http://www.oecd.org/dev/americas/WP315%20AE.pdf> (24.03.2015), s.21.

¹²⁹ Andreoni, Erard ve Feinstein, ss.840-841.

¹³⁰ Orviska ve Hudson, s.84.

¹³¹ Schmolders, *Genel Vergi Teorisi*, s.231.

¹³² Çiçek, *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması*, s.66.

hayat standardından feragat etmektedirler.¹³³ Bu nedenle yaş ile vergi ahlakının arasında bir doğru orantı olduğunu söyleyebiliriz.

50 ülkede 1000' den fazla mükellef üzerinde Torgler ve Valev'in yapmış oldukları çalışmaya göre en düşük vergi ahlakının 30 yaş altı grupta olduğu tespiti yapılmıştır.¹³⁴

2.1.1.4. Medeni Durum

Vergi ahlakına etki eden başka bir faktörde bireylerin medeni durumudur. Medeni durum bireylerin yasal ve yasal olmayan davranış ve tutumları üzerinde etkiler yaratmaktadır. Dolayısı ile vergi bireylerin vergi ahlakı da olumu veya olumsuz olarak etkilenmektedir.

Evli bireyler bekâr insanlara kıyasla daha çok sorumluluk sahibi ve vergiye karşı bakış açıları pozitif olan bireylerdir,¹³⁵ dolayısı ile evli bireylerin bekârlara göre vergi ahlaklarının daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.¹³⁶ Evli olmaları nedeniyle toplumdaki edindikleri statü ve güçlü sosyal ilişkiler ağının etkisi ile bireylerin bekârlara oranla daha yüksek vergi ahlakına sahip oldukları öne sürülmektedir.¹³⁷

Bekârların gelecek ve evlilik kaygılarından dolayı vergi kaçırmaya daha meyilli olduğu söylenebilir.¹³⁸ Ancak yükümlünün evlenmesi sonucu giderlerin artması ve önceden sahip olunan yaşam standardının düşmeye başlaması vergiye tepki gösterilmesine neden olmaktadır. Nitekim 2004 - 2007 yıllarını arasını kapsayan Avrupa Birliği'ne katılan 10 Doğu Avrupa ülkesinde Torgler'in yapmış olduğu çalışmaya göre; evli bireylerin vergi ahlakı bekâr bireylere göre daha yüksek çıkmıştır¹³⁹.

Song ve Yarbrough tarafından yapılan araştırmada ise vergi ahlakı ile medeni durum arasında zayıf ama istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu ve bekâr, boşanmış ya da dul insanların vergi ahlak düzeylerinin evli insanlardan daha düşük olduğu bulunmuştur.¹⁴⁰ 2008 yılında Ege Bölgesi'nde Demir'in yapmış olduğu çalışmaya

¹³³ Şenyüz, s.47.

¹³⁴ Benno Torgler and Neven T.Valev, "Corruption and Age", *CREMA Working Paper Series*, No.2004-24, 2004, http://www.torgler.com/pdf/2004_24_torgler_valev.pdf (28.03.2015), s.11.

¹³⁵ Mcgee R. W., "Marital Status and the Ethics of Tax Evasion", Robert W. Mcgee (Ed.), **The Ethics of Tax Evasion** içinde (475-484), New York, USA: Springer Science+Business Media, 2012, s. 475.

¹³⁶ Torgler, "Tax Morale: Theory and Emprical Analysis of Tax Compliance", s.56.

¹³⁷ Benno Torgler ve Friedrich Schneider, "Attitudes Towards Paying Taxes in Austria: An Empirical Analysis", **Empirica Journal**, Vol. 32, No. 2, 2005, s.237 Aktaran Çomaklı, s.116.

¹³⁸ Demir, "Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği", s.155-156.

¹³⁹ Benno Torgler, "Tax Morale, Eastern Europe and European Enlargement", *Policy Research Working Paper*, No.5911, 2011, <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-5911> (29.04.2015), s.28.

¹⁴⁰ Song ve Yarbrough, s. 447.

göre; evli bireylerin vergi ahlakı bekâr bireylere göre daha yüksek çıkmıştır.

Evli bireylerin vergi ahlaklarının daha fazla olduğu genel kabul görmüş bir yargı olsa bile, bekârların vergi ahlakının daha yüksek olduğunu öne sürenler de mevcuttur. Örneğin Slemrod bir araştırmasında evli bireylerin daha fazla vergi kaçırdıkları sonucunu elde etmiştir.¹⁴¹ Gökbnar vd tarafından yapılmış araştırmaya göre ise medeni durum değişkeni istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.¹⁴²

Yapılan çalışmalarda tutarsız sonuçlar elde edildiğinden dolayı medeni durumun vergi ahlakı üzerine etkisi hakkında kesin bir sonuca ulaşmak mümkün değildir.

2.1.1.5. Mesleki Durum

Mükelleflerin meslek durumu da vergi ahlakına oldukça etki eden faktörlerdendir.¹⁴³ Bireyin mesleki durumunun önemi özellikle sahip olunan meslek nedeniyle katlanılan objektif ve subjektif vergi yükünde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda farklılık oluşmasına zemin hazırlayan etkenlerden biri gelir yaratma esnekliğidir. Ticari kazanç ve serbest meslek kazancı elde edenlerin gelirlerini artırma imkânları varken ücretli çalışanların gelirlerini artırma imkânı yoktur. Gelirlerini artırma olanağına sahip dolayısıyla da ödeme güçleri daha fazla olan bireylerin vergiye karşı olan tutumları daha ılımlı olmaktadır.¹⁴⁴ Bireyin mesleğine göre vergi matrahı hesaplanırken uygulanan indirim, muafiyet ve istisna tutarları değişiklik gösterebilmekte, dolayısı ile vergi yükleri farklılık arz etmektedir.

Bireyin sahip olduğu mesleğe göre ödenen vergiler dolaylı ve dolaysız olmak üzere de farklılık gösterebilmektedir. Dolaysız vergilerin subjektif vergi yükü dolaylı vergilere göre daha yüksek olduğundan vergi ahlakını etkileyebilmektedir.¹⁴⁵ Öte yandan çalışma koşullarında vergiye karşı tutumu değiştirebilmektedir. Şöyle ki zor çalışma koşullarına

¹⁴¹ Joel Slemrod, “An Empirical Test for Tax Evasion”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 67, No. 2, 1985, s. 232.

¹⁴² A. Ramazan Gökbnar, Sibel Selim ve Halit Yanıkkaya., “Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt 18, Sayı 63, 2007, s. 69.

¹⁴³ Elif Biberoglu, “Türkiye’de Gönüllü Vergi Uyumu”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2006), s.47.

¹⁴⁴ Şenyüz, s.43.

¹⁴⁵ Torgler, “*Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance*”, s.56.

sahip bireyler aynı geliri elde eden diğer bireyler ile kıyaslama içerisine girdiğinde subjektif vergi yükünün daha çok olduğunu düşünecektir.¹⁴⁶

Avrupa’da Alm ve Torgler tarafından yapılmış bir çalışmada serbest meslek mensupları üzerinde hissedilen vergi yükü fazla olduğundan diğer yükümlülere göre vergi kaçırma ve vergiden kaçınmaya daha eğilimli olarak tespit edilmiştir.¹⁴⁷ Bu çerçevede serbest meslek icra edenlerin diğer meslek mensuplarına kıyasla vergi ahlaklarının daha düşük olduğu öne sürülebilir.¹⁴⁸

2.1.2. Sosyal Faktörler

Bireyin vergi ahlakına önemli ölçüde etki eden sosyal faktörler; siyasi iktidarın kabulü, kültürel yapı ve inançlar, devlete bağlılık, güven ve demokrasi olarak belirtilebilir.

2.1.2.1. Siyasi İktidarın Kabulü

Vergi ahlakı kavramına etki eden önemli faktörler arasında vatandaşların siyasi iktidarın kabulü de bulunmaktadır.¹⁴⁹ Ege Bölgesinde Demir’in yaptığı anket çalışmasında siyasi iktidarı kabul edenlerin vergi ahlakı yüksek çıkmıştır.¹⁵⁰

Siyasi iktidar yeni vergiler koyarak, yürürlükte olan bir vergiyi kaldırarak, vergi oranları, muafiyet ve istisna üzerinde değişiklikler yaparak, mali af uygulamasına giderek,¹⁵¹ vergiden kaçınmayı özendirici politikaları benimseyerek,¹⁵² bireyin vergi ödevini yerine getirme noktasında tutum ve davranışlarına yön verebilmekte, subjektif vergi yükünü değiştirebilmektedir.¹⁵³ Eğer siyasi iktidar bireyler tarafından destekleniyorsa siyasi iktidarın aldığı kararlar bireyler tarafından olumlu

¹⁴⁶ Çiçek, *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması*, s.65.

¹⁴⁷ James Alm ve Benno Torgler , “Culture Differences and Tax Morale in The United States and Europe”, **Journal of Economic Psychology**, Vol. 27, No. 2, 2006, ss. 224-246.

¹⁴⁸ Benno Torgler, “Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance”, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Universitat Basel,2003), s.440.

¹⁴⁹ Tosuner ve Demir, 2007, s.14.

¹⁵⁰ Demir, “*Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği*”, s.165-166.

¹⁵¹ Turgay Berksoy ve İbrahim Demir, “Politik Vergi Çevrimleri: Türkiye’de Vergi Yükü Üzerinde Politik Etkiler”, **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 10-14 Mayıs 2004, ss.513-523.

¹⁵² Berksoy ve Demir, s.520.

¹⁵³ Çoban, s.27.

karşılanmaktadır, aksi durumda olumsuz karşılanmakta, tepki alabilmekte¹⁵⁴ ve siyasi iktidarın aleyhine propaganda yapılabilir. ¹⁵⁵

Siyasal iktidar bireyler tarafından desteklense bile vergisel düzenlemeler mükellef tarafından kabul edilebilecek sınırı aştığında siyasal iktidardan desteklerini çekmeleri ve vergi kaçırma gibi vergi ahlaklarını düşürecek davranışlara yönelmeleri söz konusudur. ¹⁵⁶

2.1.2.2. Kültürel Yapı ve İnançlar

Her toplumun gelişmişlik düzeyi ve kendine has kültürel yapısı sonucu vergi algısı ve zihniyetleri farklı olduğundan vergi ahlakına da etki eden ve şekillendiren faktörlerdendir. Nitekim literatürde yapılmış ampirik çalışmalar bu teoriyi desteklemektedir.

2004 yılında Torgler ve Schneider tarafından İsviçre, Belçika ve İspanya'da yapılmış kültür ve kurumsallaşmanın vergi ahlakı ile ilişkisinin araştırıldığı çalışmada kültürün ahlakla arasında güçlü bir ilişkinin varlığı ortaya konmuştur. ¹⁵⁷ Ayrıca Amerika ve 14 Avrupa ülkesinin 1990 ve 2000 yıllarını kapsayan Alm ve Torgler tarafından yapılmış araştırmaya göre vergi ahlakı ile kültür arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. ¹⁵⁸

Dini inançların da vergi ahlakı üzerinde etkisi büyüktür. Dini inançlarının hayatlarında ki yeri yüksek olan bireylerin referans aldıkları kutsal kitaplardaki emir ve yasakların etkisi ile vergi ödevini gönüllü olarak yerine getirme kararlılıkları artmaktadır. Çünkü bireyler referans aldıkları dini inançların emir ve tavsiyelerini bir ahlaki taahhüt olarak görmektedir. Bu nedenle bireylerin vereceği kararlar üzerinde büyük öneme sahiptir. ¹⁵⁹

¹⁵⁴ Şenyüz, s.39.

¹⁵⁵ Adem Başoğlu, "İlköğretim Çağındaki Çocukların Vergiyi Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.27.

¹⁵⁶ Demir, "Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği", s. 107-108.

¹⁵⁷ Benno Torgler ve Friedrich Schneider, "Does Culture Influence Tax Morale? Evidence From Different European Countries", *CREMA Working Paper*, No.2004-17, 2004, <http://www.crema-research.ch/papers/2004-17.pdf> (05.04.2015), s.1.

¹⁵⁸ Alm ve Torgler, "Culture Differences and Tax Morale in The United States and Europe", s.242.

¹⁵⁹ Coşkun Can Aktan ve Hilmi Çoban, "Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler", Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Yaşar Vural (Ed.), **Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi** içinde (137-158), Seçkin Yayınevi, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2006, s.151.

Alm ve Torgler'in¹⁶⁰ çalışmalarında vergi ahlakı ile din faktörü arasında etkileşim görülmüş ve dine bağlılığın artmasına bağlı olarak vergi ahlakının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır.¹⁶¹

Demir'in¹⁶² vergi ahlakı ile dini inançlar arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmasında da yüksek vergi ahlakına sahip olan bireylerin yaşantılarında dinin yerinin fazla olduğu tespiti yapılmıştır.

Dini inancın vergi ahlakı üzerindeki etkisi İzgi ve Saruç¹⁶³ tarafından da araştırılmıştır. Araştırmaya göre katılımcıların büyük çoğunluğu vergi kaçırmanın dini inançlarına göre günah olduğunu ifade etmiştir.

1995 ve 1997 yılları arasını kapsayacak şekilde 32 ülke içinde Katolik, Ortodoks, Protestan, Hindu, Budist, Yahudilik ve İslam dini üzerine Torgler'in yapmış olduğu çalışmada; dini inancı olan bireyler eğer bir dini inanca sahipse vergi ahlaklarının dini inancı olmayan bireylere göre daha yüksek olduğu ortaya konmuştur.¹⁶⁴ Dini inançlarına bağlı olmayan bir yükümlü ise vergiyi kabul etmeyecek, yani vergi ödeme konusunda istekli davranmayarak vergiye direnç gösterecektir.¹⁶⁵

2.1.2.3. Devlete Bağlılık ve Güven

Devlete bağlılık ve güven vergi ahlakına etki eden önemli faktörler arasında yer almaktadır. Bireylerin devlet algıları vergi ödevlerini yerine getirirken çok önemlidir.

Nitekim bireyler kamu harcamalarından elde ettikleri faydanın düşük olduğunu ve devlete fazla vergi ödediklerini düşünürse devlete olan bağlılık ve güvenleri azalmaktadır,¹⁶⁶ dolayısıyla vergiye olan ilgi azalacak bu bağlamda “devlet düşmanlığı”

¹⁶⁰ Alm ve Torgler, “*Culture Differences and Tax Morale in The United States and Europe*”, s.236.

¹⁶¹ Baki Yegen, “Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana İli Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), s.31.

¹⁶² Demir, *Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği*, s.162-164.

¹⁶³ Kadriye İzgi ve Naci Tolga Saruç, “Sosyo-Kültürel Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Anket Çalışması”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2011 ss.133-142.

¹⁶⁴ Benno Torgler, “The Importance of Faith: Tax Morale and Religiosity”, *CREMA Working Paper*, No.2003-08, <http://www.crema-research.ch/papers/2003-08.pdf> (07.04.2015), ss.14-15.

¹⁶⁵ Şenyüz, s.48.

¹⁶⁶ Karlyn Keene, “What Do We Know About The Public’s Attitude on Progressivity”, *National Tax Journal*, Vol. 36, No. 3, 1983, s. 371.

ve “vergi mukavemeti” yaygınlaşacaktır.¹⁶⁷ Vergiye gönüllü uyumun gerçekleşmeyeceği bu durumda kamu gelirlerinden azalma meydana gelecektir.¹⁶⁸

İngiltere’de Orviska ve Hudson’un yapmış oldukları çalışmada vatandaşlık bilinci ve kanunlara riayette uyum göstermenin vergi uyumuna etki eden faktörlerden olduğunu ortaya koymuştur.¹⁶⁹

1990-1999 yılları arasında Avusturya’da Torgler ve Schneider tarafından yapılmış olan çalışmada; bireylerin devlete güvendikleri zaman vergiye gönüllü uyum sağlayacağı ve vergi yasalarına riayet edeceği tespit edilmiştir.¹⁷⁰

Gelişmiş ülkelerde ki devlete olan güven ve bağlılık gelişmekte olan ülkelere göre daha fazla olduğundan, vergi ahlakı da gelişmekte olan ülkelere göre daha fazladır.¹⁷¹

Kısaca ifade etmek gerekirse; bireylerin vergi ödevini yerine getirme kararlılıkları ile devlete olan bağlılıkları arasında doğru orantı bulunmaktadır. Bu çerçevede devlet tarafından gelişmiş ülkelerdeki gibi kamu hizmetlerinin etkin bir yöntemle topluma sunulması ve bireylerin devlete olan bağlılık ve güvenlerinin artırılması gerekmektedir.

2.1.2.4. Demokrasi

Toplumunun bireylerinin devlet politikasına yön verme noktasında eşit haklarının olduğu bir yönetim biçimi olan demokrasi, toplum adına karar verme süreçlerinde toplumun görüşlerinin dikkate alınması ve uygulamaya dahil edilmesidir.¹⁷² Demokrasi vergi ahlakına etki eden faktörlerden biridir ve literatürde yapılmış ampirik çalışmalarda demokratik ülkelerde vergi ahlakının arttığı gözlenmiştir.

1998 yılında Torgler tarafından International Social Survey Programme verilerini kullanarak İsviçre’de doğrudan demokrasinin vergi ahlakı üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla yapılan araştırmada demokrasi düzeyi artıkça vergi ahlakının da arttığı

¹⁶⁷ Schmolders, *Genel Vergi Teorisi*, s.69.

¹⁶⁸ Şenyüz, s.37-38.

¹⁶⁹ Orviska ve Hudson, s.83-102.

¹⁷⁰ Torgler and Schneider, s.238-239.

¹⁷¹ Benno Torgler, “Tax Morale Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries”, *CREMA Working Paper*, No. 2004-5, 2004, <http://m.crema-research.ch/papers/2004-05.pdf> (28.04.2015), s.20.

¹⁷² Çoban, s.31.

bulunmuştur. Vergiye gönüllü uyumun artması bireylerin politik karar alma süreçlerinde etkili olmalarına bağlanmıştır.¹⁷³

Torgler, Schneider ve Schaltegger İsviçre’de WVS and ISSP kullanarak demokrasi ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi araştırmış ve doğrudan demokrasinin vergi ahlakını büyük ölçüde etkilediği ortaya çıkmıştır.¹⁷⁴

1990,1995 ve 1999-2000 yıllarına ait WVS verilerini kullanarak Amerika ve 14 Avrupa ülkesi arasındaki vergi ahlakı düzeyi Alm ve Torgler tarafından yapılan çalışmada karşılaştırılmıştır ve doğrudan demokrasi ile yönetiliyor olmalarından dolayı en yüksek vergi ahlakının sırasıyla Amerika, Avusturya ve İsviçre’de olduğu tespiti yapılmıştır.¹⁷⁵ Bu çerçevede vergi ahlakı ile doğrudan demokrasi yönetimi arasında güçlü bir bağ olduğu öne sürülebilir.

2.1.3. Ekonomik Faktörler

Vergi ahlakına etki eden ekonomik faktörler; vergi yükü, kamu harcamalarının algılanması düzeyi, vergi kapasitesi ve vergi sistemi, kayıt dışı ekonomi, yolsuzluk, vergi adaleti, vergi cezaları ve vergi afları, vergi idaresinin etkinliği, diğer mükelleflerin etkisi ve muhasebe meslek mensuplarının etkisi olarak belirtilebilir.

2.1.3.1. Vergi Yükü

Bireylerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını şekillendiren dolayısıyla vergi ahlakına etki eden faktörlerden biri de vergi gelirleri toplamının GSYİH’ya oranlanması ile elde edilen vergi yüküdür.¹⁷⁶ Vergiler nedeniyle bireyler daha az tüketmek durumunda kaldıklarından veya servetlerin de bir azalma meydana geldiğinden vergi yükleri ortaya çıkmaktadır.¹⁷⁷

Vergilemede sonucu özel kesimden kamu kesimine fon aktarımı olduğundan bireyler

¹⁷³ Benno Torgler, “Tax Morale and Direct Democracy”, *European Journal of Political Economy*, Vol.21 No.2, 2005, s.526.

¹⁷⁴ Benno Torgler, Friedrich Schneider ve Christoph A. Schaltegger, “With or Against the People? The Impact of a Bottom-Up Approach on Tax Morale and the Shadow Economy”, *CREMA Working Paper Series*, No.2007-04, <http://www.crema-research.ch/papers/2007-04.pdf> (01.05.2015), s.15.

¹⁷⁵ Alm ve Torgler, “*Culture Differences and Tax Morale in The United States and Europe*”, s. 242.

¹⁷⁶ James E.Meade, *The Structure and Reform of Direct Taxation*, London: The Institute for Fiscal Studies, 1978, s.31-45.

¹⁷⁷ Esfender Korkmaz, *İktisadi Gelişme ve Mali Sistemler*, İstanbul: Lebib Yalkın Matbaası, 2003, s.33.

üzerinde mali bir yük oluşmaktadır.¹⁷⁸ Bireylerin vergi ödeme sonrası hissettiği psikolojik baskı subjektif vergi yükü,¹⁷⁹ belirli bir dönemde ödenen vergilerin elde edilen gelire oranı ise objektif vergi yükü olarak ifade edilmektedir.¹⁸⁰

Eğer subjektif vergi yükü yüksek ise ve vergi sistemi etkin işlemiyorsa¹⁸¹ bireyde vergiye karşı olumsuz tutum oluşmasına neden olabilmekte,¹⁸² buna bağlı olarak vergi ahlakı olumsuz etkilenmekte,¹⁸³ hatta bireyler çalışmak yerine boş zamanı tercih etmektedir.¹⁸⁴ Vergi oranlarının artırılması durumunda başlarda birey tarafından ağır bir yük olarak algılanmazken zamanla rahatsız edebilmekte ve subjektif vergi yükü daha hissedilir hale gelmektedir. Subjektif vergi yükü vergi oranlarıyla doğru orantılıdır.¹⁸⁵ Vergi yükünün fazla algılanması halinde tepki gösterilirler. Bu çerçevede Fransa'da ortaya çıkan Poujade Hareketi örnek gösterilebilir.¹⁸⁶

2008 yılında Demir tarafından yapılan anket çalışmasında bireylerin subjektif vergi yükü arttıkça vergi ahlakının azaldığı, aksi durumda subjektif vergi yükü azaldıkça vergi ahlakının artacağı tespiti yapılmıştır¹⁸⁷.

Çiçek tarafından yapılan bir araştırmada vergi mükelleflerinin neredeyse %80'inin subjektif vergi yükü altında olduğu bulunmuştur.¹⁸⁸ Ayrıca 2004 yılında Denizli'de Çoban'ın yaptığı anket çalışmasına göre de vergi yükünü ağır ve çok ağır olarak niteleyenlerin oranı toplamda %82,8'dur.¹⁸⁹

Özetle bireyler üzerlerinde hissettikleri subjektif vergi yüküne göre tutum ve davranışlarını belirlemektedir. Bireyler üzerinde subjektif vergi yükü yüksek ise vergiden kaçınmaya ve kaçırmaya yönelebilmekte hatta tepki gösterebilmektedirler. Bu

¹⁷⁸ Mehmet Yüce ve Adnan Gerçek, "Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımını Belirleyen Faktörler ile İlgili Ampirik Bir Çalışma", *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 28, 1998, s.20.

¹⁷⁹ Şerafettin Aksoy, **Kamu Maliyesi: Kamu Harcamaları-Kamu Gelirleri-Bütçe-Maliye Politikası**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1991, s.295.

¹⁸⁰ Mahmut İnan, "Seçilen Bazı İllerin Vergi Yapısı ve KDV Açısından Vergi Yükünün İncelenmesi," **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:8, Sayı: 1, 2006, s.212.

¹⁸¹ Aktan ve Çoban, s.140-141.

¹⁸² Çiçek, Karakaş ve Yıldız, s.30.

¹⁸³ Demir, "Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği", s.68.

¹⁸⁴ Richard A. Musgrave and Peggy B. Musgrave, **Public Finance In Theory And Practice**, 5. Baskı, Singapore: McGraw-Hill International Editions Finance Series, 1989, ss.235-236.

¹⁸⁵ Aktan ve Çoban, s.141.

¹⁸⁶ Çiçek, *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması*, s.94

¹⁸⁷ Demir, "Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği", s.169.

¹⁸⁸ Çiçek, *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması*, s.105

¹⁸⁹ Çoban, s.126.

noktada bireyin vergi ahlak düzeyi belirleyici rol oynamaktadır. Vergilemede başarı sağlanabilmesi için vergi politikalarının vergi yükü dikkate alınarak hazırlanması elzemdir.

2.1.3.2. Kamu Harcamalarının Algılanma Düzeyi

Sürekli artış gösteren kamu hizmetlerinin devlet tarafından gerçekleştirilebilmesi için yapılan harcamaların bir karşılığı olarak verginin toplanması bir gerekliliktir.¹⁹⁰ Bu noktada devlet tarafından yapılacak kamu harcamalarının vergi ödevini yerine getirmekle sorumluluk altına alınan bireylerin tercihleri doğrultusunda yapılırsa bireylerin vergiye karşı takındıkları tutum ve davranışlar olumlu yönde olacaktır. Ancak bireylerin düşüncelerini ve tercihlerini dikkate almayan kamu politikaları bireylerin vergiye karşı tepki göstermelerine ve ödemiş oldukları vergilerin verimsiz kullanıldığına dair bir algı oluşmasına neden olacaktır.¹⁹¹ Yani vergi ahlakı ve kamu harcamaları arasında güçlü bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Vergi ahlakının yüksek olması ve optimal vergi uyumu kamu harcamaların adaletli dağılımına ve istikrara bağlıdır.¹⁹²

Bireyler kamuda yapılan yolsuzlukların kamu harcamaların etkinliğini azalttığını, kamu gelirlerinin etkin kullanılması durumunda takdirde vergi yüklerinin de azalacağına inanmaktadırlar.¹⁹³ Bireyler vergi ödevlerini yerine getirmelerine rağmen, bir anlamda üzerlerine düşen görevi yerine getirdiklerinde, kamu gelirlerinin savurgan bir şekilde harcandığını tespit ettiklerinde hissedilen subjektif yük artacaktır, sonraki vergilendirme dönemlerinde bireylerin vergiye bakış açısı da değişecektir.¹⁹⁴ Bireyler devlete vergi vermek yerine, daha fazla fayda elde edecekleri alanlara harcama yapmaya yönelebilirler.¹⁹⁵

Ege bölgesinde Demir'in yapmış olduğu çalışma; en yüksek vergi ahlakına sahip kişilerin, kamu harcamaları bakımından en fazla duyarlılık gösteren kişiler olduğu, vergi ahlakının yüksek olabilmesi için kamu harcamalarının bu minvalde bireylerin

¹⁹⁰ Nihad Sayar, **Kamu Maliyesi: Kamu Gider ve Gelirleri Prensipleri**, 5. Baskı, İstanbul,1975, ss.25-27.

¹⁹¹ Şenyüz, s.41.

¹⁹² Torgler ve Schaltegger, ss.3-4.

¹⁹³ Norman Gemmel, Oliver Morrissey ve Abuzer Pınar, "Tax Perceptions and the Demand for Public Expenditure: Evidence from UK Micro-Data", **European Journal of Political Economy**, Vol. 19, No. 4,2003, ss. 793-816.

¹⁹⁴ Aktan ve Çoban, ss.137-158.

¹⁹⁵ Şenyüz,s.42.

tercihlerine göre planlanması ve gerçekleştirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu çerçevede Bayraklı, Saruç ve Sağbaş tarafından yapılan bir anketin sonuçları da aynı doğrultuda çıkmıştır. Ankete katılan yükümlülerin sadece % 8'lik bir kısmı vergilerin etkin olarak kullanıldığını düşünmektedir.¹⁹⁶

Çalışmaların sonuçlarını incelediğimizde verginin bireyler tarafından kamu harcamalarının bir karşılığı olarak görüldüğü, uygulanan vergi politikalarının ve kamu harcama politikalarının etkin olmadığı durumda bireylerin vergi ahlakının düşeceği söylenebilir.

2.1.3.3. Vergi Kapasitesi ve Vergi Sistemi

Belirli bir dönemde uygulanan vergilerin tümü olarak tanımlanan vergi sistemi vergi ahlakına etki eden faktörlerdendir.¹⁹⁷

Her ülkenin kendi sosyal, siyasal ve ekonomik yapısını yansıtan bir vergi sistemi vardır.¹⁹⁸ Ülkelerin vergi sistemleri zamana göre değişebildiği gibi, ülkelerin gelişmiş ve az gelişmiş olma durumuna göre de değişiklik gösterir.

Vergi sisteminin karmaşıklığı, vergi yasalarının sık sık değişmesi vergilemede güven ilkesine zarar vermekte ve vergi dışı piyasa ekonomisinin genişlemesi sonucunu doğurmaktadır.¹⁹⁹ Muhasebe meslek mensupları bile vergi yasalarında yapılan değişiklikleri bazen anlamakta zorlanabilmektedir.²⁰⁰ Bu bağlamda bireylerin vergi yasalarına aykırı tutum ve davranışlarda bulunmasına zemin hazırlayacak ve toplum üzerinde olumsuz bir baskı oluşturarak vergi ahlakını negatif yönde etkileyecektir.²⁰¹

Vergi kapasitesi ise devlet tarafından toplanan vergi miktarına etki eden unsurların meydana getirdiği, elde edilebilecek vergi miktarının son haddi olarak nitelendirebileceğimiz kuramsal sınırdır.²⁰²

¹⁹⁶ Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, ss. 204-254.

¹⁹⁷ Salih Turhan, **Vergi Teorisi ve Politikası**, İstanbul:Filiz Kitabevi,1998, s.340.

¹⁹⁸ Hakan Yılmaz, "Türkiye'de Vergi Yapısı ve 1980'den Sonra Sektörel Vergi Yüklerinin Gelişimi", **DPT Uzmanlık Tezi**, Ankara: DPT Yayın No:230, 1996, s.14.

¹⁹⁹ Abdullah Savaş, "Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi: Kapsamı, Etkileri ve Öneriler", **Sayıştay Dergisi**, Sayı 72, s.53

²⁰⁰ Şenyüz, s.65.

²⁰¹ Demir, "Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği", ss.83-85.

²⁰² Türkan Öncel, "Vergilendirme Sınırının Makro Ekonomik Değişkenleri", İ.Ü. İktisat Fakültesi, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Prof.Dr. Arif Nemli'ye Armağan, Sayı 39, 2001, s.18.

Vergi kapasitesinin aşılması vergi ahlakının azalmasına yol açacaktır. Vergi kapasitesinin aşılması durumunda alt gelir gurubunda bulunan mükellefler vergi ödeyebilmek için zorunlu ihtiyaçlarını azaltmak durumunda kalacağından en çok etkilenen kesim olacaktır. Bu durumda vergilemede adalet ortadan kalkacak ve oluşan adaletsizlik olgusu vergi ahlakı üzerinde negatif bir etki bırakacaktır.²⁰³

Kısaca ifade edecek olursak vergi yasalarının çok sık değişimi bireylerin vergiye karşı olan tutum ve davranışlarını olumsuz yönde arttırabilecektir. Bu bağlamda vergi mevzuatının zaruri durumlar dışında değiştirilmemesi gerekir. Muhakkak değiştirilmesi gerekiyorsa bile toplumun vergi zihniyeti ve vergi algıları dikkate alınmalıdır.

2.1.3.4. Kayıt Dışı Ekonomi

Sosyal, kültürel ve ahlaki faktörlerle etkileşim içinde olan kayıt dışı ekonomi, ortadan kaldırılamayan bir fenomen olarak literatürde yer almaktadır.

Vergi ahlakını etkileyen faktörlerden kayıt dışı ekonomi Schneider'a göre; katma değere katkıda bulunan, milli gelire dahil edilmesi gereken ancak halihazırda kaydedilmemiş veya kaydedilmesi ve takibi mümkün olmayan tüm ekonomik faaliyetlerdir.²⁰⁴

Kayıt dışı ekonominin sebepleri gelişmiş veya gelişmekte olan ülke olmasına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonominin genelde daha fazla olması sebebiyle daha fazla önem arz etmektedir.²⁰⁵

Kayıt dışı ekonominin artması bireylerde hissedilen subjektif vergi yükünü arttırmaktadır. Bu noktada bireylerin gayri resmi işlemler yapmalarını teşvik etmekte ve vicdanları üzerinde negatif bir etki bırakmaktadır. Bu durum karşısında bireylerin vergi ödememe ve servetlerini arttırma yoluna gitmesi sonucu kamu gelirlerinde ki düşüş kısır döngü haline devleti vergileri arttırmaya mecbur bırakmaktadır. Netice itibariyle toplum üzerindeki vergi yükü daha da artış göstermekte ve bireylerin vergiye karşı algısını ve

²⁰³ Demir, "Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği", s.73

²⁰⁴ Hakan Erkuş ve Kadir Karagöz "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini", **Maliye Dergisi**, Sayı.156, Ocak-Haziran 2009, ss.128 Aktaran Mustafa Savcı ve A.Cemkut Badem, "Ulusal Muhasebede Aile (Hane Halkı) Muhasebesinin Rolü Ve Ulusal Muhasebe/Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İlişkisi", **Muhasebe Finansman Dergisi**, Sayı 56, 2012, s.63.

²⁰⁵ Ufuk Ünlü, Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı (2008-2010), 27132 Sayılı Resmi Gazete, 5 Şubat 2009, s.10.

vergi ahlakını olumsuz yönde etkilemektedir.²⁰⁶

Nitekim ABD ve 14 Avrupa ülkesinde Benno Torgler ve James Alm tarafından yapılmış olan ampirik çalışmada kayıt dışı ekonomi ve vergi ahlakı arasında güçlü bir ilişkinin varlığı ortaya konmuştur.²⁰⁷ Kayıt dışı ekonomi büyüdükçe toplumun vergi ahlakını azalttığını söyleyebiliriz.

2.1.3.5. Yolsuzluk

Vergi ahlakına etki eden faktörlerden biri de kamu görevinden doğan yetkilerin kişisel menfaatler doğrultusunda suistimal edilmesi olarak tanımlanan yolsuzluktur.²⁰⁸

Yolsuzluk kayıt dışı ekonomik faaliyetlere özgür bir alan sunduğu için kayıt dışı ekonomiye zemin hazırlamaktadır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerle uğraşanlar, genellikle yasalara aykırı olan ve farklı kamu görevlilerini rüşvet ve diğer tahrik metotları vasıtasıyla yasaları bozmaya çabalayarak gerçekleştirmeye çalışırlar. Yolsuzluk toplumsal ahlak normları, devlete bağlılık gelenekleri ve yasaların yüceliği prensiplerine zarar vermektedir.²⁰⁹

Vergi kaçakçılığı da bir yolsuzluk olarak kabul edilse de, vergi kaçakçılığı ve yolsuzluk arasında negatif bir ilişki olduğu Akdede'nin yaptığı araştırma ile ortaya konmuştur. Nitekim araştırmaya göre; rüşvetin yüksek istenmesi durumunda vergi mükellefi vergi kaçırmamayı tercih etmektedir. Bu anlamda vergi kaçakçılığının düşük olduğu göz önünde bulundurulduğunda vergi ahlakının yüksek olduğunu söyleyebiliriz.²¹⁰

Ülke yüksek gelire sahip ise kayıt dışı ekonominin yolsuzluğu azaltmakta olumlu rol oynadığını; eğer ülkenin gelir düzeyi düşük ise kayıt dışı ekonomi yolsuzluğu arttırdığı 1994-2002 arasındaki yılları kapsayan 120 ülke üzerinde Schneider ve Dreher'in yapmış olduğu çalışma ile ortaya konmuştur.²¹¹ Bu bağlamda caydırma amaçlı

²⁰⁶ Demir, *Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği*, 2008, s.82.

²⁰⁷ Alm ve Torgler, "Culture Differences and Tax Morale in The United States and Europe", s.224.

²⁰⁸ Vito Tanzi, "Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures", *IMF Staff Papers*, Vol. 45, No.4.,1998, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9863.pdf> (12.05.2015), s.564.

²⁰⁹ Elşen Resul Oğlu Bağırzade, "Kayıtdışı Ekonominin Özendirici Faktörlerinden Biri Gibi Yolsuzluk ve Onunla Mücadelenin Azerbaycan Girişimleri", *Akademik Bakış*, Sayı: 11, 2007, <http://www.akademikbakis.org/eskisite/sayi11/makale/kayitdisi.pdf> (14.05.2015), s.4.

²¹⁰ Sacit Hadi Akdede, "Corruption And Tax Evasion", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 2006, s.141.

²¹¹ Axel Dreher and Friedrich Schneider "Corruption and The Shadow Economy: An Emprical Analysis", *CREMA Working Paper*, No.2006-01, <http://www.crema-research.ch/papers/2006-01.pdf> (27.05.2015), s.2. Aktaran İsmihan Duran, "Vergi Ahlakı: Kadıköy İlçesinde Ücret ve Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir Uygulama", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2013), s. 48.

uygulamaya konulan katı düzenlemelerin yolsuzluğu arttırdığı, yolsuzluğunda beraberinde kayıt dışı ekonomiyi arttırdığı tespiti yapılmıştır.

Gelişmekte olan ülkeler üzerine Torgler'in 1990-2000 yılları arasını kapsayan araştırmasında ise yolsuzluk azaldıkça vergi ahlakının arttığı sonucuna varılmıştır.²¹²

Araştırmaların sonuçları değerlendirildiğinde bireylerin yolsuzluk algısı ile vergi ahlakı arasında negatif bir ilişki olduğu tespiti yapılmıştır.

2.1.3.6. Vergi Adaleti

Vergi ahlakına etki eden faktörler arasında vergi yükünün topluma adaletli bir şekilde dağıtılması olarak tanımlayabileceğimiz vergi adaleti de yer almaktadır. Adalet kavramı toplum, zaman ve mekan gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Bu nedenle vergi adaletinin kesin olarak sağlanması neredeyse imkânsızdır.²¹³

Vergi adaleti ile amaçlanan mükelleflerin maruz kaldıkları vergi yükünün adil olduğunu düşünmelerini sağlamak ve diğer mükellefler ile kıyaslandığında oluşabilecek ekonomik eşitsizliklerin giderilmesidir. Ancak hem uygulanan vergi politikaları hem de vergileme esnasında oluşabilecek aksamalar mükelleflerin vergi yüklerinin eşit dağılmamasına yol açabilir.²¹⁴

Mükellefler adil bir vergi sisteminin olmadığını düşünüyorlarsa, vergi yükü belirli bir kesim üzerinde daha hissedilir biçimde ise, aslında vergi yükü daha fazla olması gereken kesimlere imtiyazlar sağlanarak vergi yükleri hafifletiliyorsa,²¹⁵ toplumu oluşturan kişilerin vergiye karşı içsel motivasyonları azalacak bunun sonucunda vergiye karşı tutum ve davranışları olumsuz yönde etkilenecek dolayısıyla vergi ahlakı üzerinde olumsuz etkilerin görülmesi kaçınılmaz olacaktır.²¹⁶ Bu durumda mükelleflerin vergi kaçırmaya yönelik vergi ahlakına aykırı davranışlarda bulunması söz konusu olabilmektedir.

Yapılan ampirik çalışmalarda mükelleflerde oluşan vergilerin adaletsiz olduğu algısı

²¹² Benno Torgler, "Tax Morale, Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries", s.2.

²¹³ Akif Giray, **Kamu Maliyesi: Kamu Gelirleri - Kamu Giderleri - Devlet Bütçesi - Maliye Politikası-Kamu Borçları**, 11. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 1985, ss.54-55.

²¹⁴ Şenyüz, s.59-60.

²¹⁵ Aktan, Dileyici ve Vural, s.214.

²¹⁶ Çiçek, "Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması", s.67.

vergiye karşı takınılan olumsuz davranışların temelinde yatan en önemli etken olarak öne sürülmüş ve buna bağlı olarak vergi ahlakının düşük olduğu yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Nitekim 2007 yılında Saraçoğlu tarafından yapılan anket bir çalışmada katılımcıların %75,9'u vergilerin adil olmadığını belirtmişlerdir.²¹⁷ Bu minvalde Türkiye genelinde Demir ve Gülten tarafından yapılan çalışmada ise mükelleflerin %90'nına yakını vergilerin adaletli olmadığını dolayısıyla vergi yükününün adil dağılmadığını belirtmiştir.²¹⁸

Bayraklı, Saruç ve Sağbaş²¹⁹ ve Sezgin ve Çoban²²⁰ tarafından yapılan araştırmalara göre mükellefler vergilemenin adaletsiz olduğunu düşünmektedirler.

Güney Anadolu Bölgesinde²²¹ ve İstanbul'da²²² Çiçek tarafından yapılan çalışmalarda da vergi adaleti ile vergi ahlakının arasında ters orantı olduğu ortaya konmuştur.

2.1.3.7. Vergi Cezaları ve Vergi Afları

Vergi cezaları ve vergi afları bireylerin vergi yükünü değiştirdiğinden vergi ahlakını etkileyen önemli faktörlerdendir. Vergi denetiminin esas amacı; mükelleflerin yürürlükte olan mali mevzuata göre uygun olarak vergi ödevinin yerine getirip getirmediğini denetlemek, denetlenmeyenlerde yakalanma olasılığının yüksek olduğu algısını oluşturarak caydırıcı bir etki yapmaktır.²²³

Devlet vergi ödevini layıkıyla yerine getirmeyen mükellefleri vergiye teşvik etmek ve vergilemede başarı elde edebilmek için denetimlerde bulunmaktadır. Eğer vergi denetimi etkin ise vergi kaçırın mükelleflerin yakalanma olasılıkları artacağı gibi, vergisini zamanında ve eksiksiz ödeyen mükellefler de adaletli bir vergileme yapıldığı ve vergi kaçırınların cezalandırıldıkları yönünde bir algı oluşacaktır ki buda mükellefin psikolojisi üzerinde pozitif bir etki meydana getirerek vergiye gönüllü uyumu

²¹⁷ Fatih Saraçoğlu, "Anket Sonuçları Çerçevesinde Vergi Oranlarının Kaçakçılık Üzerine Etkilerinin Analizi", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı.326, 2008, s.118.

²¹⁸ İhsan Cemil Demir ve Yıldray Gülten, "Maliye Politikasının Sosyal Amacı: Vergi Yükününü Adaletli ve Dengeli Dağılımı Üzerine Türkiye Geneli Anket Çalışması", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.11, Sayı.1, 2013, s.275.

²¹⁹ Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, s.226.

²²⁰ Hilmi Çoban ve Selami Sezgin, "Vergi Mükelleflerinin Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği", **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 10-14 Mayıs, 2004, s.790.

²²¹ Çiçek, Karakaş ve Yıldız, s.73.

²²² Çiçek, *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması*, s.106.

²²³ Erhan Gümüş, "Vergi İnceleminde Mükelleflerin Hak ve Ödevleri ile Vergi İnceleme Elemanlarının Yetki ve Sorumlulukları", **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı 72, 2005, s.231.

arttırabilecektir. Aksine mükellefler kendilerinin daha sıkı denetlendiği ve cezalandırıldığı hissine kapılırlarsa vergi ahlakları olumsuz yönde etkilenecektir.²²⁴

Allingham-Sandmo modeline göre vergi cezalarının seviyesi ve denetim geçirme olasılığı mükelleflerin vergi kaçırma noktasında davranışlarına yön vermektedir.²²⁵

1999 yılında İsviçre’de Torgler tarafından 26 eyalette 16-75 yaş arası Alman, Fransız ve İtalyan vatandaşlar üzerinde yapılmış olan ampirik çalışmada denetim arttıkça vergi ahlakının arttığı, denetim azaldıkça vergi ahlakının azaldığı sonucuna ve ayrıca Sayıştay denetiminin yüksek olmasının vergi ahlakını önemli bir şekilde pozitif yönde etkilediğine ulaşılmıştır.²²⁶

2002 yılında Avustralya’da Murphy tarafından 24-81 yaş arasındaki vergi mükellefi üzerinde yapılan çalışmada; vergi denetimlerinin, vergi cezalarının ve yasal düzenlemelerin vergi uyumunu artırdığı ortaya konmuştur.²²⁷

Vergi denetimlerinin ve cezalarının vergi kaçakçılığını azalttığını bunun da vergi ahlakı üzerine pozitif bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Vergi ahlakını etki eden faktörlerden vergi toplamayı kolaylaştırmak amacıyla devletin kendi yetkisini kullanarak çıkardığı kanunla alacak hakkından vazgeçmesi olarak tanımlanan²²⁸ vergi affı ise mali mevzuata uygun hareket etmeyen mükelleflerin cezalarının ve mükellefe uygulanması muhtemel idari ve hukuki yaptırımların²²⁹ kısmen veya tamamen kaldırılması olarak belirtilebilir.²³⁰

Vergi aflarının bir kereye mahsus olması şartıyla vergi uyumunu arttırıcı etkisi bulunmakta, ancak sıkça başvurulması halinde vergi suçlarının işlenmesine bir anlamda teşvik olacağından²³¹ vergi adaletine zarar verme ihtimali göz önünde

²²⁴ Aktan ve Çoban, s.146.

²²⁵ Ümit Güner, “Türkiye’de Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresini Rolü”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2008), s.34.

²²⁶ Benno Torgler, “A Knight Without a Sword or a Toothless Tiger? The Effect of Audit Courts On Tax Morale In Switzerland”, *CREMA Working Paper*, 2004-06, 2004, <http://www.crema-research.ch/papers/2004-06.pdf> (27.05.2015), ss. 1-19.

²²⁷ Kristina Murphy, “Regulating More Effectively: The Relationship Between Procedural Justice, Legitimacy and Tax Non- Compliance”, *Journal of Law and Society*, Vol.32, No.4, 2005, s.569-585.

²²⁸ Recep Aygün, “Vergi Afları ve Vergi Uyumuna Etkisi”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı 369, 2012, s.89.

²²⁹ Ayşe Güner, “Vergi Afları - Vergiye Uyum İlişkisi Üzerine”, Prof. Dr. Salih Şanver’e Armağan, *Marmara Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları*, No:10, İstanbul, 1988, s.261.

²³⁰ Aktan, Dileyici ve Vural, s.189-221.

²³¹ Peter Stella, “An Economic Analysis of Tax Amnesties”, *IMF Working Paper*, WP/89/42, 1989, <http://ssrn.com/abstract=884771> (14.05.2015), ss. 23-30.

bulundurulduğunda²³² vergiye uyumu üzerinde negatif etkisi olacaktır.

Vergi aflarının sık sık çıkarılması mükellefte vergi affi beklentisi oluşturmaktadır. Vergi aflarından yararlanan mükellefler yine ceza almayacaklarını ve vergi ödememenin avantajlı olduğunu düşüneceklerdir,²³³ bu da vergi ahlakı üzerinde negatif bir baskı yapacaktır.²³⁴

Vergi affi uygulandığı ülkelerde kısa vadede olumlu ekonomik sonuçlar verse de uzun vade de olumsuz sonuçlar doğuracaktır.²³⁵

Manisa Merkez İlçe’de Çetin tarafından gelir vergisi mükellefine yapılan anket çalışmada katılımların % 91,1’i Türkiye’de vergi sisteminin adil olmadığını, % 52,4’ü vergi aflarının dürüst mükellefi cezalandırdığını ve % 80,7’si ise tekrar bir vergi affi çıkacağını düşünmektedir. Bu bağlamda ülkemizde vergi aflarının mükellef davranışları üzerinde olumsuz bir etki yarattığı söylenebilir.²³⁶

Alm, McKee ve Beck²³⁷ tarafından yapılan bir çalışmada vergi affıyla birlikte sıkı vergi uygulamaları ve önlemlerle yürürlüğe konulduğunda vergi uyumunu arttıracığı tespiti yapılmıştır.

Torgler ve Schaltegger’in Kosta Rika ve İsviçre’de vergi afları üzerine yapmış oldukları çalışmada vergi aflarının vergisini ödeyen mükellefi cezalandırdığı için vergiye gönüllü uyumu azalttığı ve vergi ahlakını olumsuz etkilediği ortaya konmuştur.

Yapılan araştırmalarda yüksek vergi ahlakına sahip mükelleflerin vergi aflarını hoş karşılamadıkları ve sık sık başvuru alan vergi aflarının devlete olan güvenle birlikte toplumun vergi ahlakını da olumsuz etkileyeceğini söyleyebiliriz.

2.1.3.8. Vergi İdaresinin Etkinliği

²³² Çetin Güneş, “Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi”, **Yönetim ve Ekonomi**, Cilt: 14, Sayı:2, 2007, s174.

²³³ James Andreoni, "The Desirability of a Permanent Tax Amnesty", **Journal of Public Economics**, Cilt 45, Sayı 2, 1991, s.144.

²³⁴ Benno Torgler and Christoph Schaltegger , “Tax Amnesty and Political Participation”, **Public Finance Review**, Vol.33, No.3, s.431.

²³⁵ Fatih Savaşan, “Vergi Afları: Teori ve Türkiye Uygulamaları (“Vergi Barışı” Uygulama Sonuçları)”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, 2006, s.42.

²³⁶ Çetin, s.180-184.

²³⁷ James Alm, Michael McKee ve William Beck, “Amazing Grace: Tax Amnesties and Compliance”, **National Tax Journal**, Vol.43, No.1,1990, ss. 23-37.

Bireylerin vergi idaresine duyduğu memnuniyet vergi ahlakı açısından büyük önem arz etmektedir. Nitekim vergi idaresinin yapısı, vergi personeli, vergi idaresi ve mükellef ilişkileri gibi faktörler yükümlülerin vergiye karşı takındıkları tutum ve davranışlar üzerinde çok etkilidir.²³⁸

Bireyler vergi idaresinin uygulamalarını başarılı bulurlarsa vergiye karşı dirençleri azalacaktır, böylece bireylerin vergi ahlaklarının artması sağlanabilmektedir.²³⁹ Bu bağlamda vergi ahlakının artması için vergi idaresinin mükellef odaklı çalışması, oluşabilecek muhtemel problemlerin önüne geçmesi,²⁴⁰ işlerin süratli görülmesi, işlerde tarafsızlığın hakim kılınması ve düşük maliyetlerle vergi toplanmasının sağlanması gerekmektedir.²⁴¹

Ege Bölgesi'nde Demir tarafından yapılan anket çalışmasının da vergi idaresinin uygulamalarını başarılı bulanların büyük bir çoğunluğunun vergi ahlakının da en yüksek olduğu gözlemlenmiştir.²⁴²

Manisa Vergi Dairesi Başkanlığında Çetin ve Gökbunar tarafından personel ile yapılmış olan anket çalışmasında; bireylerin hakları konusunda yeterince bilgilendirilmemeleri sonucunda vergiye gönüllü uyumun az olduğu, vergi ödevlerini yerine getirmediikleri ve devlet olan güvenlerinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır.²⁴³

Vergi ahlakı üzerindeki ülkemizde Çoban²⁴⁴ ve Çiçek²⁴⁵ tarafından yapılan araştırmalarda bireylerin vergi idaresine bakış açılarının olumsuz olduğu tespiti yapılmıştır. Bu durum vergi ahlakının yükselmesinin önünde bir engel olmakla birlikte bireylerin vergi kaçırmasına zemin hazırlayacaktır.

2.1.3.9. Diğer Mükelleflerin Etkisi

²³⁸ Yüce ve Gerçek, s.21.

²³⁹ Şenyüz, s.48.

²⁴⁰ Arzu Alkan, “Vergi Bilinci ve Vergi Uygulamaları Karşısında Mükellef Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s.36.

²⁴¹ Demir, “Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği”, s.96.

²⁴² Demir, “Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği”, s.176.

²⁴³ Güneş Çetin ve Ramazan Gökbunar, “Mükellef Haklarına Vergi İdaresi Çalışanlarının Bakışı”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt.17, Sayı.1, 2010, s.42.

²⁴⁴ Çoban, s.130.

²⁴⁵ Çiçek, *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması*, s.128.

Vergi ahlakına etki eden bir diğer faktör diğer mükelleflerin etkisidir. Mükellefler vergiye karşı davranışlarını belirlerken, hem toplumun değer yargılarını hem de diğer mükelleflerin davranışlarını dikkate alırlar.²⁴⁶

Bireylerin çevrelerinde benimsenen düşünce ve davranışlara yöneleceği, çevresinden tepki alacağını düşünüyorsa yapmayı düşündüğü eylemden sakınacağı sosyolojide kabul gören bir teoremdir.²⁴⁷ Bu bağlamda eğer bireyin vergi kaçırdığında çevresindeki insanlara karşı utanç hissedeceğini düşünüyorsa bu birey üzerinde vergi ahlakı bakımından pozitif bir baskı oluşturacak²⁴⁸ ve vergi ödevini yerine getirecektir.²⁴⁹

Ekonomik olarak aynı miktarda gelir elde edip vergi ödevini tam olarak yerine getiren birey, çevresindekilere göre daha fazla vergi ödediğini görmesi durumunda vergiye karşı içsel motivasyonu azalacak ve vergi ahlakına aykırı davranışlarda bulunabilecektir.²⁵⁰ Mükellef üzerinde Saruç ve Sağbaş tarafından vergi etiği ile ilgili yapmış olan anket çalışması bu teoriyi desteklemektedir.²⁵¹

Ege Bölgesi'nde Demir tarafından yapılan çalışmada da vergi kaçırانların %70'inin diğer bireyleri de kaçakçılığa teşvik ettiğini yönünde bulgular edilmiştir.

ABD'de Scholz ve Lubell tarafından yapılan bir araştırmada ise devletle birlikte diğer yükümlülere olan güvenin de vergilere olan tutumu olumlu etkilediği saptanmıştır.²⁵²

Özetle, bireylerin devlete olan güveni ile birlikte, diğer mükelleflerin vergiye tutum ve davranışlarına göre de vergi ödevini yerine getirme isteklilikleri, dolayısıyla vergi ahlak düzeyleri değişebilmektedir.

2.1.3.10. Muhasebe Meslek Mensuplarının Etkisi

²⁴⁶ Yüce ve Gerçek, 1998, s.24

²⁴⁷ Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, s.212.

²⁴⁸ Demir, "Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği", s.99-100.

²⁴⁹ Torgler, *Tax Compliance and Tax Morale A Theoretical and Empirical Analysis*, s.66.

²⁵⁰ Şenyüz,1995, s.40.

²⁵¹ Naci Tolga Saruç ve İsa Sağbaş, "Vergi Etiğinin Ölçümü: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2003, s.84.

²⁵² John T. Scholz ve Mark Lubell, "Trust and Taxpaying: Testing the Heuristic Approach to Collective Action", **American Journal of Political Science**, Vol. 42, No. 2,1998, s.415.

Mükellef ve vergi idaresi arasında önemli bir aracı olan muhasebe meslek mensupları vergi ahlakına etki eden faktörler arasında önemli bir yere sahiptir.²⁵³ Mükellefler mali mevzuata hakim olmadığından vergi ödevini yerine getirirken muhasebe meslek mensuplarına gereksinim duymaktadırlar.²⁵⁴

Çağdaş vergileme sistemlerinde genellikle beyan usulünün tercih edilmekte²⁵⁵ ve mükellefin temsilcisi sıfatıyla mükellefin beyanının uygunluk bildiriminde²⁵⁶ bulunan muhasebe meslek mensupları bu noktada vergi ahlakını olumlu yönde ve olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Şöyle ki muhasebe meslek mensupları mali mevzuattaki karışıklık ve belirsizlik durumlarında mükellefin vergi yasalarını daha iyi anlamasını sağlayabilmekte²⁵⁷ veya bu durumu avantaja çevirerek mükellefin vergiden kaçınmasına zemin hazırlayarak vergi ahlakını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.²⁵⁸ Bu bağlamda muhasebe meslek mensupları kritik öneme sahiptir.

Muhasebe meslek mensupları vergi yasalarında değişiklikler söz konusu olduğunda mükellefi gerekli şekilde bilgilendirmesi mükelleflerin vergi uyumunun artmasına vesile olabilecektir.²⁵⁹ Fakat muhasebe meslek mensupları topluma karşı sorumlulukları gereği; muhasebe ilkeleri, muhasebe etiği ve mali mevzuata uygun işlem yapmak durumunda olmasına rağmen,²⁶⁰ hizmet verdikleri mükellef sayısını arttırmak adına mükelleflerin yanlış ve eksik beyanına göz yummak veya mükellefi vergi yasalarına boşluklardan yararlanmaya yönelterek vergiden kaçınmaları sağlamak gibi meslek etiğine aykırı davranışlarda bulunabilirler.²⁶¹

Mükellefler muhasebe meslek mensupları tarafından vergisel sorumlulukları hakkında

²⁵³ Yegen, s.50.

²⁵⁴ Demir, “*Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği*”, s.92.

²⁵⁵ Ömer Biyan, “Muhasebe Meslek Mensuplarına Yönelik Bir Çalışma: Meslek Mensuplarının Demografik Durumları, Mesleki Sorunları ve Değerlendirilmesi”, **Sosyo-Ekonomi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 17, 2012, s. 107.

²⁵⁶ Nurettin Bilici, **Vergi Hukuku**, 31. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2013, s.69.

²⁵⁷ Güner, “*Türkiye’de Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresinin Rolü*”, s.38-39

²⁵⁸ Demir, “*Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği*”, s.92-94.

²⁵⁹ Hüseyin Ali Kutlu, “Muhasebe Meslek Mensupları ve Çalışanlarının Etik İnkilemleri: Kars ve Erzurum İllerinde Bir Araştırma”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 63, Sayı 2, 2008, s.143.

²⁶⁰ Gülsevil Yıldız, “Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği ve Kayseri İl Merkezinde Bir Uygulama”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 36, 2010, s.156.

²⁶¹ Hayrettin Usul ve Burcu Ateş Aslantaş, “Muhasebeci-Mükellef Çatışması”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Sayı 22, 2007, s.87.

bilgilendirdiklerinde vergiye gönüllü uyumlarını arttığı Klepper ve Nagin tarafından yapılmış çalışmada tespit edilmiştir.²⁶² Ayrıca mükelleflerin muhasebe meslek mensuplarından yardım alması durumunda vergi kanunlarına daha kolay uyum sağladıkları sonucuna varılmıştır.²⁶³

Kısaca muhasebe meslek mensupları mükellefleri yönlendirerek vergi algısını değiştirerek vergiye karşı takınılan tutum ve davranışlarını şekillendirerek mükelleflerin vergi ahlak düzeylerini yükseltebileceğini söyleyebiliriz.

2.2. Muhasebe Mesleği ve Muhasebe Meslek Etiği

Çalışmanın bu kısmında muhasebe mesleği ve muhasebe meslek etiği ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.2.1. Muhasebe Mesleği

3568 sayılı Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu ile düzenlenen muhasebe mesleğinin konusunu özel ve kamu işletmelerinin muhasebe ve denetim ile ilgili tüm ekonomik faaliyetlerinin,²⁶⁴ genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve ilgili yasalar doğrultusunda kayıtlarının tutulması, müşavirlik, bilirkişilik, finansal tabloların yorumlanması, beyannamelerin düzenlenmesi ve benzeri işlerin yapılması oluşturmaktadır.²⁶⁵

3568 sayılı kanun ilk şeklinde, muhasebecilik mesleğini icra edenleri Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavir olarak belirlemiştir. Ancak 3568 sayılı yasa da yer alan “Serbest Muhasebecilik”, “Serbest Muhasebeci” ibareleri 10/7/2008 tarihli ve 5786 sayılı yasayla yasa metninden çıkartılarak serbest muhasebeci unvanı kaldırılmıştır.

Muhasebe meslek mensuplarının ifa ettiği “danışmanlık, denetim, tasdik gibi” faaliyet alanlarının giderek artması ve sürekli artan bilgi ihtiyacı çerçevesinde mesleğin önemi

²⁶² Steven Klepper ve Daniel Nagin , “The Role of Tax Preparers in Tax Compliance”, **Policy Sciences**, Vol.22, No.2,1989, ss.167-194 Aktaran Yegen, s.53.

²⁶³ Mehmet Tunçer, "Vergi Yardımcılarının Vergi Uyumuna Etkisi", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.7, Sayı 1, 2005, ss.225-226 Aktaran Yegen, s.53.

²⁶⁴ Seyhan Düzmen, “Muhasebe Meslek Etiği”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), s.6.

²⁶⁵ Habib Akdoğan, “Muhasebe Mesleğinde Toplam Kalite Yönetimi İçerisinde Yer Alan Müşteri Memnuniyeti ve Etik İlişkisi”, **Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi**, Ocak 2005, Sayı 14, s.78.

artmıştır.²⁶⁶ Bu bağlamda mükellefler muhasebe meslek mensuplarının güvenilirlik ve tarafsızlığına dayanarak karar aldığı göz önünde bulundurulduğunda, muhasebe meslek mensubunun kamu çıkarlarını gözetme hassasiyeti ekonominin işleyişine ve devletin vergilemede başarısına etkisi büyüktür.²⁶⁷ Bu çerçevede değerlendirildiğinde muhasebe meslek mensupları devlete, topluma, mükelleflerine ve çevresindekilere karşı sorumlu olmak durumundadır.²⁶⁸

Vergilemede başarı sağlanabilmesi için muhasebe mesleğinin önemi yadsınamaz. Fakat muhasebe mesleğini sadece mükellefin ödemekle yükümlü olduğu vergi tutarını belirleyen bir aracı olarak değerlendirmek yanlış olur. Nitekim yatırım ve kar dağıtım politikalarının belirlenmesi, faaliyet sonuçlarının tespiti, kişi ve kurumların bilgi ihtiyacının karşılanması ve finansal kararların alınması gibi görevlere de kanunda belirtilmiştir.²⁶⁹ Ayrıca IFAC (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu), kamu yararının gözetilmesi, en yüksek profesyonellik standardına sahip olmayı ve yüksek performans göstermeyi muhasebe mesleğinin amaçları olarak nitelendirmiştir.²⁷⁰

2015 yılı Mayıs ayı itibariyle TÜRMÖB'un verilerine göre ülkemizdeki muhasebe meslek mensubu sayısı 83,152'si SMMM ve 4.579'u YMM olmak üzere toplam 87,731'dir.²⁷¹

2.2.2. Muhasebe Meslek Etiği

Muhasebe meslek etiği; meslek mensuplarının müşterilere kanunlara uygun işlemlerin yanı sıra, topluma ve diğer meslek mensuplarına karşı ahlaki normlar çerçevesinde hizmet sunmasıdır.²⁷²

Devlet açısından büyük öneme sahip olan verginin daha sağlıklı toplanabilmesi için muhasebe meslek mensuplarının konumu önem arz etmektedir. Nitekim meslek

²⁶⁶ Ganite Kurt, Pınar Okan ve Furkan Başer, "Muhasebe Meslek Mensubu Olabilecek Öğrencilerin Meslek Etiği Konusundaki Algılama ve Eğilimlerinin Belirlenmesi", **Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2010, s.2

²⁶⁷ Şükrü Şenalp, **IFAC'ın Profesyonel Muhasebeciler İçin Meslek Ahlak Kuralları (Çeviri)**, İstanbul: Lebib Yalkın Matbaası, 2001, s.14.

²⁶⁸ Ahmet Gökgöz ve Mustafa Zeytin, "Muhasebe Meslek Mensuplarının Sorunları ve Beklentileri: Yalova ve Bilecik İlleri Uygulaması", **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 17, Sayı 1, 2012, s.479.

²⁶⁹ Kutlu, s.145.

²⁷⁰ Şenalp, s.15.

²⁷¹ Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği, [http://www.turmob.org.tr/TurmobWeb/Istatistikler.aspx_\(13.05.2015\)](http://www.turmob.org.tr/TurmobWeb/Istatistikler.aspx_(13.05.2015))

²⁷² Hüseyin Akay, "Muhasebe Mesleğinde Etik", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Öneri**, Cilt 5, 2002, s.79.

mensupları muhasebe uygulamalarına ilişkin görevlerini ifa ederken muhasebe sisteminden beklenen faydanın sağlanabilmesi her zaman doğru ve güvenilir ve dürüst davranmak zorunda olmasına rağmen ahlak kurallarıyla ikileme düşebilmektedirler. Bu noktada muhasebe meslek mensubunun meslek etiği önemli rol üstlenmektedir.²⁷³ Zira yasal düzenlemeler ile meslek mensubunun tasarrufta bulunma özgürlüğün sınırı arasında dengeyi kuran meslek mensubunun sahip olduğu ahlaki normlardır.²⁷⁴

Mükelleflerin kendi refah düzeylerini arttırmaya çalışması, çıkar kaygısı ve rekabet gibi etkenler muhasebe meslek mensupları üzerinde baskı unsuru olabilmekte ve meslek mensuplarını gayri ahlaki ve etik dışı davranışlara yöneltebilmektedir.²⁷⁵

Meslek örgütleri etik kurallarını belirleyerek, muhasebe meslek mensuplarının dürüst ve ahlaklı davranışların dışına çıkmalarını engellemeye çalışırlar. Meslek etiği standartları mesleği icra eden meslek mensuplarında uygulamada bir ölçüye sahip olmaları gerektiği duygusu yarattığından etik ikilem içerisinde bulunmasını engeller ve meslek mensuplarını toplum nezdinde yüceltir.²⁷⁶

Muhasebe meslek etiği üzerine ilk çalışma ABD’de AICPA tarafından yayımlanan “Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği Standartları”dır. 1988 yılında bu standartlar revize edilerek “Mesleki Standartlarda Yeniden Yapılanma Planı” ve “Mesleki Davranış Yasası İlkeleri ve Kuralları” yayınlanmıştır. Öte yandan üye ülkelerdeki muhasebe meslek mensupları için IFAC tarafından etik kodlar yayımlanmıştır.²⁷⁷

Türkiye’de ise TÜRMOB’un 2001 yılında çıkardığı SM, SMMM ve YMM Meslek Ahlak Kuralları ile ilgili Mecburi Meslek Kararı meslek mensupları için bir meslek etiği kuralları bağlamında referans kaynaktır.²⁷⁸

²⁷³ Hüseyin Ali Kutlu, **Muhasebe Meslek Ahlakı**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008, s.115.

²⁷⁴ Seval Kardeş Selimoğlu, “Muhasebede Meslek Ahlakı Yaklaşımı”, **3. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu**, İSMMM Yay. 30 Nisan- 4 Mayıs, Alanya, 1997, [http://www.istanbulsmmmmodasi.org.tr/yayinlar.asp?Gid=4&Yid=3_\(19.04.2015\)](http://www.istanbulsmmmmodasi.org.tr/yayinlar.asp?Gid=4&Yid=3_(19.04.2015))

²⁷⁵ Kurt, Okan ve Başer, 2010, s.2.

²⁷⁶ Selimoğlu, s.146.

²⁷⁷ Selçuk Uslu, “Muhasebe Mesleği Meslek Ahlakı ve Moral Değerler”, Muhasebe Denetimi Mesleğinde Yetkiler Sorumluluklar ve Meslek Ahlakı, **3. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu**, İSMMM Yay. 30 Nisan- 4 Mayıs, Alanya, 1997, [http://www.istanbulsmmmmodasi.org.tr/yayinlar.asp?Gid=4&Yid=3_\(19.04.2015\)](http://www.istanbulsmmmmodasi.org.tr/yayinlar.asp?Gid=4&Yid=3_(19.04.2015)), s.27 Aktaran Kutlu, “Muhasebe Meslek Mensupları ve Çalışanlarının Etik İkilemleri:Kars ve Erzurum İllerinde Bir Araştırma”, s.148.

²⁷⁸ Kutlu, “Muhasebe Meslek Mensupları ve Çalışanlarının Etik İkilemleri: Kars ve Erzurum İllerinde Bir Araştırma”, s.148.

Özetle; muhasebe meslek mensuplarının, yasanın getirdiği yükümlülöklere ek olarak mesleğin gerektirdiği sosyal sorumluluk bilinciyle ve meslek etiğine bağlı kalarak mesleklerini icra etmeleri gerekmektedir.²⁷⁹

²⁷⁹ Yıldız Akbulut, “Meslek Ahlakı Kriterleri ve Muhasebe Mesleği Üzerine Bir Araştırma”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 1999, s.125.

BÖLÜM 3: VERGİ AHLAKI OLUŞUMUNDA MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ ETKİSİ: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ ANKET ÇALIŞMASI

Muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakı üzerine etkisinin araştırdığımız bu bölümde Sakarya ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensupları ile yapılan anket çalışmasına ve anket sonuçlarının değerlendirilmesi yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı

Verginin devlet için gereksinimi ve önemi düşünüldüğünde vergi ahlaklarını etkileyen faktörlerin doğru tespit edilmesi ve değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın temel amacı mükelleflerin vergi konusunda danışmanlığını yapan, mükellef yerine mali işlerini takip eden muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakı üzerine etkilerini belirlemektir. Ayrıca muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakı, danışmanlık yapılan mükelleflere yönelik düşünceleri ve diğer muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakı hakkındaki düşünceleri üzerine bilgi sahibi olmak amaçlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakı üzerine etkisini üzerine bilgi edinilecek en iyi yöntemlerden birisi vergi ahlakını etkilediği düşünülen psikolojik, sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerle ilgili zengin veri seti sağlayabilme özelliğine sahip olan²⁸⁰ anket yöntemidir.

Muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakı üzerine etkisini ölçmeye yönelik 5’li Likert ölçeğine uygun 40 sorunun yer aldığı bir anket düzenlenmiştir. Ankete katılacak muhasebe meslek mensuplarına, çalışmanın bilimsel amaçla yapıldığı, kimlik belirleyici ad ve soyadı gibi soruların sorulmadığı, doğru ya da yanlış cevap olmadığı ve kendi düşüncelerini en iyi yansıtacak cevabı işaretlemelerinin önemli olduğu, ankete başlamadan önce açıklanmıştır.

Anket çalışması muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakı ve ilişkili kavramlara

²⁸⁰ Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, s.216

yönelik düşüncelerini, muhasebe meslek mensuplarının mükellefe karşı görüşlerini, muhasebecilik mesleğine ve bu mesleği yapan meslek mensuplarına bakış açılarını ve meslek mensuplarının diğer meslek mensupları hakkındaki düşünceleri tespit edilmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Ayrıca ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının demografik özellikleri, sahip oldukları mesleki deneyim süresi, mesleki unvan ve birlikte çalışılan mükellef sayısı hakkında bilgi sahibi olmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda amaca yönelik olarak da söz konusu değişkenler için sınıflama ve oran ölçüğü kullanılmıştır.

Ankette ki oluşabilecek hataları düzeltebilmek ve en iyi sonucu elde edebilmek için pilot bir uygulama yapılmıştır. Meslek mensuplarının öneri ve tavsiyeleri doğrultusunda anket formuna son şekli verilmiştir.

Toplam 249 anket yapılmıştır. Anketlerin 185'ini karşılıklı görüşmeye dayalı anketler, 64'ü nü ise katılımcılarına internet üzerinden anketleri cevaplayabilmelerine olanak sağlayan internet anketleri oluşmaktadır. Anket çalışması tamamlandıktan sonra elde edilen veriler verileri analiz etmek amacıyla veriler SPSS 20 programı kullanılmıştır.

3.3. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örneklemin Belirlenmesi

Bu araştırmanın ana kütesini Sakarya ilinde bağımsız olarak faaliyet gösteren ve odaya kayıtlı bulunan muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Anket çalışmasına başladığımız tarih olan 13.05.2015'de TÜRMOB üye istatistiklerine göre Sakarya ilinde bulunan muhasebe meslek mensubu sayısı yani araştırmanın ana kütesi 818'dir.

Araştırmanın örneklemini ise ana kütenin içinden tesadüfi olarak seçilen muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Ana kütleyle temsil etmesi amacıyla ana kütlede alt bir grup seçilmektedir. Örnekleme ile amaçlanan, evreni oluşturan tüm birimlerin incelenmesiyle elde edilecek bilgilerin örnek yardımıyla ortaya konulmasıdır. Ancak araştırma sonucunda elde edilecek verilerin doğruluğu hususunda uygun örnekleme yönteminin seçilmesi büyük önem arz etmektedir.

Örnekleme kuramına göre, örneklemden elde edilen bilgilerden hareketle evren hakkında çıkarsama yapabilmek için örnekleminin tesadüfi yapılması gerekmektedir.

Tesadüfi örneklemenin özü, evrende yer alan her bir biriminin örnekleme dâhil olma olasılığının bilinmesidir. Dolayısıyla bu örneklem yönteminde gözlemlenecek birimlerin örnekleme girme ya da girmeme olasılıkları eşittir.

Bu çalışmada tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Evren büyüklüğünün bilindiğinde kullanılması önerilen formül dikkate alınmıştır.

$$n = \frac{N(p \times q) \times Z^2}{(N - 1) \times \varepsilon^2 + (p \times q) \times Z^2}$$

Bu formülde yer alan n, örnek büyüklüğünü ifade etmektedir. Formül içinde yer alan ifadeler incelendiğinde;

N: Evren büyüklüğü

P: Olayın gerçekleşme olasılığı

q= 1-p: Olayın gerçekleşmeme olasılığı

Z: Anlamlılık düzeyinin standart normal dağılım tablosundaki değeri

ε : Örnekleme hatası

$$n = \frac{818(0,5 \times 0,5) \times 1,96^2}{(818 - 1) \times 0,02^2 + (0,5 \times 0,5) \times 1,96^2} \cong 247$$

Yukarıda yer alan hesaplama tablosunda yaklaşık 818 kişiden oluşan bir evren için 0,05 anlamlılık düzeyinde yaklaşık olarak en az 247 kişilik bir örnek oluşturmak gerekmektedir.

3.4. Sakarya İli Alan Araştırması ve Bulguları

Anket çalışması Sakarya ilinde ikamet eden ve bağımsız olarak faaliyet gösteren toplam 249 muhasebe meslek mensubuna uygulanmıştır.

3.4.1. Demografik Faktörlere Ait Bulgular

Katılımcıların cinsiyetlerine göre erkek ya da kadın alanlarından kendilerine uygun olan alanları işaretlemeleri istenilmiş ve Tablo 1'deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 1
Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımları

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Erkek	184	73,9	73,9	73,9
	Kadın	65	26,1	26,1	100,0
	Toplam	249	100,0	100,0	

Tablo 1’den anlaşılacağı üzere anket çalışmasına katılan katılımcıların %73,9’unu erkekler, %26,1’ini de kadınlar oluşturmaktadır. Yani katılımcıların çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır.

Katılımcılardan eğitim düzeylerine göre ilgili alanları doldurmalarını istenmiş ve Tablo 2’deki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 2
Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Lise	16	6,4	6,4	6,4
	Ön lisans	4	1,6	1,6	8,0
	Lisans	195	78,3	78,3	86,3
	Lisansüstü	34	13,7	13,7	100,0
	Toplam	249	100,0	100,0	

Tablo 2 incelendiğinde dört farklı eğitim düzeyinde katılımcıların olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların %6,4’ü lise,%1,6’sı önlisans,%78,3’ü lisans ve %13,7’si lisansüstü eğitim düzeyine sahiplerdir. En yüksek yüzdeyi lisans mezunları oluştururken, onları lisansüstü mezunları, lisansüstü mezunlarını da lise mezunları takip etmektedir. Katılımcıların çok küçük bir kısmını ise ön lisans mezunları oluşturmaktadır.

Çalışmada eğitim ve cinsiyet ile ilgili alanlar sınıflama ölçeğine yönelik oldukları için sıklık dağılımı istatistikleri kullanılmıştır. Yaş, mesleki deneyim ve mükellef sayısının değişken seti için betimleyici istatistikler kullanılarak Tablo 3 oluşturulmuştur.

Tablo 3
Yaş, Mesleki Deneyim Süresi ve Mükellef Sayısı Değişkenlerinin Betimleyici İstatistikleri

	Yaş	Mesleki Deneyimi	Mükellef Sayısı
Geçerli Sayı	249	249	249
Ortalama	42,64	18,49	59,51
Minimum	25	1	4
Maksimum	60	51	190

Tablo 3 incelendiğinde yaş, mesleki deneyim ve mükellef sayıları değişkenleri hakkında istatistiksel bilgilere ulaşabiliriz. En genç katılımcının 25 yaşında olduğu, en yaşlı katılımcının ise 60 yaşında olduğu ve katılımcıların yaş ortalamasının yaklaşık 42,5 olduğu görülmektedir.

Katılımcıların mesleki deneyim sürelerinin incelendiği kısmı ele aldığımızda, katılımcılar arasında en az mesleki deneyimi olan ya da olanların 1 olduğunu, en deneyimli katılımcının da 51 yıllık bir deneyime sahip olduğu görülmektedir. Ortalama deneyim süresi ise yaklaşık 18,5 yıl olarak gözlemlenmektedir.

Mükellef sayılarının araştırıldığı değişkeni incelersek, en az mükellefe sahip olan muhasebe meslek mensubunun mükellef sayısı 4, en çok mükellefe sahip olan muhasebe meslek mensubunun mükellef sayısı ise 190 dır. Katılımcıların mükellef sayılarının ortalaması ise yaklaşık 59,5 dur.

3.4.2. Çapraz Tablo Analizleri

Çapraz tablolar, iki ya da daha fazla değişkenin bulunduğu tablolardır. Bu bölümde ilişkili olabileceği düşünülen değişkenler arasındaki çapraz tablolar incelenecektir. Bu bağlamda aralarında ilişki olabileceği düşünülen belirli sorular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığının sınaması amacıyla Ki-Kare bağımsızlık testi uygulanmıştır.

Ki-Kare bağımsızlık testi; gözlenen frekanslar ile beklenen frekanslar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığına dayanmaktadır. Bu testin temel hipotezi, değişkenlerin birbirinden bağımsız olduğunu ifade etmektedir. Çapraz tabloda yer alan sıklıklar *gözlenen frekanslar* olarak adlandırılmaktadır. Ki-Kare bağımsızlık testi için *beklenen frekanslar* olarak isimlendirilen teorik değerlerin de hesaplanması

gerekmektedir. Beklenen frekansların elde edilmesine ilişkin formül eşitlikte yer almaktadır.

$$\text{Beklenen frekans} = f_b = \frac{f_{\text{satır}}f_{\text{sütun}}}{n}$$

Bu formülde $f_{\text{satır}}$:ilgilenilen satır için satır sıklık toplamını $f_{\text{sütun}}$: ilgilenilen sütun için sütun sıklık toplamını ve n : toplam gözlem sayısını göstermektedir.

Ki-Kare (χ^2) bağımsızlık testi için kullanılan formül ise aşağıda yer almaktadır.

$$\chi^2 = \sum \frac{(f_g - f_b)^2}{f_b}$$

Bu formülde f_g , gözlenen frekansları göstermektedir. Gözlenen frekanslar ile beklenen frekanslar arasındaki farkın büyük olması yüksek bir Ki-Kare test istatistik değerine neden olup temel hipotezin reddedilmesini gerektirmektedir. Hesaplanan Ki-kare test istatistik değeri ise (satır sayısı-1)(sütun sayısı-1) serbestlik derecesi Ki-kare tablo değeri ile karşılaştırılmaktadır. Hesaplanan Ki-Kare istatistik değeri, belirli bir anlamlılık düzeyinde tablo değerinden büyükse temel hipotez reddedilmektedir.²⁸¹

Ki-Kare bağımsızlık testinin uygulanabilmesi için gözlenen değerlerin hiçbirinin sıfır olmaması ve beklenen frekansların değerlerinin 5'ten küçük olduğu hücre sayısının toplam hücre sayısının %20'sinden fazla olmaması gerekmektedir.²⁸² Bu koşulun sağlanamaması durumunda boyut indirgemesi yapılmaktadır. Nitekim boyut indirgemesi yapılarak hücrelerin %20 den fazla olmaması sağlanmıştır. İlişkinin derecesini ve yönünü görebilmek amacıyla Goodman-Kruskal'ın Gamma katsayısı hesaplanmaktadır. İki değişken arasındaki doğrusal ilişkinin yönü ve derecesi korelasyon katsayısı ile ölçülmektedir. Korelasyon katsayısı, -1 ile +1 arasında değer almaktadır. -1 değeri, kuvvetli ve ters yönlü doğrusal ilişkiyi gösterirken +1 ise kuvvetli ve aynı yönlü doğrusal ilişkiyi ifade etmektedir. Korelasyon katsayısının 0 değerini alması iki değişken arasında doğrusal ilişki olmadığını göstermektedir.²⁸³

²⁸¹ Frederick J. Gravetter ve Larry B. Wallnau, **Essentials of Statistics for the Behavioral Sciences**, 8th Edition, USA, Wadsworth, 2014, s.521-527.

²⁸² D. Israel, **Data Analysis in Business Research: A Step by Step Nonparametric Approach**, Sage Publications, 2008, S.19.

²⁸³ Andy Field, **Discovering Statistics Using SPSS**, 3.Baskı, Sage Publications, 2009, s.169-170.

Vergi bilinci ve vergi uyumu arasındaki ilişkiyi araştırmak adına “Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergiyi tam olarak ödemelidir.” sorusu ile “Vergi ahlakının yüksek olması ile toplumun vergiye gönüllü uyumu artar.” sorusu arasında Ki-Kare analizi uygulanmıştır. Grupların kendi içlerinde heterojen olma durumları nedeni ile grup indirgemesi yapılamadığı için bazı gözlemler analiz dışı bırakılmak zorunda kalmıştır. Analiz sonucunda elde edilen değerler Tablo 4’te özet olarak verilmektedir.

Tablo 4
Vergi Bilinci ve Vergi Uyumu Arasındaki İlişki

Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergiyi tam olarak ödemelidir.		Vergi ahlakının yüksek olması ile toplumun vergiye gönüllü uyumu artar.			Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	
Kesinlikle katılıyorum	n	70	79	27	176
	%Yüzde	39,8%	44,9%	15,3%	100%
Katılıyorum	n	8	29	6	43
	%Yüzde	18,6%	67,4%	14,0%	100%
Total	n	78	108	33	219
	%Yüzde	35,6%	49,3%	15,1%	100%
X^2		7,957			
sd		2			
p		0,019			

Tablo 4 incelendiğinde “Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergiyi tam olarak ödemelidir” sorusuna katılıyorum eğiliminde olan katılımcılar, “Vergi ahlakının yüksek olması ile toplumun vergiye gönüllü uyumu artar.” sorusuna da katıldıklarını ifade etmişlerdir. İki soru arasındaki katılım oranlarının farklı oldukları tespit edilmiştir ($X^2=7,957$, $p=0,019$, $p<0,05$). Kısacası “Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergiyi tam olarak ödemelidir” ifadesine katılan bireylerin “Vergi ahlakının yüksek olması ile toplumun vergiye gönüllü uyumu artar.” ifadesine de katılmakta oldukları görülmektedir. İlişkinin derecesini ve yönünü görebilmek amacıyla Goodman-Kruskal’ın Gamma katsayısı hesaplanmış ve Gamma katsayısı 0,29 olarak bulunmuştur. Yani, iki soru arasında aynı yönlü ve orta kuvvette bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

Vergi bilinci ve kamu harcamalarının algılanma düzeyi arasındaki ilişkiyi görebilmek adına “Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergiyi tam olarak ödemelidir.” sorusu ile “Şeffaf olmayan kamu harcamaları vergi ahlak düzeyine olumsuz etki eder.” sorusu arasında Ki-Kare analizi uygulanmıştır. Grupların kendi içlerinde heterojen olma durumları nedeni ile grup indirgemesi yapılamadığı için bazı gözlemler analiz dışı bırakılmak zorunda kalmıştır. Analiz sonucunda elde edilen değerler Tablo 5’te özet olarak verilmektedir.

Tablo 5
Vergi Bilinci ve Kamu Harcamalarının Algılanma Düzeyi Arasındaki İlişki

Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergiyi tam olarak ödemelidir.		Şeffaf olmayan kamu harcamaları vergi ahlak düzeyine olumsuz etki eder.				Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Tamamen Katılmıyorum	
Kesinlikle katılıyorum	n	87	66	24	10	187
	%Yüzde	46,5%	35,3%	12,8%	5,3%	100%
Katılıyorum	n	23	13	5	7	48
	%Yüzde	47,9%	27,1%	10,4%	14,6%	100%
Total	n	110	79	29	17	235
	%Yüzde	46,8%	33,6%	12,3%	7,2%	100%
χ^2			5,466			
sd			3			
p			0,141			

Tablo 5 incelendiğinde iki ifade ilişkili değildir ($\chi^2=5,466$, $p=0,141$, $p>0,05$). “Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergiyi tam olarak ödemelidir” sorusuna katılıyorum eğiliminde olan katılımcılar, “Şeffaf olmayan kamu harcamaları vergi ahlak düzeyine olumsuz etki eder.” sorusuna da benzer oranlarda kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım ve katılmıyorum şeklinde düşünmektedir. İki soru arasındaki ilişki anlamlı bir farkın olmadığı gözlemlenmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının danışman rolü ve kamu harcamalarının algılanma düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmak adına “Birlikte çalıştığım mükellefler çoğu zaman ödedikleri vergilerin nasıl harcandıkları konusunda bana fikrimi sorarlar” sorusu ile “Şeffaf olmayan kamu harcamaları vergi ahlak düzeyine olumsuz etki eder“ sorusu

arasında Ki-Kare analizi uygulanmıştır. Grupların kendi içlerinde heterojen olma durumları nedeni ile grup indirgemesi yapılamadığı için bazı gözlemler analiz dışı bırakılmak zorunda kalmıştır. Analiz sonucunda elde edilen değerler Tablo'6 da özet olarak verilmektedir.

Tablo 6
Muhasebe Meslek Mensuplarının Danışman Rolü ve Kamu Harcamalarının Algılanma Düzeyi Arasındaki İlişki

Şeffaf olmayan kamu harcamaları vergi ahlak düzeyine olumsuz etki eder.		Birlikte çalıştığım mükellefler çoğu zaman ödedikleri vergilerin nasıl harcadıkları konusunda bana fikrimi sorarlar.				Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	
Kesinlikle katılıyorum	n	31	33	32	20	116
	%Yüzde	26,7%	28,4%	27,6%	17,2%	100%
Katılıyorum	n	21	33	17	13	84
	%Yüzde	25,0%	39,3%	20,2%	15,5%	100%
Kararsızım	n	8	16	5	2	31
	%Yüzde	25,8%	51,6%	16,1%	6,5%	100%
Katılmıyorum	n	2	9	5	2	18
	%Yüzde	11,1%	50,0%	27,8%	11,1%	100%
Total	n	62	91	59	37	249
	%Yüzde	24,9%	36,5%	23,7%	14,9%	100%
X ²			10,761			
sd			9			
p			0,292			

Tablo 6 incelendiğinde “Birlikte çalıştığım mükellefler çoğu zaman ödedikleri vergilerin nasıl harcadıkları konusunda bana fikrimi sorarlar.” sorusuna katılıyorum eğiliminde olan katılımcıların, “Şeffaf olmayan kamu harcamaları vergi ahlak düzeyine olumsuz etki eder.” sorusuna da benzer oranlarda Kesinlikle katılmıyorum, katılıyorum, kararsızım ve katılmıyorum şeklinde düşünmektedir. İki soru arasındaki ilişki anlamlı bir farkın olmadığı gözlemlenmiştir. İfadeler arası bir etkileşimin olmadığı gözlemlenmiştir (X²=10,761, p=0,292, p>0,05).

Muhasebe meslek mensuplarının danışman rolü ve mükelleflerin yaptırımlara ilişkin düşünceleri arasındaki ilişkiyi araştırmak adına “Defterlerini tuttuğum mükelleflerin çoğunluğu vergi konusunda bana danışır” sorusu ile “Mükellefler vergi kaçırımları halinde nasıl bir yaptırım ile karşılaşacaklarını muhasebe meslek mensuplarına sormaktadırlar” sorusu arasında Ki-Kare analizi uygulanmıştır. Grupların kendi içlerinde heterojen olma durumları nedeni ile grup indirgemesi yapılamadığı için bazı gözlemler analiz dışı bırakılmak zorunda kalmıştır. Analiz sonucunda elde edilen değerler Tablo 7’de özet olarak verilmektedir.

Tablo 7
Muhasebe Meslek Mensuplarının Danışman Rolü ve Mükelleflerin Yaptırımlara İlişkin Düşünceleri Arasındaki İlişki

Defterlerini tuttuğum mükelleflerin çoğunluğu vergi konusunda bana danışır.		Mükellefler vergi kaçırımları halinde nasıl bir yaptırım ile karşılaşacaklarını muhasebe meslek mensuplarına sormaktadırlar.			Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	
Kesinlikle katılıyorum	n	29	32	7	68
	%Yüzde	42,6%	47,1%	10,3%	100%
Katılıyorum	n	20	59	19	98
	%Yüzde	20,4%	60,2%	19,4%	100%
Kararsızım	n	9	10	12	31
	%Yüzde	29,0%	32,3%	38,7%	100%
Total	n	58	101	38	197
	%Yüzde	29,4%	51,3%	19,3%	100%
X ²		19,606			
Sd		4			
P		0,001			

Tablo 7 incelendiğinde “Defterlerini tuttuğum mükelleflerin çoğunluğu vergi konusunda bana danışır.” sorusuna katılma eğiliminde olan bireylerin, “Mükellefler vergi kaçırımları halinde nasıl bir yaptırım ile karşılaşacaklarını muhasebe meslek mensuplarına sormaktadırlar.” ifadesine de katılma eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. İlişkinin derecesini ve yönünü görebilmek amacıyla Goodman-Kruskal’ın Gamma katsayısı hesaplanmış ve Gamma katsayısı 0,36 olarak bulunmuştur.

Yani, iki soru arasında aynı yönlü ve orta kuvvette bir ilişki olduğu gözlenmiştir($\chi^2=9,606$, $p=0,001$, $p>0,05$).

Muhasebe meslek mensubun mükellef adına vergi kaçırması ve mükelleflerin meslek mensubunun meslek etiğine etkisi arasındaki ilişkiyi araştırmak adına “Mükellefler muhasebe meslek mensuplarının “En iyi muhasebeci en az vergi ödeten muhasebecidir” düşüncesi ile hareket etmesini istemektedirler.” sorusu ile “Müşterilerin baskısı nedeniyle muhasebe meslek etiğine aykırı hareket etmek zorunda kaldığım olmuştur.” sorusu arasında Ki-Kare analizi uygulanmıştır. Grupların kendi içlerinde heterojen olma durumları nedeni ile grup indirgemesi yapılamadığı için bazı gözlemler analiz dışı bırakılmak zorunda kalmıştır. Analiz sonucunda elde edilen değerler Tablo 8’de özet olarak verilmektedir.

Tablo 8
Muhasebe Meslek Mensubun Mükellef Adına Vergi Kaçırması ve Mükelleflerin Meslek Mensubunun Meslek Etiğine Etkisi Arasındaki İlişki

Mükellefler muhasebe meslek mensuplarının “En iyi muhasebeci en az vergi ödeten muhasebecidir” düşüncesi ile hareket etmesini istemektedirler.		Müşterilerin baskısı nedeniyle muhasebe meslek etiğine aykırı hareket etmek zorunda kaldığım olmuştur.			Total
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	
Katılıyorum	n	67	25	58	150
	% Yüzde	44,7%	16,7%	38,7%	100%
Kararsızım	n	9	13	13	35
	% Yüzde	25,7%	37,1%	37,1%	100%
Katılmıyorum	n	13	11	40	64
	% Yüzde	20,3%	17,2%	62,5%	100%
Total	n	89	49	111	249
	% Yüzde	35,7%	19,7%	44,6%	100%
χ^2		21,129			
Sd		4			
P		0,001			

Tablo 8 incelendiğinde “Mükellefler muhasebe meslek mensuplarının “En iyi muhasebeci en az vergi ödeten muhasebecidir” sorusuna katılıma eğiliminde olan bireylerin, “Müşterilerin baskısı nedeniyle muhasebe meslek etiğine aykırı hareket etmek zorunda kaldığım olmuştur.” ifadesine daha yüksek oranda katılmama ve kararsız kalma eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. İlişkinin derecesini ve yönünü görebilmek amacıyla Goodman-Kruskal’ın Gamma katsayısı hesaplanmış ve Gamma katsayısı - 0,37 olarak bulunmuştur. Yani, iki soru arasında ters yönlü ve orta kuvvette bir ilişki olduğu gözlenmiştir($\chi^2=21,129$, $p=0,001$, $p>0,05$).

Muhasebe meslek mensuplarının mükellef adına vergi kaçırmaması ve muhasebe meslek mensuplarının vergi kaçırmaya teşviki arasındaki ilişkiyi araştırmak adına “Çevremde bulunan meslektaşlarımdan “En iyi muhasebeci en az vergi ödeten muhasebecidir” felsefesiyle vergi kaçırma konusunda muhasebe meslek etiğine uymayan hareketlerde bulunanlar vardır.” sorusu ile “Vergi kaçırma konusunda bazı muhasebe meslek mensupları teşvik edici olmaktadır.” sorusu arasında Ki-Kare analizi uygulanmıştır. Grupların kendi içlerinde heterojen olma durumları nedeni ile grup indirgemesi yapılamadığı için bazı gözlemler analiz dışı bırakılmak zorunda kalmıştır. Analiz sonucunda elde edilen değerler Tablo 9’de özet olarak verilmektedir.

Tablo 9
Muhasebe Meslek Mensubun Mükellef Adına Vergi Kaçırması ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Vergi Kaçırmaya Teşviki Arasındaki İlişki

Çevremde bulunan meslektaşlarımdan “En iyi muhasebeci en az vergi ödeten muhasebecidir” felsefesiyle vergi kaçırma konusunda muhasebe meslek eğitimine uymayan hareketlerde bulunanlar vardır.		Vergi kaçırma konusunda bazı muhasebe meslek mensupları teşvik edici olmaktadır.				Total
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	
Kesinlikle katılıyorum	N	18	6	4	11	39
	%Yüzde	46,2%	15,4%	10,3%	28,2%	100%
Katılıyorum	N	2	23	37	16	78
	%Yüzde	2,6%	29,5%	47,4%	20,5%	100%
Kararsızım	N	2	16	21	24	63
	%Yüzde	3,2%	25,4%	33,3%	38,1%	100%
Katılmıyorum	N	3	9	15	42	69
	%Yüzde	4,3%	13,0%	21,7%	60,9%	100%
Total	N	25	54	77	93	249
	%Yüzde	10,0%	21,7%	30,9%	37,3%	100%
χ^2		97,153				
Sd		9				
P		0,001				

Tablo 9 incelendiğinde “Çevremde bulunan meslektaşlarımdan “En iyi muhasebeci en az vergi ödeten muhasebecidir” ifadesine katılma eğiliminde olan bireylerin “Vergi kaçırma konusunda bazı muhasebe meslek mensupları teşvik edici olmaktadır.” ifadesinde daha çok katılmama eğiliminde oldukları görülmektedir($\chi^2=97,153$, $p=0,001$, $p>0,05$). İlişkinin derecesini ve yönünü görebilmek amacıyla Goodman-Kruskal’ın Gamma katsayısı hesaplanmış ve Gamma katsayısı -0,416 olarak bulunmuştur. Yani, iki soru arasında zıt yönlü ve orta kuvvette bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

3.4.3. Güvenirlilik ve Geçerlilik Analizleri

Araştırmada kullanılan ifadelerin bir kısmı daha önce konu ile ilgili yapılmış olan ampirik çalışmalardan alınmış olmakla birlikte bir kısmı da konu ile ilgili teorik bilgileri içeren yerli ve yabancı çalışmalardan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Araştırmanın güvenilirlik ve aynı zamanda geçerliliğini test etmek için veri setlerini daha küçük bileşenler haline getirebilen bir veri özetleme ve yapı geçerliliği geliştirme tekniği olan faktör analizi kullanılmıştır.

Birbirleriyle ilişkili çok sayıda değişkenin bulunduğu veri matrisine Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmıştır. Çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden biri olan AFA genellikle, veri matrisinde yer alan değişkenler arasındaki ilişkileri keşfetmek amacıyla kullanılmaktadır.²⁸⁴ Söz konusu amacı gerçekleştirirken birbirleriyle ilişkili değişkenlerden hareketle birbirinden bağımsız ve daha az sayıda yeni değişkenler meydana getirerek boyut indirgemesi yapmaktadır.²⁸⁵ AFA ile gözlenmiş değişkenler arasındaki ilişki yapısı, faktörlerle açıklanmaktadır. AFA’da gözlenmiş değişkenlerin doğrusal kombinasyonu olarak ifade edilen boyutlara faktör adı verilmektedir. Dolayısıyla faktörler, gözlenmiş değişkenlerden oluşan yapay değişkenlerdir.²⁸⁶

AFA’ya geçmeden önce veri matrisinin faktör analizine uygunluğunun araştırılmasında gözlenmiş değişkenler arasındaki korelasyon matrisinin incelenmesi gerekmektedir. Eğer hesaplanan korelasyon katsayıları 0.30’den büyük değilse AFA’nın uygulanmasına muhtemelen gerek duyulmayacaktır.²⁸⁷ Fakat gözlenmiş değişkenler arasındaki korelasyonların yüksek olması AFA uygulanması için temel gösterge olmamaktadır. Bu aşamada Bartlett küresellik testi (Bartlett test of sphericity) kullanılmaktadır. Bartlett küresellik testi ile “Korelasyon matrisi birim matristir.” temel hipotezi sınanmaktadır. Söz konusu hipotez, değişkenlerin birbirinden bağımsız olduğunu ifade etmektedir.²⁸⁸ Temel hipotezin reddedilememesi durumunda AFA uygulanmasına gerek kalmamaktadır. Veri setinin AFA’ya uygun olup olmadığının araştırılmasında yararlanılan bir diğer kriter ise Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlilik ölçütüdür. Korelasyon katsayıları ile kısmi korelasyon katsayıları kullanılarak hesaplanan ölçüt, 0 ile 1 arasında değer almaktadır. KMO değerinin 0,5’ten büyük olması AFA’nın uygulanması için kabul edilebilir bir değerdir.²⁸⁹

²⁸⁴ Julie Pallant, **SPSS Survival Manual A Step by Step Guide to Data Analysis Using IBM SPSS**, 5.Baskı, McGraw Hill, 2013, s.188.

²⁸⁵ Neil H. Timm, **Applied Multivariate Analysis**, Springer, 2002, s.513.

²⁸⁶ Alvin C. Rencher, **Methods of Multivariate Analysis**, 2.Baskı, John Wiley & Sons, Inc., 2002, s.408.

²⁸⁷ Barbara G. Tabachnick ve Linda S. Fidell, **Using Multivariate Statistics**, 6.Baskı, Pearson, 2012, s.619.

²⁸⁸ Tenko Raykov ve George A. Marcoulides, **An Introduction to Applied Multivariate Analysis**, Routledge, 2008, s.226

²⁸⁹ Field, s.647.

Çalışmada veri setinin faktör analizine uygunluğunu sınamak amacıyla Bartlett küresellik testi uygulanmıştır. Söz konusu test neticesinde temel hipotez 0.05 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Örneklem yeterlilik ölçütü olan KMO ise 0.747 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu bulgular, veri setine AFA uygulanabilmesi için gerekli koşulların sağlandığını göstermiştir.

Çalışmada AFA uygulanırken temel bileşenler yöntemi kullanılmıştır. Uygun faktör sayısına karar verilirken Kaiser kriteri tercih edilmiştir. Dolayısıyla öz değeri birden büyük olan faktörler dikkate alınmıştır. Tablo 11 incelendiğinde birden büyük öz değere sahip olan bir faktör olduğu görülmektedir. Söz konusu faktörler, toplam varyansın %44,7'sini açıklamaktadır.

Anket çalışmasında vergi ahlakı ve ilişkili kavramlar isimli başlık altındaki değişkenler ve diğer değişkenler ayrı faktör analizine tabi tutulmuşlardır. Bu nedenle çalışmayı birlikte temsil eden iki ayrı KMO değeri elde edilmiştir. Tablo 10 de görüldüğü üzere ilk başlık altındaki değişkenler için elde edilen KMO değeri 0,747 birlikte değerlendirilen diğer değişkenler için elde edilen KMO değeri 0,697 dir.

Tablo 10
Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve Bartlett Test Değerleri

	KMO	Barlett	P
Vergi Ahlakı	0,747	0,000	<.0.05

Faktör analizi sonucunda en uygun faktörleri bulmak için faktörlerin 1'den büyük öz değere sahip ve faktör yüklerinin de 0,45'den büyük olmasına önerilir.²⁹⁰ Elde edilen faktörleri yorumlamak için söz konusu ölçekler Varimax yöntemi kullanılarak rotasyon (döndürme) işlemi yapılmıştır.

²⁹⁰ Hasan Bülbül, ‘‘Bilgi Yönetim Modellerinin Üretim ve Firma Performansına Etkisi’’, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 18, 2007, s.168 Aktaran Yegen s.130.

Tablo 11
Ölçeklerin Tanımlayıcı İstatistikleri, Güvenirlik ve Geçerlilik Sonuçları

<i>Vergi ahlakı ve ilişkili kavramlara yönelik ölçekler ve maddeler</i>	Faktör Yüğü	α^*
<i>Faktör 1:</i> Vergi ahlakı		0,689
Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergiyi tam olarak ödemelidir.	0,732	
Vergimi gönüllü öderim.	0,682	
Vergi ödememek faydanılan kamu hizmetlerini aksatır	0,670	
Vergi ahlakı yüksek olan birey vergisi zamanında öder.	0,638	
Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergiyi tam olarak ödemelidir.	0,620	
Öz değer	2,240	
Açıklanan Varyans	44,797	

*Güvenirlik için faktör analizinden sonra hesaplanan Chronbach alfa katsayısı.

Geriye kalan 24 maddeye faktör analizi uygulanmış ve iki faktör bulunmuştur. Yapılan faktör analizi sonuçlarına göre Tablo 12’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan meslek mensuplarının aynı meslek mensuplarının mükellefler ve diğer meslek mensupları hakkındaki düşünceleri ile ilgili oluşturulan iki faktör, toplam varyansın % 61,5 ’ini açıklamaktadır. Nitekim her iki toplam varyans değeri de minimum varyans açıklama değeri olan % 50’nin üzerindedir. Bu ise ölçeklerin yukarıdaki koşulları sağladıkları, dolayısıyla da yapısal açıdan geçerli olduklarını göstermektedir.

Ölçeklerin güvenirlüklerini sorgulamak için ise en yaygın kullanılan yöntem olan Alpha yöntemi kullanılmış ve ölçeklere ait Tablo 13’deki Cronbach alfa değerleri elde edilmiştir. Buna göre ölçeklerin Cronbach alfa değerleri sırasıyla 0.633 ve 0.642’dir. Görüldüğü üzere bu değerlerin hepsi güvenirlük için kabul edilebilir değer olan 0.60’dan büyüktür. Yani her ölçeği oluşturan ifadeler kendi aralarında tutarlılık göstermektedirler.

O halde yukarıda yapılan testler neticesinde elde edilen sonuçlara göre çalışmada yeterli düzeyde güvenirlüğe ve geçerliliğe sahip ölçekler ile örnek kütleyle temsil etme yeteneğine sahip verilerin kullanıldığını söyleyebiliriz.

Tablo 12
Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve Bartlett Test Değerleri

Muhasebe Meslek Etiği ve Meslek Mensuplarına Karşı Algılar	KMO	Barlett	P
	0,697	0,000	<0.05

24 değişkenden oluşan soru formu için uygulanan faktör analizi neticesinde örneklem yeterlilik ölçüsü olan KMO değeri 0.697 ve Bartlett küresellik testi sonucunda ulaşılan bulgu ile “korelasyon matrisi birim matrise eşittir” hipotezi 0,05 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir.

Tablo 13
Ölçeklerin Tanımlayıcı İstatistikleri, Güvenirlik ve Geçerlilik Sonuçları

<i>Muhasebe meslek etiği ve meslek mensuplarına karşı algılara yönelik ölçekler ve maddeler</i>	Faktör Yüğü	α^*
<i>Faktör 2: Muhasebe Meslek Etiği ve Mesleğe Mensuplarına İlişkin Görüşler</i>		0,633
Vergi kanunları ile ilgili düzenlemeler yapıldığı zaman mükelleflerimi bilgilendiririm.	0,674	
Muhasebe meslek mensupları sunduğu bilgilerden ötürü hem ilgili taraflara hem de topluma karşı sorumludur.	0,404	
Muhasebe meslek mensuplarının tutumları vergi ahlakı üzerine etkilidir.	0,761	
Vergi kanunlarını iyi bildikleri için muhasebe meslek mensupları vergi kaçırma eğilimde bulunmazlar.	0,802	
<i>Faktör 3: Diğer muhasebe meslek mensuplarına ilişkin görüşler</i>		0,642
Çevremde ekonomik sıkıntı içerisinde bulunan mükelleflere karşı esnek davranan muhasebe meslek mensupları bulunmaktadır.	0,785	
Bazı muhasebe meslek mensuplarına göre yasal boşlukları mükellef lehine kullanmak normaldir.	0,807	
Öz değer	1,601	
Açıklanan Varyans	61,521	

*Güvenirlik için faktör analizinden sonra hesaplanan Chronbach alfa katsayısı.

3.4.4. Muhasebe Meslek Mensuplarının Tutum ve Davranışlara Ait Bulgular

Çalışmamızın bu kısmında katılımcıların vergi ahlakı ile meslek mensupları ve mükelleflere karşı olan tutum ve davranışları araştırılması amacıyla Likert ölçeği

kullanılmıştır.

İstatistiksel olarak demografik değişkenlere verilen cevaplar üzerindeki olası etkileri incelenecektir. Bu amaçla ilk olarak cinsiyet değişkeni ele alınmıştır. “x” faktörü açısından erkek ve kadın grupları arasında istatistiksel bir fark olup olmadığını sınamak amacıyla hipotez testleri kullanılmıştır.

Vergi ahlakına yönelik ifadelere verilen cevaplarda erkekler ile kadınlar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı test edilmiş ve test sonuçları doğrultusunda Tablo 14 oluşturulmuştur. Seriler normal dağılmadığı için t testi yerine Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Katılımcıların vergi ahlakına ilişkin görüşleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 14
Cinsiyete Göre Vergi Ahlakı için Mann-Whitney U Test Sonuçları

Sıralama				
	Cinsiyet	N	Sıralamaların Ortalaması	Sıralamaların Toplamı
Vergi Ahlakı	Erkek	184	122,07	22461,50
	Kadın	65	133,28	8663,50
	Total	249		
Test İstatistikleri				
			Vergi Ahlakı	
Mann-Whitney U			5441,500	
Wilcoxon W			22461,500	
Z			-1,093	
Test İstatistiğinin Olasılık Değeri			,274	

Tablo 14 incelendiğinde kadın ve erkek grupları arasında vergi ahlakı açısından 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak fark olmadığı görülmüştür.

İkinci olarak muhasebe mesleğine ve meslek mensuplarının sorumluluk ve etkilerinin araştırıldığı faktörle ilgili katılımcıların verdikleri cevapların cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermedikleri test edilmiş ve elde edilen sonuçlarla Tablo 15

oluşturulmuştur. Seriler normal dağılmadığı için t testi yerine Mann-Whitney U testi kullanılmıştır.

Tablo 15
Muhasebe Meslek Etiğine ve Meslek Mensuplarına İlişkin Görüşlerin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Sıralama				
	Cinsiyet	N	Sıralamaların Ortalaması	Sıralamaların Toplamı
Muhasebe Mesleğine ve Meslek Mensuplarına İlişkin Görüşler	Erkek	184	124,29	22870,00
	Kadın	65	127,00	8255,00
	Total	249		
Test İstatistikleri				
			Muhasebe Meslek Etiği ve Meslek Mensuplarına İlişkin Görüşler	
Mann-Whitney U			5850,000	
Wilcoxon W			22870,000	
Z			-,262	
Test İstatistiğinin Olasılık Değeri			,794	

Tablo 15 incelendiğinde cinsiyet arasında muhasebe mesleğine ve meslek mensuplarına ilişkin görüşler değişkeni açısından 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Üçüncü olarak muhasebe meslek mensuplarının diğer muhasebe meslek mensuplarına karşı faktörle ilgili katılımcıların verdikleri cevapların cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermedikleri test edilmiş ve elde edilen sonuçlarla Tablo 16 oluşturulmuştur. Seriler normal dağılmadığı için t testi yerine Mann-Whitney U testi ile erkek kadın arasındaki farkı incelenmiştir.

Tablo 16
Diğer Muhasebe Meslek Mensuplarına İlişkin Görüşlerin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Sıralama				
	Cinsiyet	N	Sıralamaların Ortalaması	Sıralamaların Toplamı
Diğer Muhasebe Meslek Mensuplarına İlişkin Görüşler	Erkek	184	123,25	22678,50
	Kadın	65	129,95	8446,50
	Total	249		
Test İstatistikleri				
			Diğer Muhasebe Meslek Mensuplarına İlişkin Görüşler	
Mann-Whitney U			5658,500	
Wilcoxon W			22678,500	
Z			-,652	
Test İstatistiğinin Olasılık Değeri			,514	

Tablo 16 incelendiğinde kadın ve erkek grupları arasında diğer muhasebe meslek mensuplarına ilişkin görüşler değişkeni açısından 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak bir fark bulunamamıştır.

Katılımcıların verdikleri cevaplar üzerinde etkisi araştırılan cinsiyet değişkeninden sonra demografik değişken olarak eğitim düzeyi değişkeni araştırılmıştır. Seriler normal dağılmadığı eğitim düzeyi değişkeninin oluşturulan faktörler üzerindeki etkisini test etmek amacıyla tek faktörlü varyans analizi (One-Way ANOVA) yerine Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

Vergi ahlakına yönelik ifadeler verilen cevaplarda katılımcıların eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı test edilmiştir. Test sonuçlarına göre Tablo 17 oluşturulmuştur. Eğitim grupları arasında vergi ahlakı açısından istatistiksel olarak 0,05 anlamlılık düzeyinde bir fark vardır. Lisansüstü eğitime doğru vergi ahlakı artmaktadır.

Kruskal-Wallis testi incelendiğinde, vergi ahlak ortalamasının en yüksek olduğu eğitim düzeyi (148,38) ile lisansüstüdür. Bu ortalamayı sırasıyla Lisans (125,98), Lise (78,38) ve en düşük vergi ahlak ortalaması ile Ön lisans (65,00) takip etmektedir.

Tablo 17
Vergi Ahlakı için Eğitim Gruplarına Göre Kruskal-Wallis Testi

Sıralama			
Sınıflar	N	Sıralamaların Ortalaması	
Vergi Ahlak Skoru	Lise	16	78,38
	Ön Lisans	4	65,00
	Lisans	195	125,98
	Lisansüstü	34	148,38
	Total	249	
Test İstatistikleri			
		Vergi Ahlakı	
Chi-Square		13,459	
Df		3	
Test İstatistiğinin Olasılık Değeri		,004	

İkinci olarak muhasebe meslek etiği ve muhasebe meslek mensuplarına ilişkin görüşlerin araştırıldığı faktörle ilgili katılımcıların verdikleri cevapların eğitim gruplarına göre farklılık gösterip göstermedikleri seriler normal dağılmadığı için tek faktörlü varyans analizi (One-Way ANOVA) yerine Kruskal-Wallis Testi uygulanarak test edilmiş ve sonuçlar Tablo 18 oluşturulmuştur. Kruskal-Wallis testi incelendiğinde, muhasebe meslek etiği ve meslek mensuplarına ilişkin görüşlerin sonuçlarda ortalamasının en yüksek olduğu eğitim düzeyi (132,74) ile lisanslıdır. Bu ortalamayı sırasıyla lisansüstü (129,99), Lise (45,53) ve en düşük ortalama ile ön lisans (23,13) takip etmektedir. Tablo 26'de görüldüğü üzere 0,05 anlamlılık düzeyinde P değeri 0,05 ten küçük olduğundan gruplar arasında meslek açısından fark vardır.

Tablo 18
Muhasebe Meslek Etiği ve Meslek Mensupları İlişkin Görüşler için Eğitim Gruplarına Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Sıralama			
Sınıflar		N	Sıralamaların Ortalaması
Muhasebe Meslek Etiği ve Meslek Mensuplarına İlişkin Görüşler Skoru	Lise	16	45,53
	Ön Lisans	4	23,13
	Lisans	195	132,74
	Lisansüstü	34	129,99
	Total	249	
Test İstatistikleri			
		Muhasebe Meslek Etiği ve Meslek Mensuplarına İlişkin Görüşler	
Chi-Square		30,180	
Df		3	
Test İstatistiğinin Olasılık Değeri		,000	

Üçüncü olarak muhasebe meslek mensuplarının sorumluluk ve etkileri ile ilgili görüşlerin araştırıldığı faktörde yer alan ifadelere verilen cevapların lise, ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunları arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği test edilmiştir. Tablo 18'de görüldüğü üzere 0,05 anlamlılık düzeyinde P değeri 0,05 ten küçük olduğundan gruplar arasında meslek açısından fark vardır. Bu ise söz konusu faktörle ilgili olan maddelere katılımcıların verdikleri cevapların eğitim düzeylerine göre farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Tablo 19
Diğer Muhasebe Meslek Mensuplarına İlişkin Görüşler için Eğitim Gruplarına
Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Sınıflar		N	Sıralamaların Ortalaması
Diğer Muhasebe Meslek Mensuplarına İlişkin Görüş Skoru	Lise	16	106,06
	Ön Lisans	4	84,88
	Lisans	195	126,85
	Lisansüstü	34	128,01
Total		249	
Test İstatistikleri			
		Diğer Muhasebe Meslek Mensuplarına İlişkin Görüş	
Chi-Square		2,602	
Df		3	
Test İstatistiğinin Olasılık Değeri		,457	

Katılımcıların diğer muhasebe meslek mensupları ile ilgili olan düşüncelerinin araştırıldığı faktöre verilen cevapların, eğitim düzeyi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği seriler normal dağılmadığı için tek faktörlü varyans analizi (One-Way ANOVA) yerine Kruskal-Wallis Testi uygulanarak test edilmiş ve sonuçlar Tablo 19 oluşturulmuştur Eğitim grupları arasında diğer meslek mensuplarına ilişkin görüşler açısından 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak bir fark yoktur.

SONUÇ

Tarihsel süreç içerisinde devletlerin var olmasından bu yana vergilerin önemli bir yeri olmakla birlikte sürekli gelişim ve değişimin etkisi ile önemi ve işlevi daha da artmıştır. Ancak devletin artan sorumlulukları vergilerin arttırılmasını zorunlu kılmış buna karşın mükelleflerin vergiye karşı takındıkları tavır ve vergi algıları zamanla değişime uğramıştır. Devletler kuşkusuz vergi gelirlerini maksimize etmek isteyeceklerdir, ancak uygulamada optimum vergilendirme sınırı aşıldığı takdirde mükellefler tarafından vergiye karşı tepkiler meydana gelmiş; vergi kaçırmaya veya vergiden kaçınmaya yönelmişlerdir.

Devletin vergilemede başarı sağlayabilmesi bakımından vergi ahlakı oldukça önemlidir. Bu noktada mükelleflerin vergi uyumunun devlet tarafında arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılması gerekmekte, dolayısıyla mükelleflerin vergi ahlakını etkileyen faktörlerin tespiti gereklidir.

Devletin yaptırım gücünü kullanarak vergilemede ve vergi ahlakını arttırmada etkisi belirli bir noktaya kadardır, bu noktadan sonra vergi ahlakının artması sosyal normlara ve psikolojik faktörlere bağlıdır. Mükelleflerin vergiye karşı takındıkları tutum ve davranışlara etki eden faktörler ekonomik, sosyal ve demografik olarak üç gruba ayrılabilir. Bu faktörlere bağlı çıkacak sonuçlar ülkeye ve topluma göre farklılık göstermektedir.

Mükellefler ait oldukları sosyal çevre ve toplumda kabul gören davranış kalıplarına göre hareket etmektedirler. Yani mükellefin referans aldığı diğer mükellefler vergi ödüyorlar ve vergi ödevinin yerine getirilmemesini olumsuz karşılıyorsalar, mükellef vergi ödevini yerine getirmek zorunda hissedecektir. Bu minvalde başka bir nokta ise mükellefin vergi ödevini yerine getirmemesi durumunda hissedeceği suçluluk duygusu ve yakalanacaklarını düşünmeleri de vergi algılarını olumlu yönde değiştirmekte ve vergi kaçırma eğilimlerini azaltmaktadır.

Muhasebe meslek mensuplarının ekonomin temelini oluşturan işletmelerle birebir ilişki içerisinde bulunması, çağdaş vergi sistemlerinde kullanılan beyan yönteminin etkinliğinin mükelleflerin vereceği bilgiler doğrultusunda sağlanacak olması, mükellefler adına işlem yapan muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlaklarının etkisini ortaya

koymaktadır. Mükelleflerin vergi ahlakları üzerinde muhasebe meslek mensuplarının olumlu ya da olumsuz etkileri olabilmektedir. Nitekim muhasebe meslek mensuplarının üstlendikleri görevleri çeşitli ekonomik kaygılar veya mükelleflerin baskısı nedeni ile kötü kullandığını ve bu minvalde çeşitli muhasebe hilelerine başvurabilmekte, hatta mükellefleri vergi kaçırmaya teşvik edebilmektedir. Bu bağlamda muhasebe meslek mensupları mesleğin gerektirdiği sosyal sorumluluk bilinciyle ve muhasebe meslek etiğine bağlı kalarak mesleklerini icra etmeleri gerekmektedir.

Toplumda vergi kaçırma faaliyetlerinin artmasını durumunda dürüst kişiler kendilerinin adaletsizliğe uğratıldığını, subjektif vergi yüklerinin yüksek olduğunu düşüneceklerdir. Bunun sonucunda ülkede dürüst yatırımcılar mağdur olacak ve kalkınmada kritik öneme haiz yatırımlar azalacaktır. Bu noktada devletin ekonomik işleyişin sağlıklı sürdürülebilmesi amacıyla yatırımcıları korumak için etkin bir denetim faaliyetinde bulunması gerekmektedir.

Anket çalışmasında muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakı, demografik özelliklerinin vergi ahlakına muhtemel etkileri, diğer meslek mensupları hakkında vergi ahlakı bakımından görüşleri ve mükellefe karşı bakış açıları incelenmiştir.

Çalışmada aralarında ilişki olabileceği düşünülen belirli sorular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığının sınaması amacıyla Ki-Kare bağımsızlık testi uygulanarak çapraz tablo analizi yapılmıştır. İlişkinin derecesini ve yönünü görebilmek amacıyla Goodman-Kruskal'ın Gamma katsayısı hesaplanmıştır.

Muhasebe meslek mensuplarının vergi bilinci ve vergi uyumu arasındaki ilişkiyi araştırmak adına “Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergiyi tam olarak ödemelidir.” sorusu ile “Vergi ahlakının yüksek olması ile toplumun vergiye gönüllü uyumu artar.” sorusu arasında uygulanan Ki-Kare analizi sonucunda iki soru arasında aynı yönlü ve orta kuvvette bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Yani, topluma karşı sorumluluğu olan mükelleflerin vergiyi tam olarak ödemeleri ve toplumun genel olarak vergiye gönüllü uyumu arasında ilişki bulunmuştur.

Muhasebe meslek mensuplarının vergi bilinci ve kamu harcamalarının algılanma düzeyi arasındaki ilişkiyi görebilmek adına “Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergiyi tam olarak ödemelidir.” sorusu ile “Şeffaf olmayan kamu harcamaları vergi ahlak düzeyine

olumsuz etki eder.” sorusu arasında uygulanan Ki-Kare analizi sonucunda iki soru arasında ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Aynı doğrultuda muhasebe meslek mensuplarının danışman rolü ve kamu harcamalarının algılanma düzeyi arasındaki ilişkiyi tespit etmek adına “Birlikte çalıştığım mükellefler çoğu zaman ödedikleri vergilerin nasıl harcandıkları konusunda bana fikrimi sorarlar” sorusu ile “Şeffaf olmayan kamu harcamaları vergi ahlak düzeyine olumsuz etki eder“ sorusu arasında uygulanan Ki-Kare analizi sonucunda da iki soru arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Yani şeffaf olmayan kamu harcamalarının sorumluluk sahibi mükelleflerin vergi uyumuna etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir.

Ayrıca muhasebe meslek mensuplarının danışman rolü ve mükelleflerin yaptırımlara ilişkin düşünceleri arasındaki ilişkiyi araştırmak adına “Defterlerini tuttuğum mükelleflerin çoğunluğu vergi konusunda bana danışır” sorusu ile “Mükellefler vergi kaçırmaları halinde nasıl bir yaptırım ile karşılaşacaklarını muhasebe meslek mensuplarına sormaktadırlar” sorusu arasında iki soru arasında aynı yönlü ve orta kuvvette bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Yani, mükellefler vergi ödevini yerine getirmek yerine vergi kaçırmaları durumunda nasıl bir yaptırım ile karşılaşacaklarını muhasebe meslek mensuplarına danışarak hareket ettikleri gözlemlenmiştir.

Öte yandan muhasebe meslek mensuplarının mükellef adına vergiden kaçınması ve mükelleflerin meslek mensubunun meslek etiğine etkisi arasındaki ilişkiyi araştırmak adına “Mükellefler muhasebe meslek mensuplarının “En iyi muhasebeci en az vergi ödeten muhasebecidir” düşüncesi ile hareket etmesini istemektedirler.” sorusu ile “Müşterilerin baskısı nedeniyle muhasebe meslek etiğine aykırı hareket etmek zorunda kaldığım olmuştur.” sorusu arasında uygulanan Ki-Kare analizi sonucunda iki soru arasında ters yönlü ve orta kuvvette bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Yani, muhasebe meslek mensuplarının muhasebe meslek etiğine riayet ettikleri tespit edilmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının mükellef adına vergiden kaçınması ve muhasebe meslek mensuplarının vergi kaçırmaya teşviki arasındaki ilişkiyi araştırmak adına “Çevremde bulunan meslektaşlarımdan “En iyi muhasebeci en az vergi ödeten muhasebecidir” felsefesiyle vergi kaçırma konusunda muhasebe meslek eğitimine uymayan hareketlerde bulunanlar vardır.” sorusu ile “Vergi kaçırma konusunda bazı muhasebe meslek mensupları teşvik edici olmaktadır.” sorusu arasında uygulanan Ki-

Kare analizi sonucunda iki soru arasında zıt yönlü ve orta kuvvette bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Yani, bazı muhasebe meslek mensuplarının “En iyi muhasebeci en az vergi ödeten muhasebecidir” felsefesiyle meslek etiğine aykırı hareket etmelerinin söz konusu olmadığı ve mükellefleri vergi kaçırma konusunda teşvik edici davranışlarda bulunmadıkları tespiti yapılmıştır.

Vergi ahlakına etki eden demografik faktörler arasında eğitim grupları ile vergi ahlakı arasında anlamlı ilişki bulunmuş, eğitim düzeyine paralel vergi ahlakının da arttığı gözlemlenmiştir. Aynı şekilde muhasebe etiği ve eğitim grupları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Şöyle ki eğitim düzeyi yüksek muhasebe meslek mensubunun meslek etiğine daha çok riayet ettiği gözlemlenmiştir. Öte yandan cinsiyet ile vergi ahlakı, muhasebe etiği ve diğer muhasebe meslek mensuplarına ilişkin görüşlerde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Vergi denetimleri arttırıldığı takdirde meslek mensuplarının vergi ahlakları artacak, dolayısı ile toplumun vergi ahlakı da artış gösterecektir. Bu doğrultuda muhasebe meslek odaları da önemli rol üstlenmektedir. Nitekim meslek etiğine aykırı davranışta bulunan meslek mensuplarına kınama, uyarma ve meslekten çıkarma gibi denetim mekanizmaları ile etkinliğini sağladığı durumda meslek mensubu karşılaşıcağı yaptırımları dikkate alacak ve vergi ahlakını yüksek tutacaktır. Öte yandan dürüst muhasebe meslek mensuplarının mesleklerini icra ederken karşılaşılabilecekleri sorunlar karşısında devlet tarafından yasa ile güvence altına alınması ve dolaylı olarak ülkeye sağladıkları katma değer göz önünde bulundurularak dürüstlüğü ve tarafsızlığı teşvik edici düzenlemeler yapılmalıdır.

Meslek mensupları arasında oluşan rekabet beraberinde ekonomik kaygılar gereği muhasebe meslek mensuplarının ücret tarifelerinin altında çalışmalarını söz konusu olabilmektedir. Bunu önlenmesi adına cezalar arttırılmalı ve meslek mensuplarının daha yüksek vergi ahlakına sahip olmalarının zemini sağlanarak ekonomik kaygılardan uzak, meslek etiğine riayet ederek çalışmalarını sağlanmalıdır.

TÜRMOB tarafından verilmekte olan etik eğitimlerinin kapsam ve içerik bakımından arttırılması ve sık sık zorunlu olarak düzenlenmesi meslek mensuplarına meslek etiği ilkeleri kazandıracak dolayısıyla meslek mensupları toplumun faydasını gözeterek şekilde vergi kanunlarına ve meslek etiği ilkelerine daha kolay uyum sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKAY, Hüseyin, “Muhasebe Mesleğinde Etik”, **Öneri Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, 2002, ss.77-92.
- AKBULUT, Yıldız, “Meslek Ahlakı Kriterleri ve Muhasebe Mesleği Üzerine Bir Araştırma”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 1999, ss. 125-143.
- AKDEDE, Sacit Hadi, “Corruption And Tax Evasion”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt.7, Sayı 2, 2006, ss.141-149.
- AKDENİZ, Gıyas, ”Vergi Kanunları ve Vergi Anketleri”, **Maliye Enstitüsü Konferansları**, Sayı 15, İstanbul, 1968, ss.19-32.
- AKDOĞAN, Abdurrahman, **Kamu Maliyesi**, 14.Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2011.
- AKDOĞAN, Habib, “Muhasebe Mesleğinde Toplam Kalite Yönetimi İçerisinde Yer Alan Müşteri Memnuniyeti ve Etik İlişkisi”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Ocak 2005, Sayı 14, ss.75-87.
- AKSOY, Şerafettin, **Kamu Maliyesi: Kamu Harcamaları-Kamu Gelirleri-Bütçe-Maliye Politikası**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1991.
- AKTAN, Can Aktan, “Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı”, Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Yaşar Vural (Ed.), **Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi** içinde (125-136), Ankara: Seçkin Yayınevi, 2006
- AKTAN, Coşkun Can ve Hilmi Çoban, “Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler”, Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Yaşar Vural (Ed.), **Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi** içinde (137-158), Seçkin Yayınevi, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2006.
- AKTAN, Coşkun Can, “Vergi Dışı Piyasa Ekonomisinin Ortaya Çıkış Nedenleri” http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/vergi-disi/nedenler.htm, (Erişim Tarihi: 15.02.2015).
- ALKAN, Arzu, “Vergi Bilinci ve Vergi Uygulamaları Karşısında Mükellef Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- ALLİNGHAM, Michael G. ve Agnar Sandmo, “Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis”, **Journal of Public Economics**, Vol.1, No. 3-4, 1972, ss.323-328.

- ALM, James ve Benno Torgler “Culture Differences and Tax Morale In The United States and In Europe”, **Journal of Economic Psychology**, Vol.27, No. 2, 2006, ss.224-246.
- ALM, James ve Benno Torgler, “Do Ethics Matter? Tax Compliance and Morality”, **Journal of Business Ethics**, Vol. 101, No. 635, 2011, ss.635-65.
- ALM, James ve Juan Luis Gomez, “Social Capital and Tax Morale in Spain”, **Economic Analysis & Policy**, Vol.38. No.1, 2008, ss.73-87
- ALM, James, Michael McKee ve William Beck, “Amazing Grace: Tax Amnesties and Compliance”, **National Tax Journal**, Vol. 43, N.1, 1990, ss.23-27.
- ANDIÇ, Fuat M. ve Süphan Andıç, “Mali Sosyolojiye İlişkin Bir İnceleme”, Funda Başaran(çev.), **Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi**, Yayın No: 10, Prof. Dr. Salih Şanver’e Armağan, İstanbul, 1998.
- ANDREONİ, James, "The Desirability of a Permanent Tax Amnesty", **Journal of Public Economics**, Cilt 45, Sayı 2, 1991, ss.143-159.
- ANDREONİ, James, Brian Erard ve Jonathan Feinstein, “Tax Compliance”, **Journal of Economic Literature**, Vol.36,1998, ss.818-860.
- AYGÜN, Recep, “Vergi Afları ve Vergi Uyumuna Etkisi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı 369, 2012, ss. 88-92.
- BACKHAUS, Jürgen G. “Fiscal Sociology: What For?”, Jürgen G. Backhaus ve Richard E. Wagner (Ed.), **Handbook of Public Finance**, Springer, 2005, ss. 521-541.
- BAĞIRZADE, Elşen Resul Oğlu, “Kayıt dışı Ekonominin Özendirici Faktörlerinden Biri Gibi Yolsuzluk ve Onunla Mücadelenin Azerbaycan Girişimleri”, **Akademik Bakış**, Sayı: 11, 2007, <http://www.akademikbakis.org/eskisite/sayi11/makale/kayitdisi.pdf> (14.05.2015), ss.1-8.
- BAŞOĞLU, Adem, “İlköğretim Çağındaki Çocukların Vergiyi Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- BAYRAKLI, Hasan Hüseyin, Naci Tolga Saruç ve İsa Sağbaş, “Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları”, **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 10-14 Mayıs, Antalya, 2004, ss. 204- 253.
- BERKSOY, Turgay ve İbrahim Demir, “Politik Vergi Çevrimleri: Türkiye’de Vergi Yükü Üzerinde Politik Etkiler”, **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 10-14 Mayıs, Antalya, 2004, ss. 513-532.

- BİBEROĞLU, Elif, “Türkiye’de Gönüllü Vergi Uyumu”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2006.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan, **Maliye Sosyolojisi**, İstanbul: Filiz Kitapevi, 1984.
- BİLİCİ, Nurettin, **Vergi Hukuku**, 31. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- BİYAN, Ömer, “Muhasebe Meslek Mensuplarına Yönelik Bir Çalışma: Meslek Mensuplarının Demografik Durumları, Mesleki Sorunları ve Değerlendirilmesi”, **Sosyo-Ekonomi Dergisi**, Sayı 17, 2012.
- BRENNAN, Geoffrey, “Psychological Dimensions in Voter Choice”, **Public Choice**, Vol. 137, No. 3-4, 2008, ss.475-489.
- BÜLBÜL, Hasan, “Bilgi Yönetim Modellerinin Üretim ve Firma Performansına Etkisi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 18, 2007, ss.161-180.
- CANBAY, Tülin ve Güneş Çetin, “Vergiye Uyumu Belirleyen Bir Faktör Olarak Vergi Kültürü”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2007, ss.52-66.
- CANBAY Tülin, “Bütçe Etiği(Kavramsal Bir Yaklaşım)”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, 2001, ss.125-135.
- ÇAKAR, Elif Pürsünerli, “Vergiye Karşı Direnme Şekilleri ve Vergi İnzivası”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2013, Cilt 17, Sayı 1-2, 2013, ss.1293 – 1313.
- ÇATALOLUK, Cuma, “Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 20, 2008, ss.213-228.
- ÇELEBİ, Ahmet Kemal, “Mali Olaylara Sosyolojik Yaklaşımın Önemi”, **Mali Sosyoloji Üzerine Denemeler**, Ahmet Kemal Çelebi (E.d.), T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Yayın No 2012/418, 2012, ss. 1-15.
- ÇELEBİ, Ahmet Kemal, “Mükellef Maliye İlişisini Etkileyen Faktörler”, **Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Manisa, Sayı 3,1997, ss.75-84.
- ÇETİN, Güneş ve Ramazan Gökbunar, “Mükellef Haklarına Vergi İdaresi Çalışanlarının Bakışı”, **Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt.17, Sayı.1, 2010, ss.23-46.
- ÇETİN, Güneş, “Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi”, **Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı:2, 2007, ss.171-187.

- ÇİÇEK, Halit, Mehmet Karakaş ve Abdunnur Yıldız, **Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması**, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara: Yayın No. 2008/381, 2008.
- ÇİÇEK, Halit, **Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması**, İstanbul: İSMMMO Yayınları, No.65, 2006.
- ÇOBAN, Hilmi ve Selami Sezgin, “Vergi Mükelleflerinin Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği”, Türkiye'deki Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Önlenmesi Yolları, **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 10-14 Mayıs Antalya, 2004, ss. 776-800.
- ÇOBAN, Hilmi, “Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- ÇOMAKLI, Şafak Ertan, “Mükellef Sosyo-Psikolojisi Açısından Vergi Ödemeyi Etkileyen Genel Faktörler”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı 322, 2008,ss.113-120.
- DAUDE, Christian, Hamlet Gutierrez and Angel Melquizo, “What Drives Tax Morale”, *OECD Development Centre Working Paper*, No.315, 2012, <http://www.oecd.org/dev/americas/WP315%20AE.pdf> (24.03.2015), ss.1-51.
- DEMİR, İhsan Cemil, “Kamusal Harcamaların Toplumsal Algısı: Ampirik Bir Araştırma”, **Maliye Dergisi**, Sayı 157, 2009, ss.210-226.
- DEMİR, İhsan Cemil ve Mehmet Tosuner, “Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri ” , **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 2009, ss.1-15.
- DEMİR, İhsan Cemil ve Yıldıray Gülten, “Maliye Politikasının Sosyal Amacı: Vergi Yükünün Adaletli ve Dengeli Dağılımı Üzerine Türkiye Geneli Anket Çalışması”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, 2013, ss.269-289.
- DEMİR, İhsan Cemil, “Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği” **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008
- DEMİR, Ömer, **İktisat ve Ahlak**, Ankara: Liberte Yayınları,2013
- DEMİRCAN, Esra Siverekli, “Türkiye’de Vergi Politikalarının Siyasi Analizi: Siyasi Değişimin Vergi Kayıp ve Kaçaklarına Etkisi Üzerine Bir İnceleme”, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, 10-14 Mayıs, Antalya, 2004, ss. 533-572

- DREHER, Axel and Friedrich Schneider “Corruption and The Shadow Economy: An Empirical Analysis”, *CREMA Working Paper*, No.2006-01, <http://www.crema-research.ch/papers/2006-01.pdf> (27.05.2015), s.2., ss.1-37
- DURAN, İsmihan, “Vergi Ahlakı: Kadıköy İlçesinde Ücret ve Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir Uygulama”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2013, s. 48.
- DÜZMEN, Seyhan, “Muhasebe Meslek Etiği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Zonguldak, 2003.
- EDLUND, Jonas ve Rune Aberg, “Social Norms and Tax Compliance”, **Swedish Economic Policy Review**, Vol. 9, 2002, ss. 201-228.
- ERKUŞ, Hakan, Kadir Karagöz “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 156, 2009, ss.126-140.
- ETZİONİ, Amitai, “Rationality Is Anti-Entropic”, **Journal of Economic Psychology**, Vol. 7, No. 1, 1986, ss.17-36
- FEHR, Ernst, Armin Falk, “Psychological Foundations of Incentives”, **European Economic Review**, Sayı 46, 2002, ss. 687-724
- FELD, Lars P., Bruno S. Frey and Benno Torgler, ”Rewarding Honest Taxpayers? Evidence On The Impact Of Rewards From Field Experiments”, *CREMA Working Paper*, No. 2006-16, 2006, <http://www.torgler.com/pdf/2006-16.pdf> (16.03.2015), ss.1-23
- FİELD, Andy, **Discovering Statistics Using SPSS**, 3.Baskı, Sage Publications, 2009
- FRANZONİ, Luigi Alberto, “Tax Evasion and Tax Compliance”, *Encyclopedia of Law and Economics*, Sayı 4, 1999, <http://encyclo.findlaw.com/6020book.pdf> (16.03.2015), ss. 52-94.
- FRANZONİ, Luigi Alberto, “Tax Compliance”, *Encyclopedia Of Law And Economics*, Boudewijn Bouckaert and Gerrit De Geest(Ed.), Edward Elgar, 2008, <http://ssrn.com/abstract=1271168> (24.02.2015), ss.1-31
- FREY, Bruno S., “Tertium Datur: Pricing, Regulating and Intrinsic Motivation”, **Kyklos**, Vol 45, No.2, 1992, ss.161-184
- GEMMEL, Norman, Oliver Morrissey ve Abuzer Pınar, “Tax Perceptions and the Demand for Public Expenditure: Evidence from UK Micro-Data”, **European Journal of Political Economy**, Vol. 19, Iss. 4, 2003, ss.793-816
- GENCEL, Ufuk ve Elif Kuru, “Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt 10, Sayı 20, 2012, ss. 29-60

- GİRAY, Akif, **Kamu Maliyesi: Kamu Gelirleri-Kamu Giderleri- Devlet Bütçesi-Maliye Politikası-Kamu Borçları**, 11. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 1985
- GÖKBUNAR, Ali Rıza, Sibel Selim, Halit Yalçinkaya, “Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt 18, Sayı 63, ss.69-94.
- GÖKGÖZ, Ahmet ve Mustafa Zeytin, “Muhasebe Meslek Mensuplarının Sorunları ve Beklentileri: Yalova ve Bilecik İlleri Uygulaması”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 17, Sayı 1, 2012, ss.477-493.
- GRAETZ, Michael J. ve Louis L. Wilde, “The Economics of Tax Compliance: Fact and Fantasy”, **National Tax Journal**, Vol. 38, No. 3,1985, ss.355-363.
- GRASMICK, Harold G., Robert J. Bursik, Jr., "Conscience, Significant Others, and Rational Choice: Extending the Deterrence Model", **Law and Society Review**, Vol.24, No.3,1990, ss.837-862.
- GRAVETTER, Frederick J. Gravetter ve Larry B. Wallnau, **Essentials of Statistics for the Behavioral Sciences**, 8th Edition, USA, Wadsworth, 2014
- GÜMÜŞ, Erhan, “Vergi İncelemede Mükelleflerin Hak ve Ödevleri ile Vergi İnceleme Elemanlarının Yetki ve Sorumlulukları”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı 72, ss.230-241
- GÜNDÜZ, Mustafa, **Ahlak Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayıncılık, 2005
- GÜNER, Ayşe, “Vergi Afları-Vergiye Uyum İlişkisi Üzerine”, **Prof. Dr. Sahih Şanver’e Armağan**, Marmara Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No:10, İstanbul, 1988, ss.261-271
- GÜNER, Ümit, “Türkiye’de Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresinin Rolü”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2008
- HAZMAN, Gülsüm Güler, “Vergi Bilincini Etkileyen Muhtemel Dışsal Etkenlerin Lojistik Regresyon Analizi ile Tespiti”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:4 Sayı:1, 2009, ss.53-71
- ISREAL, D., **Data Analysis in Business Research: A Step by Step Nonparametric Approach**, Sage Publications, 2008.
- İŞİK, Abdulkadir, “Kültür ve Kalkınma: Vergi Kültürü Örneği”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 9, Sayı 2, 2009, ss.851-865
- İNAN, Mahmut, “Seçilen Bazı İllerin Vergi Yapısı ve KDV Açısından Vergi Yükünün İncelenmesi,” **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:8, Sayı: 1, 2006, ss.209-226.

- İPEK, Selçuk ve İlknur Kaynar , “Demografik Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 157, 200, ss.116-130.
- İZGİ, Kadriye ve Naci Tolga Saruç, “Sosyo-Kültürel Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Anket Çalışması”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2011, ss.133-142.
- JAMES, Simon, John Hasseldine, Peggy Hite ve Marika Toumi, “Tax Compliance Policy: An International Comparison and New Evidence on Normative Appeals and Auditing”, **ESRC Future Governance Workshop Institute for Advanced Studies**, Vienna,9-10 December, 2003, ss.1-20.
- JAMES, Simon, Kristina Murphy ve Monika Reinhart, Taxpayer Beliefs and Views: A New Survey, No.03/05, 2003, ss.1-39. <https://business-school.exeter.ac.uk/documents/papers/management/2003/0305.pdf> (06.02.2015)
- KAHNEMAN, Daniel ve Amos Tversky, “Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk”, **Econometrica**, S. 47, No.2, Mart 1979, ss.263-292.
- KARAKOÇ, Yusuf, **Sosyal Maliye**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayın No:61, 1995.
- KEENE, Karlyn, “What Do We Know About The Public’s Attitude on Progressivity”, **National Tax Journal**, Vol. 36, No. 3,1983, s. 371-376.
- KESİCİ, Hülya, “Adam Smith ve Ahlak Teorisi”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 58, 2010, ss.89-97.
- KİRCHLER, Erich, **The Economic Psychology of Tax Behaviour**, İngiltere: Cambridge University Press, 2007.
- KİTAPÇI, İsmail, **Vergi Etiği - Vergi Psikolojisi**, 2.Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2014.
- KLEPPER, Steven ve Daniel Nagin , “The Role of Tax Preparers in Tax Compliance”, **Policy Sciences**, Cilt 22, Sayı 2, 1989, ss.167-194.
- KORKMAZ, Esfender, **İktisadi Gelişme ve Mali Sistemler**, İstanbul: Lebib Yalkın Matbaası, 2003.
- KURT, Ganite, Pınar Okan ve Furkan Başer, “Muhasebe Meslek Mensubu Olabilecek Öğrencilerin Meslek Etiği Konusundaki Algılama ve Eğilimlerinin Belirlenmesi”, **Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2010, ss.1-21.
- KUTLU, Hüseyin Ali, “Muhasebe Meslek Mensupları ve Çalışanlarının Etik İnkilemleri: Kars ve Erzurum İllerinde Bir Araştırma”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 63, Sayı 2, 2008, ss.143-170.

- KUTLU, Hüseyin Ali, **Muhasebe Meslek Ahlakı**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008.
- KUYURTAR, Mehmet, “İbni Haldun’un Ahlak Hakkındaki Görüşleri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- MCGEE, R. W., “Marital Status and the Ethics of Tax Evasion”, **The Ethics of Tax Evasion**, Robert W. Mcgee(Ed.), New York: Springer Science+Business Media, 2012, ss.475-484.
- MCGEE, Robert W. ve Gordon Cohn, “Jewish Perspectives On The Ethics Of Tax Evasion”, *Andreas School of Business Working Paper Series*, No.33161, USA, 2006, <http://ssrn.com/abstract=461399> (23.03.2015), ss.1-43.
- MEADE, James E., **The Structure and Reform of Direct Taxation**, London: The Institute for Fiscal Studies, 1978.
- MUELLER, Dennis C., **Public Choice III**, England: Cambridge University Press, 2003.
- MURPHY, Kristina, “Regulating More Effectively: The Relationship Between Procedural Justice, Legitimacy and Tax Non- Compliance”, **Journal of Law and Society**, Vol.32, No.4, 2005, ss.562-589.
- MUSGRAVE, Richard A. ve Peggy B. Musgrave, **Public Finance In Theory And Practice**, 5. Baskı, Singapore: McGraw-Hill International Editions Finance Series, 1989.
- NADAROĞLU, Halil, **Kamu Maliyesi Teorisi**, İstanbul: Beta Yayınevi,1996.
- NERRE, Birger, “Tax Culture: A Basic Concept for Tax Politics”, **Economic Analysis & Policy**, Vol.38, No:1, 2008, ss.153-167.
- NERRE, Birger, “The Concept of Tax Culture”, **Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association**, 8-10 Kasım Baltimore, USA, Vol. 94, 2001, ss.288-295.
- OECD, **Forum on Tax Administration Compliance Sub-Group**, Final Report, “Monitoring Taxpayers Compliance: A Practical Guide Based on Revenue Body Experience”, 2008, <http://www.oecd.org/tax/administration/40947920.pdf> (19.03.2015).
- ORVİSKA, Marta ve John Hudson, “Tax Evasion, Civic Duty and the Law Abiding Citizen”, **European Journal of Political Economy**, Vol. 19, Vol. 1, 2002, ss.83-102.

- ÖKTEM, Ülker, “Kant Ahlakı”, **Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi**, Cilt 18, 2007, ss.1-10.
- ÖNDER, İzzettin, “İktisat Psikolojisi”, Prof. Dr. Memduh Yaşa’ya Armağan, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi**, Sayı 34, No. 76, İstanbul, 1993, ss.178-187.
- PALLANT, Julie, **SPSS Survival Manual A Step by Step Guide to Data Analysis Using IBM SPSS**, 5.Baskı, Mc Graw Hill, 2013.
- PİEPER, Annemarie, **Etİğe Giriş**, Veysel Ataman ve Gönül Sezer(çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları,1999.
- PYLE, David J., “The Economics of Taxpayer Compliance”, **Journal of Economic Survey**, Vol.5, No. 2, 1991, ss.163-198.
- RAYKOV, Tenko ve George A. Marcoulides, **An Introduction to Applied Multivariate Analysis**, Routledge, 2008.
- RENCHER, Alvin C., **Methods of Multivariate Analysis**, 2.Baskı, John Wiley & Sons, Inc., 2002.
- RİCHARDSON, Grant, “The Relationship Between Culture and Tax Evasion Across Countries: Additional Evidence and Extentions”, **Journal of International Accounting, Auditing and Taxation**, Cilt 17, No.2, 2008, ss.67-78.
- RİTZEL, Wolfgang, **Immanuel Kant**, Berlin; New York: Walter de Gruyter,1985.
- ROTH, Jeffrey A. Roth, John T. Scholz ve Ann Dryden Witte(Ed.), **Tax Payer Compliance, Volume 1 An Agenda for Research**, USA: Pennsylvania University Press,1989.
- SAĞBAŞ, İsa ve Adem Başoğlu, “İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 8,Sayı 2, ss.123-144.
- SAMADOVA, Sakina, “Vergi Mükelleflerinin Vergileme Karşısındaki Davranışlarının Değerlendirilmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2009.
- SARAÇOĞLU, Fatih, “Anket Sonuçları Çerçevesinde Vergi Oranlarının Kaçakçılık Üzerine Etkilerinin Analizi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı.326, 2008, ss.109-120.
- SARUÇ, Naci Tolga ve İsa Sağbaş, “Vergi Etiğinin Ölçümü: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2003, ss.79-96.
- SAVAŞ, Abdullah, “Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi: Kapsamı, Etkileri ve Öneriler”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 72, ss.51-66.

- SAVAŞAN, Fatih, “Vergi Afları: Teori ve Türkiye Uygulamaları (“Vergi Barışı” Uygulama Sonuçları)”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, 2006, s.41-65.
- SAVCI, Mustafa ve A.Cemkut Badem, “Ulusal Muhasebede Aile (Hane Halkı) Muhasebesinin Rolü Ve Ulusal Muhasebe/Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İlişkisi”, **Muhasebe Finansman Dergisi**, Sayı 56, 2012, ss.51-66.
- SAYAR, Nihad, **Kamu Maliyesi: Kamu Gider ve Gelirleri Prensipleri**, 5. Baskı, İstanbul, 1975.
- SCHMÖLDERS, Günter, **Genel Vergi Teorisi**, Salih Turhan (çev.), Gözden Geçirilmiş ilaveli 4. Baskı, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976.
- SCHMÖLDERS, Günter, **Das Irrationale in der Öffentlichen Finanzwirtschaft**, Hamburg: Rowohlt, 1960.
- SCHMÖLDERS, Günter, “Mali Psikoloji”, **Maliye Enstitüsü Konferansları**, , İstanbul: İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü Yayınları, 15. Seri, 1968, ss.11-18.
- SCHOLZ, John T. ve Mark Lubell , “Trust and Taxpaying: Testing the Heuristic Approach to Collective Action”, **American Journal of Political Science**, Vol. 42, No. 2,1998, ss.398-417.
- SCHUMPETER, Joseph A., **Ökonomie und Soziologie der Einkommensteuer**, Der Deutsche Volkswirt, Vol. 4, 1929, ss.380 - 385.
- SCHUMPETER, Joseph A., **Aufsätze zur Wirtschaftspolitik**, Wolfgang F. Stolper and Christian Seidel (Ed.), Tübingen: J.C.B. Mohr, 1985, ss. 123 – 133.
- SELİMOĞLU, Seval Kardeş, “Muhasebede Meslek Ahlakı Yaklaşımı”, 3. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, 30 Nisan - 4 Mayıs, Alanya, 1997, <http://www.istanbulsmmmmodasi.org.tr/yayinlar.asp?Gid=4&Yid=3> (19.04.2015).
- SİNKUNİENE, Kristina ve Kristina Levisauskaite, “Analyzing Macroeconomic Indicators of the Tax System from a Tax-Cultural Perspective”, **Taikomoji Ekonomika: Sisteminiai Tyrimai**, Vol. 4/1, 2010, ss.29-51.
- SİNANOĞLU, Cengiz, “Verginin Psikolojik Yönü ve Kişisel Tepkilerin Mali Sonuçları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 1994.
- SLEMROD, Joel, “An Empirical Test for Tax Evasion”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol 67, No 2,1985, ss.232-238.
- SONG, Young dahl ve Tinsley E. Yarbrough, “Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey”, **Public Administration Review**, v. 38, 1978, ss.442-458.

- STELLA, Peter, “An Economic Analysis of Tax Amnesties”, *IMF Working Paper*, WP/89/42, 1989, <http://ssrn.com/abstract=884771> (14.05.2015), ss.1-37.
- ŞENALP, Şükrü, **IFAC’ın Profesyonel Muhasebeciler İçin Meslek Ahlak Kuralları (Çeviri)**, İstanbul: Lebib Yalkın Matbaası, İstanbul, 2001.
- ŞENYÜZ, Doğan, **Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi**, Bursa: Ekin Kitabevi, 1995.
- TABACHNICK, Barbara G. ve Linda S. Fidell, **Using Multivariate Statistics**, 6.Baskı, Pearson, 2012.
- TANZİ, Vito, “Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures”, *IMF Staff Papers*, Vol. 45, No. 4, 1998, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9863.pdf> (12.05.2015), ss.559-594.
- TANZİ, Vito, “Transition and The Changing Role of Government”, **Finance and Development**, Volume 36, No: 2, ss.20-23.
- TİMM, Neil H., **Applied Multivariate Analysis**, Springer, 2002.
- TORGLER, Benno ve Christoph A. Schaltegger, “Tax Morale and Fiscal Policy”, *CREMA Working Paper*, Basel, No.2005-30, 2005, <http://www.torgler.com/pdf/2005-30.pdf> (14.03.2015), ss.1-34.
- TORGLER, Benno , “Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Universität Basel, 2003.
- TORGLER, Benno, Torgler and Christoph Schaltegger, “Tax Amnesty and Political Participation”, **Public Finance Review**, Vol.33, No.3, ss.403-431.
- TORGLER, Benno, “Tax Morale, Eastern Europe and European Enlargement”, *Policy Research Working Paper*, No.5911, 2011, <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-5911> (29.04.2015), ss.1-41.
- TORGLER, Benno Torgler, “The Importance of Faith: Tax Morale and Religiosity”, *CREMA Working Paper*, No.2003-08, 2003, <http://www.crema-research.ch/papers/2003-08.pdf> (07.04.2015), ss.1-35.
- TORGLER, Benno ve Friedrich Schneider, “Attitudes Towards Paying Taxes in Austria: An Empirical Analysis”, **Empirica Journal**, Vol.32, No.2, 32 2005, ss.231-250.
- TORGLER, Benno ve Friedrich Schneider, “Does Culture Influence Tax Morale? Evidence From Different European Countries”, *CREMA Working Paper*, No.2004-17, 2004, <http://www.crema-research.ch/papers/2004-17.pdf> (05.04.2015), ss.1-38.

- TORGLER, Benno ve Neven T.Valev, “Corruption and Age”, *CREMA Working Paper Series*, No.2004-24, http://www.torgler.com/pdf/2004_24_torgler_valev.pdf (28.03.2015), ss.1-18.
- TORGLER, Benno, “A Knight Without a Sword or a Toothless Tiger? The Effect of Audit Courts On Tax Morale In Switzerland”, *CREMA Working Paper*, 2004-06, 2004, <http://www.crema-research.ch/papers/2004-06.pdf> (27.05.2015), ss.1-19.
- TORGLER, Benno, “Tax Morale and Direct Democracy”, *European Journal of Political Economy*, Vol.21, No.2, 2003, http://torgler.com/pdf/torgler_2003_9.pdf (04.01.2015), ss.525-531.
- TORGLER, Benno, “Tax Morale and Institutions”, *CREMA Working Paper*, No.2003-09, ss.1-36.
- TORGLER, Benno, “Tax Morale Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries”, *CREMA Working Paper*, No:2004-5, 2004, , <http://m.crema-research.ch/papers/2004-05.pdf> (28.04.2015), ss.1-24.
- TORGLER, Benno, Friedrich Schneider ve Christoph A. Schaltegger, “With or Against the People? The Implact of a Bottom-Up Approach on Tax Morale and the Shadow Economy”, *CREMA Working Paper*, No.2007-04, <http://www.crema-research.ch/papers/2007-04.pdf> (01.05.2015), ss.1-38.
- TORGLER, Benno, **Tax Compliance and Tax Morale A Theoretical and Emprical Analysis**, England: Edward Elgar Publishing, 2007.
- TORGLER, Tax Morale, “Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries”, *CREMA Working Paper*, No.2004-05 <http://m.crema-research.ch/papers/2004-05.pdf> (27.05.2015), ss.1-24.
- TOSUNER, Mehmet ve Zeynep Arıkan, **Vergi Usul Hukuku**, İzmir, 2005.
- TOSUNER, Mehmet ve İhsan Cemil Demir, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Vergi Ahlakı”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 3, 2007, ss.1-20.
- TOSUNER, Mehmet ve İhsan Cemil Demir, “Ege Bölgesinin Vergi Ahlak Düzeyi”, **Afyonkocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 2008, ss.355-373.
- TUAY, Elif ve İnci Güvenç, “Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı”, **Gelir İdaresi Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı**, 2007, Yayın No. 51.
- TUNÇER, Mehmet , “Vergilemeye Yaklaşım ve Türkiye”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı 249, 2002, ss.99-105.
- TURHAN, Salih, **Vergi Teorisi ve Politikası**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1998.

- TDK, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54d895599b41b9.56456188 (04.01.2015).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 73. Madde,
<http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3=73> (10.02.2015)
- TÜRMOB, <http://www.turmob.org.tr/TurmobWeb/Istatistikler.aspx> (13.05.2015).
- USER, İnci, “Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 1992.
- USLU, Selçuk, “Muhasebe Mesleği Meslek Ahlakı ve Moral Değerler,” 3. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, 30 Nisan - 4 Mayıs, Alanya, 1997, <http://www.istanbulsmmmmodasi.org.tr/yayinlar.asp?Gid=4&Yid=3> (08.05.2015).
- USUL, Hayrettin ve Burcu Ateş Aslantaş, “Muhasebeci-Mükellef Çatışması”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Sayı 22,2007, ss.85-103.
- ÜNLÜ, Ufuk, “Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı (2008-2010)”, 27132 Sayılı Resmi Gazete, 5 Şubat 2009.
- CULLİS, John ve Alan Lewis, “Why People Pay Taxes: From a Conventional Economic Model to a Model of Social Convention”, **Journal of Economic Psychology**, Vol. 18, No. 2-3, 1997, s.305-321.
- WENZEL, Michael, “An Analysis of Norm Processes in Tax Compliance”, **Journal of Economic Psychology**, Vol. 25, No.2, 2004, ss.213-228.
- YEGEN, Baki, “Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana İli Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013
- YENİÇERİ, Harun, “Beyan Esasına Dayanan Vergilerde Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Psikolojik Nedenlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma”, Türkiye’deki Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Önlenmesi Yolları, **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 10-14 Mayıs Antalya, 2004, ss.908-927.
- YILDIZ, Gülsevil, “Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği ve Kayseri İl Merkezinde Bir Uygulama”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 36, 2010, ss.155-178.
- YILMAZ, Hakan , “Türkiye’de Vergi Yapısı ve 1980’den Sonra Sektörel Vergi Yüklerinin Gelişimi”, **DPT Uzmanlık Tezi**, Ankara: DPT Yayın No.230, 1996.
- YURDAKUL, Ali, **Vergi Ahlakı ve Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörlerin Analizi: Bursa İli Örneği**, 2013.

YÜCE, Mehmet ve Adnan Gerçek, “Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımını Belirleyen Faktörler ile İlgili Ampirik Bir Çalışma”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 28, 1998, ss.20-31.

EKLER

EK 1: ANKET FORMU

Sayın Katılımcı;

Aşağıdaki anket, “*Muhasebe Meslek Mensuplarının Vergi Ahlakına Etkisi: Sakarya ili Örneği*” adlı yüksek lisans tez çalışmasında kullanılmak amacıyla hazırlanmıştır. Doğru tespitlerin yapılabilmesi için soruları düşüncelerinizi en iyi yansıtacak şekilde cevaplamanız önem arz etmektedir. Söz konusu bilgiler bilimsel çalışma dışında herhangi bir amaçla kullanılmayacaktır.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Danışman:

Doç. Dr. Mehmet Emin
ALTUNDEMİR
*Sakarya Üniversitesi Siyasal
Bilgiler Fakültesi*
e-posta:
altundemir@sakarya.edu.tr

Arş. Gör. Murat UZUN

*Bilecik Şeyh Edebali
Üniversitesi*

e-posta:

murat.uzun@bilecik.edu.tr

	1	2	3	4	5
Aşağıda yer alan ifadeler 1'den 5'e kadar sıralanmıştır. 1 kesinlikle katıldığımız, 5 kesinlikle karşı olduğunuz durumlar için işaretlenecektir. 3 kararsızım seçeneği ise bu konuda bir fikrinizin olmaması ya da fikrinizi netleştiremediğiniz durumları belirtmek için kullanılacaktır. Şıklardan sadece <u>en uygun olan bir tanesini</u> seçiniz.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Vergi Ahlakı ve İlişkili Kavramlar					
1. Toplumla karşı sorumluluğu olan biri vergiyi tam olarak ödemelidir.					
2. Vergimi gönüllü öderim.					
3. Vergi ödememek faydalanan kamu hizmetlerini aksatır.					
4. Vergi ödememek toplum tarafından hoş karşılanmayan bir davranıştır.					
5. Vergi ahlakı yüksek olan birey, vergisini zamanında öder.					
6. Vergi ahlakı önemli bir gelişmişlik göstergesidir.					
7. Toplumda vergi ödememe eğilimi yaygınla benim de vergi kaçırmam ahlaksızlık savılmaz.					
8. Vergi ahlakının yüksek olması ile toplumun vergiye gönüllü uyumu artar.					
9. Şeffaf olmayan kamu harcamaları vergi ahlak düzeyine olumsuz etki eder.					
10. Vergi sistemimiz çok karmaşık.					
11. Mali aflar, aften yararlanamayan mükelleflerin vergi ahlak düzeylerini azaltır.					
12. Desteklediği parti hükümette olan mükelleflerin vergi ahlakı yükselmektedir.					
13. Ülkemizde vergiler adaletlidir.					
14. Ülkemizde vergi ahlakı yeterince gelişmemiştir.					
15. Vergi kaçırmak dini inancımın göre günahıdır.					
16. Vergi kaçırmanın birini ayıplarım.					
Mükelleflere Karşı Tutumlarınıza Yönelik Düşünceleriniz					
17. Defterlerini tuttuğum mükelleflerin çoğunluğu vergi konusunda bana danışır.					
18. Mükellefler bireysel çıkarları toplumsal çıkarların üstünde tutmaktadırlar.					
19. Bir mükellefimin vergi kaçırdığını fark edersem, onu vergi kaçırmaması yönünde uyarırım.					
20. Birlikte çalıştığım mükellefler çoğu zaman ödedikleri vergilerin nasıl harcandıkları konusunda bana fikrimi sorarlar.					
21. Mükelleflerime neden vergi ödemeleri gerektiğini anlatarak, vergiye gönüllü uyumun artmasını sağlarım.					
22. Vergi kanunları ile ilgili düzenlemeler yapıldığı zaman mükelleflerimi bilgilendiririm.					

	1	2	3	4	5
Aşağıda yer alan ifadeler 1'den 5'e kadar sıralanmıştır. 1 kesinlikle katıldığımız, 5 kesinlikle karşı olduğunuz durumlar için işaretlenecektir. 3 kararsızım seçeneği ise bu konuda bir fikrinizin olmaması ya da fikrinizi netleştiremediğiniz durumları belirtmek için kullanılacaktır. Şıklardan sadece <u>en uygun olan bir tanesini</u> seçiniz.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Muhasebe Mesleğine ve Meslek Mensuplarına Yönelik Düşünceleriniz					
23. Muhasebe meslek mensuplarına mükellefler tarafından verilecek bilgilerin doğruluğu önemlidir.					
24. Muhasebe meslek mensubu olarak meslek etiğine uymadığım olmuştur.					
25. Kamu kurumları ile mükellefler arasındaki anlaşmazlıklarda muhasebe meslek mensupları objektif davranırlar.					
26. Meslek mensupları, ilgili taraflara doğru bilgi vermektedirler.					
27. Müşterilerin baskısı nedeniyle muhasebe meslek mensupları ücret tarifesinin dışına çıkmaktadırlar.					
28. Muhasebe meslek mensupları sunduğu bilgilerden ötürü hem ilgili taraflara hem de topluma karşı sorumludur.					
29. Mükellefler vergi kaçırımları halinde nasıl bir yaptırım ile karşılaşacaklarını muhasebe meslek mensuplarına sormaktadırlar.					
30. Muhasebe meslek mensuplarının tutumları vergi ahlaki üzerinde etkilidir.					
31. Mükellefler muhasebe meslek mensuplarının “En iyi muhasebeci en az vergi ödeten muhasebecidir” düşüncesi ile hareket etmesini istemektedirler.					
32. Vergi kanunlarını iyi bildikleri için muhasebe meslek mensupları vergi kaçırma eğiliminde bulunmazlar.					
33. Müşterilerin baskısı nedeniyle muhasebe meslek etiğine aykırı hareket etmek zorunda kaldığım olmuştur.					
Diğer Muhasebe Meslek Mensuplarına Yönelik Düşünceleriniz					
34. Çevremde bulunan meslektaşlarımdan “En iyi muhasebeci en az vergi ödeten muhasebecidir” felsefesiyle vergi kaçırma konusunda muhasebe meslek eğitime uymayanlar vardır.					
35. Çevremde ekonomik sıkıntı içinde olan mükellefleri için muhasebe kayıtlarında esnek davranan muhasebe meslek mensupları bulunmaktadır.					
36. Vergi kaçırma konusunda bazı muhasebe meslek mensupları teşvik edici olmaktadır.					
37. Bazı muhasebe meslek mensuplarına göre yasal boşlukları mükellef lehine kullanmak normaldir.					
38. Bazı muhasebe meslek mensupları asgari ücret tarifesinde yer alan ücretlerin altında iş kabul etmektedirler.					
39. Ücret dışında müşterilerinden değerli hediyeler kabul eden muhasebe meslek mensupları bulunmaktadır.					
40. Arkadaşlık ilişkisi içinde olduğu müşterilerinin, yasalara aykırı davranışlarına bazı muhasebe meslek mensupları sessiz kalmaktadırlar.					

Cinsiyetiniz: (1) Erkek (2) Kadın
Eğitim Düzeyiniz: (1) Lise (2) Ön Lisans (3) Lisans (4) Lisansüstü
Yaşınızı yazınız:
Mesleki Deneyiminiz (Yıl olarak yazınız):
Mükellef Sayınız? :

ÖZGEÇMİŞ

24 Nisan 1989 tarihinde Artvin Yusufeli'nde dünyaya geldi. Samsun Cumhuriyet Lisesi(Y.D.A.)'nden 2008 yılında, 2012 yılında ise Uludağ Üniversitesi Maliye Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl başladığı Yüksek Lisans öğrenimine Sakarya Üniversitesi Maliye Bölümünde devam etmektedir. 2013 Ağustos ayından itibaren Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Maliye Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görevini sürdürmektedir.